

Pedagogická a školní psychologie 2024

1. Podoba a cíle vzdělávání u nás a ve světě, klíčové dokumenty v českém vzdělávacím systému
2. Klíčové instituce v českém vzdělávání a jejich role
3. Základní terminologie pedagogické psychologie
4. Mýty ve vzdělávání
5. Odraz asocianismu, behaviorismu a nebehaviorismu v českém školství
6. Potřeby žáků a motivace ve škole – základní teorie + specifické přístupy
7. Kognitivismus a konstruktivismus
8. Mozkově kompatibilní vzdělávání a humanistický pohled na vzdělávání
9. Školní (ne)úspěšnost
10. Problematika hodnocení ve vzdělávání
11. Standardizované testování a kritika selektivity českého školství
12. Třída jako sociální skupina
13. Učitelé (specifika profese, požadované kompetence apod.)
14. Alternativní přístupy ke vzdělávání 1 (reformní školy: Montessori apod.)
15. Alternativní přístupy ke vzdělávání 2 (kritická pedagogika, unschooling apod.)
16. Distanční vzdělávání a využívání digitálních technologií ve výuce
17. Morální vývoj a hodnotové vzdělávání ve škole
18. Sociálně-emocionální učení a pozitivní psychologie ve škole
19. Systém školského a školního poradenství
20. Inkluzivní vzdělávání, žáci se SVP a žáci nadaní
21. Prevence ve školní třídě (zásady efektivní prevence, úrovně vstupů do třídy, diagnostika na úrovni třídy)
22. Intervence ve školní třídě (vyšetřování a řešení vztahových problémů – šikany apod.)
23. Krizová intervence na úrovni třídy a školy
24. Výchovné problémy a rizikové chování žáků
25. Základní metody pedagogicko-psychologické diagnostiky
26. Poradenská a metodická práce s učiteli
27. Poradenská práce s rodiči / rodinou
28. Specifické přístupy poradenství využívané ve školství

1. Podoba a cíle vzdělávání u nás a ve světě, klíčové dokumenty v českém vzdělávacím systému

Vzdělávání v ČR: vzdělávací soustavu tvoří školy a školská zařízení

- **Školy:** uskutečňují vzdělávání podle vzdělávacích programů (definované ve školském/vysokoškolském zákoně)
 - o Druhy: MŠ, ZŠ, SŠ (gymnázium, střední odborná škola, odborné učiliště), konzervatoř, vyšší odborná škola, ZUŠ, jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky, VŠ, ...
- **Školská zařízení:** poskytují služby a vzdělávání doplňující nebo podporující vzdělávání ve školách (nebo s ním souvisejí) nebo zajišťují ústavní a ochrannou výchovu a preventivní výchovnou péči
 - o Druhy: zařízení dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, školská poradenská Z, školská výchovná a ubytovací Z, ŠZ pro zájmové vzdělávání, Z školního stravování, Š účelová Z, ŠZ pro výkon ústavní/ochranné výchovy a preventivní výchovnou péči

Organizace a formy vzdělávání ve školách:

- Školní rok od 1.9. do 31.8. (období školního vyučování (2 pololetí) a hlavních prázdnin)
 - o MŠ, ZŠ, SŠ členěné na třídy
 - o Vyšší odborné školy členěné na studijní skupiny
 - o Konzervatoře, ZUŠ a jazykové školy členěné na kurzy
- **Formy:** denní, večerní, dálkové, distanční, kombinovaná forma

Povinné vzdělávání:

- Povinné **předškolní vzdělávání:** 1 rok (s odkladem 2 roky), ZZ dítě musí přihlásit k zápisu, obec zabezpečit předškolní vzdělávání => ZZ (rodiče) mohou zvolit alternativní formu:
 - o Individuální, přípravné třídy v ZŠ, přípravný stupeň na speciální ZŠ, zahraniční škola na území ČR
- Povinná **školní docházka:** od 6 let, trvá celkem 9 let (školský zákon)
 - o Vztažena na občany ČR, členských zemí EU, cizince s trvalým/dlouhodobým pobytem, azylanty, osoby požívající doplňkové ochrany, účastníky řízení o udělení mezinárodní ochrany na území ČR
 - o ZZ povinni přihlásit dítě k zápisu, obce povinny PŠD zabezpečit

Klíčové dokumenty vzdělávacího systému v ČR:

- **Školský zákon 561/2004 Sb.:** zanikla možnost osvobození od vzdělávání, integrace přednost před spec. školou, možnost domácího vzdělávání, místo osnov ŠVP podle daného RVP
- *Zákon o pedagogických pracovnících 563/2004 Sb. (novela 197/2014 Sb.), Vyhláška o poskytování poradenských služeb (72/2005 Sb.), Zákon o ústavní výchově 109/2002 Sb.*
- **Rámcový vzdělávací program (RVP):** vymezuje cíle, klíčové kompetence, vzdělávací oblasti, průřezová témata pro předškolní, ZŠ a SŠ a základní umělecké, jazykové vzdělávání. RVP vždy musí odpovídat nejnovějším poznatkům vědy, zřizuje MŠMT
- **Školní vzdělávací program (ŠVP):** podle něj se uskutečňuje vzdělávání na školách, musí být v souladu s RVP, obsah vzdělání uspořádán do předmětů nebo jiných celků, nahrazuje RVP pro oblasti vzdělávání, pro které RVP není vydáno, vytváří ředitel školy nebo školské zařízení – ŠVP je volně dostupný, každý může nahlížet a pořizovat výpisy, kopie
- **Bílá kniha (Národní program rozvoje vzdělávání v ČR):** => nahrazena dokumentem Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2020, konkrétní vize reformy školství Bílé knihy jsou součástí školského zákona, zákona o pedagogických pracovnících a zákona o ústavní výchově

- **Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+ (MŠMT):** dokument pro rozvoj od roku 2020 s cílem modernizovat vzdělávání v ČR, zaměřeno na regionální zájmové, neformální a celoživotní vzdělávání + na řešení problémů, které v českém školství přetrvávají
 - o **2 hlavní cíle:** (1) proměna obsahu a způsobu vzdělávání se zaměřením na aktivní občanský, osobní a profesní život a (2) snižování nerovnosti přístupů ke vzdělávání a rozvoj potenciálu všech dětí
 - o + posílení služeb a prevence, realizace analýzy speciálních pozic, well-being učitelů s pomocí školních psychologů, podpora pedagogické diagnostiky (př. snížení odkladů školní docházky, tedy včasné kompenzace v předškolním vzdělávání)
- **Minimální preventivní program (MPP):** základní strategie prevence rizikového chování (dříve označ. „sociálně patologických jevů“), vypracováván na příslušný školní rok (krátkodobé cíle nebo i dlouhodobé strategie), odráží specifika regionu, školy (ŠZ), reflektuje aktuální situaci
 - o **Základní přístupy MPP:** (1) poskytování informací, (2) nabídka volnočasových aktivit, (3) programy aktivního sociálního učení, (4) poradenské činnosti (škola, PPP)

Zásady vzdělávání v ČR (školský zákon):

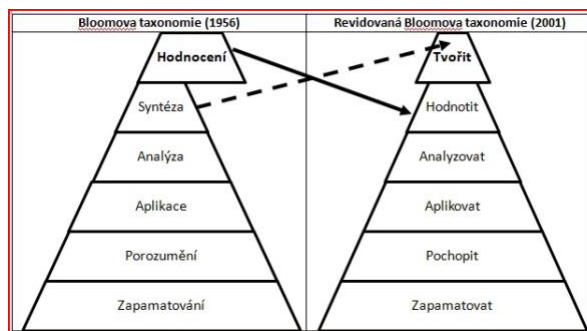
(1) Rovný přístup ke vzdělávání každého občana bez diskriminace, (2) Zohledňování vzdělávacích potřeb jedince, (3) úcta, respekt, solidarita, důstojnost ke všem účastníkům vzdělávání, (4) **bezplatnost základního a středního vzdělávání**, (5) zdokonalování procesu na základě výsledků vědy, výzkumů a vývoje vzdělávání, (6) možnost každého se vzdělávat po dobu celého života, vědomí spoluodpovědnosti za své vzdělávání

Obecné cíle vzdělávání (školský zákon) v ČR:

- Rozvoj osobnosti člověka (poznávací, sociální, mravní, duchovní hodnoty a způsobilosti) pro osobní a občanský život, výkon povolání a učení se v průběhu celého života, vést k toleranci a ohleduplnosti, rozvíjet vztahy k lidem, prostředí, přírodě, ...
- Poznání světových a evropských kultur, hodnot, tradic; osvojení strategií učení a motivovat pro celoživotní vzdělávání, podněcovat k tvořivému myšlení
- Pomáhat s orientací v digitálním prostředí, vést k bezpečnému, kritickému, tvořivému využívání DT při práci, učení, volném čase a zapojování do spol. a občanského života
- **Cíle předškolního vzdělávání:** rozvoj osobnosti, citový, tělesný a rozumový vývoj, vyrovnávat nerovnoměrnost vývoje
- **Cíle základního vzdělávání:** osvojit strategie učení, motivovat ke vzdělávání, rozvoj tvořivého myšlení, účinné komunikace, spolupráce, chránit fyzické a duševní zdraví, hodnoty a životní prostředí, rozvoj ohleduplnosti a toleranci k ostatním lidem
- **Cíle středního vzdělávání:** osobní rozvoj jedince – rozvoj vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot získaných v ZŠ, vytvořit předpoklady pro plnoprávný osobní a občanský život
- **Cíle vyššího odborného vzdělávání:** rozvíjí a prohlubuje znalosti a dovednosti pro výkon náročných profesí
- **Cíle vysokoškolského vzdělávání:** poskytnout odpovídající profesní kvalifikaci, připravit na výzkumnou práci => tyto VŠ cíle jsou dosahovány těsným spojením výuky s vědeckou, výzkumnou, vývojovou a uměleckou/tvůrčí činností

Bloomova taxonomie vzdělávacích cílů:

= hierarchický systém kognitivních cílů výuky (od nejjednodušších) z Mastery learning (B.Bloom)

- **Mastery learning (= zvládající učení):** netradiční systém učení, hlavně první stupeň ZŠ => žák se učivo naučí za vhodných podmínek = čas + vhodný způsob výuky
 - o Zásady: kvalitní zvládnutí požadavků při dostatečném času a s adekvátní pomocí, jasně definované a pravidelně kontrolované cíle (kterých dosáhne celá třída), učivo rozdělené na menší celky, postup si diagnostikují žáci sami, třída postupuje jako celek, chyba je přirozená součást učení, známkování s důrazem na nesoutěžící charakter známek, žákům je poskytována zpětná vazba, individualizovaná pomoc dle potřeby
- Determinanty učení: (1) kognitivní, (2) afektivní, (3) edukační
 - existují i taxonomie jiných než kognitivních cílů (např. afektivní/postojové apod.)

Klíčové kompetence ve vzdělávání: neopomenutelný základ k celoživotnímu učení žáka

= souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého ve společnosti (uvedeny v RVP ZŠ)

- KK vychází z obecně přijímaných hodnot ve společnosti, slouží k přípravě na další vzdělávání a uplatnění se ve společnosti v míře, která je pro jedince dosažitelná
- **Osvojování KK:** dlouhodobý a složitý proces již od předškolního věku, utváří se během ZŠ a SŠ a pokračuje celý život => **k jejich osvojení musí směřovat veškerý vzdělávací obsah a aktivity probíhající ve škole**
- Typy KK, které žák po ZŠ ovládá:
 - o **KK učení:** vyhledává, třídí informace, poznává smysl a cíl učení, ...
 - o **KK řešení problémů:** vnímá problémové situace, rozpozná, pochopí problém
 - o **KK komunikativní:** vyjadřuje myšlenky v logickém sledu, naslouchá druhým
 - o **KK sociální a personální:** účinně spolupracuje ve skupině, jedná s ostatními uctivě
 - o **KK občanské:** respektuje přesvědčení druhých, chápe principy norem a zákonů ve společnosti, respektuje a chrání tradice, kulturní dědictví, chápe ekologické a environmentální souvislosti a problémy, ...
 - o **KK pracovní:** plní povinnosti, závazky, využívá dostupné materiály a znalosti
 - o **KK digitální:** nově zařazené, ovládá běžně používaná zařízení, aplikace a služby, vyhledává, kriticky posuzuje a sdílí data, využívá DT k usnadnění a zefektivnění práce

Struktura českého školství (Průcha, 2009):

- **ISCED Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání** – zajišťuje pokrytí individuálních odlišností školských systémů jednotlivými kritérii
- **ISCED 0 (MŠ), 1 (primární školství, 1-5 třída), 2 (nižší sekundární/střední, 6-9 třída), 3 (vyšší sekundární/střední, veškeré střední školy v délce 2-4 let), 4 (postsekundární, pomaturitní studium jazykových škol), 5 (první stupeň terciální, 5A: Mgr (4-6 let), 5B: Bc, vyšší odborné) 6 (druhý stupeň terciální, PhD)**

Současné trendy ve vzdělávání u nás a ve světě:

- 4 výrazné trendy soudobého učení a vzdělávání (Alexandrová):
 - o Informace jsou komoditou, se kterou je třeba umět zacházet

- Populace akcentuje spíše současnost (tady a teď), méně uvažuje o budoucnosti
- Populace preferuje virtuální realitu a zkušenosti
- Mění se struktura populace (přibývá starších lidí, migrace => etnické, kulturní a sociální rozdíly)
- Mareš (doplnění Alexandrové)
 - Vlivy elektronických médií: mění se podoba učení a vyučování
 - Vzdělávání a výcvik není jen ve školním prostředí a pro mladou generaci (celoživotní vzdělávání, rekvalifikace, reedukace, resocializace)
 - Snaha integrovat zdravotně, sociálně znevýhodněné do výchovně-vzdělávacích aktivit
- Dnes větší zaměření na pokračování ve vzdělávání než na pregraduální (příprava na povolání)
- Nové metody (e-learning), nové problémy (edukace a svět práce), nové cílové skupiny (dospělí, senioři, postižení)

České a zahraniční podoby vzdělávání:

- ČR nemá princip jednotného nižšího/vyššího vzdělávání (žáci mohou po 5-7 třídě na gymnázium) podobně jako v Německu a Rakousku X Japonsko, západní Evropa jednotný systém
- ČR má vyšší odborné školy (vznik po roce 1992 jako náhražka nástavbového studia, 3leté) => podobně USA (předstupeň VŠ) nebo Finsko X jinde nefungují nebo jsou součástí VŠ (Bc studia)
- V ČR se zvyšuje počet lidí v obou typech terciálního vzdělávání => sice je stále nižší oproti jiným zemím, ale podobná vyspělým zemím

2. Klíčové instituce v českém vzdělávání a jejich role

Zřizovatelé:

- Obce (MŠ, ZŠ) a kraje (SŠ, konzervatoře, vyšší odborné školy),
- Soukromé subjekty a církve,
- MŠMT a další ministerstva: Ministerstvo obrany (vojenské SŠ a VOŠ), vnitra (policejní a požární ochrany), spravedlnosti (vězeňské služby), zahraničních věcí (ZŠ při diplomatické misi => v současnosti neexistují)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy – orgán státní správy

- **Řídí výkon státní správy** ve školství
- Odpovídá za **stav, koncepci a rozvoj** vzdělávací soustavy
 - Stanovuje vzdělávací politiku a strategie vzdělávání => zpracovává dlouhodobý záměr vzdělávání a výroční zprávu o stavu vzdělávacího systému v ČR
- Rozděluje **finanční prostředky** ze státního rozpočtu
- Stanovuje **kvalifikační předpoklady a pracovní podmínky učitelů**
- Určuje **rámcový obsah předškolního až středoškolského vzdělávání** (RVP)
- Schvaluje **vzdělávací programy vyšších odborných škol**
- Pečuje o **legislativu** v dané oblasti
- **Další oblasti:** celoživotní vzdělávání, věda, výzkum a vývoj včetně mezinárodní spolupráce v této oblasti, záležitosti vědeckých hodnot, institucionální výchova, zájmové a neformální vzdělávání, volný čas dětí a mládeže, podpora nadání a tělesná výchova a sport
- Příklad činností: stanoví postup při zapisování do rejstříku škol, stanoví základní podmínky přijímání žáků a jejich hodnocení, konání maturitních zkoušek, stanoví práva a povinnosti škol, povinnou dokumentaci, jmenuje a odvolává ředitele institucí a jmenuje a odvolává ústředního školního inspektora

DALŠÍ ORGANIZACE ZŘÍZENÉ MŠMT:

Národní pedagogický institut České republiky (NPI ČR)

- Vznikl k 1. 1. 2020 sloučením Národní ústav pro vzdělávání (NÚV) a Národního institutu pro další vzdělávání.
- Hlavní činnosti:
 - tvorba kurikula a kurikulárních dokumentů
 - příprava a realizace vzdělávacích programů dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků (DVPP)
 - strategické plánování a rozvoj na místní, regionální a krajské úrovni
 - metodická podpora v oblasti preventivní, pedagogicko-psychologické, speciálně pedagogické péče
 - podpora a rozvoj kariérového poradenství a celoživotního rozvoje
 - koordinace Krajské sítě pro podporu nadání
 - podpora činností a pracovníků v zájmovém a neformálním vzdělávání;
 - správa Národní soustavy kvalifikací
 - zajišťování spolupráce v oblasti zkoušek
 - zřizování krajských pracovišť NPI ČR (regionálních center podpory pedagogů)

Centrum pro zajišťování výsledků vzdělávání (CZVV, též známé jako CERMAT)

- Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání navazuje na činnost Centra pro reformu maturitní zkoušky (CERMAT)

- Hlavní činnosti:
 - Maturitní zkouška
 - Jednotná přijímací zkouška v oborech vzdělání s maturitní zkouškou
 - Závěrečná zkouška v oborech vzdělání, v nichž se dosahuje středního vzdělání s výučním listem
 - Úroveň všeobecného vzdělání
 - Výzkum a vývoj v oblasti forem, prostředků, nástrojů a metod hodnocení výsledků vzdělávání
 - Hodnocení výsledků vzdělávání v ČR a vytváření podmínek pro jejich uznání v EU
 - Spoluúčast na zpracování koncepce dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků
 - Publikační, osvětová a propagační činnost
 - Jiná činnost se zřetelem na účelné a hospodárné využití personálních a materiálních zdrojů

Dům zahraniční spolupráce (DZS)

- Administruje mezinárodní aktivity, zajišťuje fungování Erasmus+ a dalších programů v síti (Program podpory českého kulturního dědictví v zahraničí; Studium cizinců v ČR ...)

Centrum pro studium vysokého školství v.v.i. (CSVŠ, veřejná výzkumná instituce)

- Zpracovává studie ke koncepci a strategii rozvoje vysokého školství a podílí se na fungování systému distančního vzdělávání

Fulbrightova komise

- komise vznikla dohodou mezi vládami ČR a USA s cílem podporovat vzájemné porozumění prostřednictvím vzdělávacích, vědeckých a kulturních výměn na základě vládních stipendijních programů a poradenských a informačních služeb.

A další: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Pedagogické centrum pro polské národní školství v Českém Těšíně, Národní technická knihovna, Antidopingový výbor ČR, Vysoké sportovní centrum MŠMT

DALŠÍ ORGANIZACE ZŘÍZENÉ SAMOSTATNĚ DLE ZÁKONA:

Česká školní inspekce (ČŠI)

- Celostátní působnost – zpracovává koncepční záměry inspekční činnosti, zajišťuje inspekční činnost a mezinárodní šetření (PISA, PIRLS, TALIS, ICILS)
- Inspekční činnost:
 - po šesti letech (pokud nejsou zjištěny závažné nedostatky)
 - bez ohledu na zřizovatele
 - nehodnotí výkon učitele, za to je odpovědný ředitel školy
 - získává a analyzuje informace o vzdělávání dětí, žáků a studentů, o činnosti škol, hodnotí podmínky, průběh a výsledky vzdělávání, hodnotí naplnění školního vzdělávacího programu a jeho soulad s právními předpisy a rámcovým vzdělávacím programem, vykonává kontrolu dodržování právních předpisů a využívání finančních prostředků státního rozpočtu
 - výstupem je Inspekční zpráva (obsah projednává inspektor s ředitelem školy) => dále jsou zveřejněny (na 10 let), je možné udělit i sankce

Národní akreditační úřad pro vysoké školství (NAÚ)

- nezávislý úřad zřízený vysokoškolským zákonem
- Výkonným orgánem NAÚ je patnáctičlenná Rada NAÚ, kterou tvoří předseda Rady, dva místopředsedové a další členové Rady (předseda ani místopředsedové nesmí vykonávat žádnou placenou ani neplacenou funkci na žádné VŠ), jeden z členů rady je student, jsou voleni na 6 let (student na 2 roky)
- Poradním orgánem je hodnotící komise

- **Hlavní činnosti:**

- rozhoduje o institucionální akreditaci a o její rozšíření, o akreditaci studijního programu a o její prodloužení a rozšíření, o akreditaci habilitačního řízení nebo o akreditaci řízení ke jmenování profesorem a zároveň o jejich omezeních či odnětí
- kontroluje dodržování právních předpisů při uskutečňování akreditovaných činností
- předkládá ministerstvu školství podněty pro úpravu standardů pro akreditace stanovených nařízením vlády
- provádí vnější hodnocení vzdělávací, tvůrčí u VŠ a stanovuje na to postupy
- vydává stanoviska k udělení státního souhlasu působit jako soukromá vysoká škola na území ČR a na žádost MŠMT vydává stanoviska k personálnímu, finančnímu a materiálnímu zabezpečení zahraničního vysokoškolského studijního programu a ke splnění podmínek pro řádné zajištění výuky na území České republiky

Rada vysokých škol (RVŠ) a Česká konference rektorů (ČKR)

- RVŠ: je orgán složený z členů akademických obcí vysokých škol delegovaných akademickými senáty všech vysokých škol, kromě toho jsou sem delegováni také dva studenti (delegát a jeho zástupce)
 - Zabývá se rozvojem, ekonomickým zabezpečením, právní úpravou, činnostmi, organizací a řízením vysokých škol a jejich učitelů, studentů a zaměstnanců, zaujímá k nim stanoviska a doporučení pro MŠMT
- ČKR: je orgán složený z představitelů (rektorů, prezidentů, ředitelů apod.) vysokých škol.
 - Cílem je zabývat se zásadními otázkami vysokých škol, zaujímá k nim stanoviska a uplatňovat je v zákonodárných a výkonných institucích a úřadech

Národní vzdělávací fond (NVF)

- NVF byl jako obecně prospěšná společnost zřízen Ministerstvem práce a sociálních věcí). Jeho cílem je podporovat rozvoj a restrukturalizaci lidských zdrojů v souladu s požadavky ekonomických a sociálních reforem České republiky.

DALŠÍ ORGANIZACE ČINNÉ V OBLASTI VZDĚLÁVÁNÍ:

- **SCIO:** je orientován jak na jednotlivce, tak na školy. Nabízí tzv. národní srovnávací zkoušky znalostí na úrovni základní školy a střední školy, evaluační srovnávací testy, cvičné testy pro přípravu žáků k přijímacím zkouškám na střední i vysoké školy
- **Asociace domácího vzdělávání:** dobrovolné sdružení rodičů doma vzdělávaných dětí, kmenových škol a sympatizantů domácího vzdělávání, aby prosazovala právo rodičů zvolit jak, kde a jakým způsobem budou jejich děti vzdělávány
- **Edu in:** cílem je dlouhodobě a systematicky informovat veřejnost a média o proměnách světa vzdělávání a vzdělávací politiky, propojovat odbornou a širokou veřejnost
- **EDUlab:** věnuje vzdělávání pedagogů, vydávání odborných publikací, formativnímu hodnocení, inovacím v oblasti školství a vzdělávání, popularizaci učitelského povolání a vzdělávací politice.
- **Rodiče vítáni:** nízkoprahová značka pro školy a má za cíl posilovat vzájemnou spolupráci rodiny a školy a hledat k ní cesty, pro získání certifikátu nutné splnění požadovaných kritérií jako možnost zapojení rodičů do života školy, ...
- **Otevřeno:** Hnutí studentů a učitelů na pedagogických fakultách. Od roku 2015 usilují o zlepšování pedagogických fakult

3. Základní terminologie pedagogické psychologie

PEDAGOGICKÁ PSYCHOLOGIE (educational psychology):

= věda zaměřující se na využití psychologických poznatků pro efektivní průběh učení, výcviku a vzdělávání, pomáhá pedagogům při určování vzdělávacích cílů a při volbě a používání metod učení

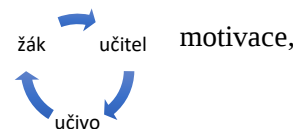
- Speciální teoretická disciplína využívající pojmový aparát pedagogiky a psychologie ve vztahu s aplikovanými obory (patří mezi nejstarší odvětví psychologie)
- Zaměřuje se na otázky vyučování, vzdělávání a výchovy se zájmem o situace pedagogického typu
- Kontext Ψ : využívá poznatky z dalších oblastí Ψ : vývojová, obecná, sociální a osobnosti
- Kontext pedagogiky: jedna z disciplín EDUKAČNÍ VĚDY (zahrnuje obecnou pedagogiku, andragogiku, didaktiku, soc. pedagogiku, ped-psy., ...)

Pojmy:

- **Edukační věda** = interdisciplinární a integrovaná věda o edukaci
- **Moderní pedagogika** = objektivní komplexní věda o edukačních procesech v edukačním prostředí za využití edukačních konstruktů (tradiční je více normativní)
- **Didaktika** = věda o teorii vyučování, zkoumá a doporučuje postupy úspěšného vzdělávání
- **Psychodidaktika** = integrovaný obor, edukační procesy vysvětluje z obsahového (didaktika) a procesuálního (Ψ) hlediska (př. Bloom – Mastery learning)

PŘEDMĚT PP:

- „Psychologické zákonitosti výchovně vzdělávacího procesu“
 - Užší pojetí: proces učení řízen a ovlivňován z vnějšku (**didaktický trojúhelník: učitel – žák – učivo**)
 - Širší pojetí: učení vychází z jedince (sebe výchova, sebeřízení, temperament) + bezpečné učení (percepce implicitní paměť)
- Názory na předmět PP (5 skupin názorů podle Ďuriče a kol., 1988)
 - Aplikace poznatků obecné Ψ na pedagogické situace a teorie
 - Aplikace pedagogické a vývojové Ψ teorie a praxe (Binet, Piaget, Hall, ...)
 - Snaha nahradit pedagogiku psychologii (Herbart, Adler)
 - Začlenění PP do pedagogiky (Průcha)
 - Samostatná část Ψ , kterou nezkoumá jiná disciplína

APLIKACE pedagogické psychologie:

(1) Pedagogicko-psychologické poradenství:

- Odborná služba pomáhající při řešení otázek v souvislosti se vzděláváním dětí a mládeže, vykonávající:
 - Poradenský psycholog, speciální pedagog ve školském poradenském zařízení
 - Specializovaní pracovníci na školách: výchovný poradce, metodik prevence, školní psycholog, školní speciální pedagog (opět ŠPZ)

(2) Školní psychologie:

- Mladá Ψ disciplína, zabývající se problémy vývoje školních dětí
- Psychologicky zkoumá průběh, podmínky a výsledky školní výchovy a vzdělávání
- Úzce prakticky souvisí se školním poradenstvím (školní psycholog)
- Teoretické zázemí v pedagogické Ψ

(3) Učitelská psychologie:

- Zabývá se využitím Ψ poznatků a metod při práci učitelů

METODY ZKOUMÁNÍ V PP: vznikaly podle potřeby výzkumné praxe, 2 skupiny:

- **Metody objevovací/odhalovací** (pozorování, rozhovor, experiment, dotazník, testy, sociometrie, analýza činnosti a produktů, ...) => výsledky hodnotíme kvali nebo kvanti
- **Metody zpracování údajů**

- Pro využívání PP metod platí obecná pravidla: volba podle cíle a předmětu zkoumání, etika

VZDĚLÁVÁNÍ A VÝCHOVA

- Scholarizace: zeškolení = děti jsou vyjmuty z běžného prostředí a podrobeny působení školy (procesu vzdělávání)
- Starší pohled:
 - **Vzdělávání** = proces získávání a rozvoje vědomostí, intelektových schopností a praktických dovedností, rozumové stránky osobnosti, myšlení a paměti; Vzdělatelnost: předpoklad zisku schopností, dovedností, znalostí závislý na inteligenci
 - **Výchova** = vytváření mravních, estetických, tělesných, pracovních schopností; Vychovatelnost: hranice výchovy, která je ještě možná u IQ 50-60, níže pak nácvik
 - (ne)vzdělatelnost a (ne)vychovatelnost (ev. osvobození od školní docházky)
- Nový pohled:
 - **Vzdělání = výchova = proces všestranné humanizace a kultivace člověka**, propojující všechny složky výchovného působení (nejen intelekt) = trvalý proces **přípravy člověka k jeho specificky lidským úkolům** => poznávání a tvorbu nových hodnot
 - Podle školského zákona jsou všechny děti vzdělatelné a vychovatelné podle svých možností

EDUKAČNÍ REALITA: jakýkoliv úsek objektivní skutečnosti, v němž probíhají edukační procesy (př. škola, rodina, parta, ...), edukace = totéž co výchova/vzdělávání

- **Edukační procesy** a jejich subjekty: Charakteristiky edukace a vnitřní charakteristiky žáka a učitele (typologie, motivace, vzájemná interakce a ovlivnění) + didaktický trojúhelník (žák – učitel – učivo)
- **Edukační prostředí:** podmínky edukace (1) vnější (okolí školy), (2) vnitřní fyzikální (osvětlení, vybavení) a (3) vnější psycho-sociální (školní a třídní klima)
- **Edukační konstrukty:** Všechny teoretické výtvoři ovlivňující edukaci (př. učební plány, učebnice, teorie vzdělávání, předpisy a normy, kurikulum, ...) => RVP, ŠVP, kurikulum

Kurikulum = učební plán školy nebo obsah veškeré zkušenosti získané ve škole, činnostmi ve škole a jejich plánování a hodnocení => **Skryté kurikulum:** získávání dovedností, které nejsou zahrnuty v učebním plánu (př. opisování, napovídání, skupinové mimo-vyučovací aktivity, ...)

- Založené na různých filozofických přístupech a psychologických paradigmatech učení
- Tvorba souvisí s výběrem a analýzou obecných cílů (**goals**) a krátkodobých cílů (**objectives**)
- Dělení kurikul podle obecných cílů vzdělávání:
 - **Esencialisté:** škola předává znalosti (M, J, F, D, Z), dovednosti a postoje
 - tzv. základní dovednosti => tyto znalosti obstály ve zkoušce času
 - **Progresivisté:** vést k samostatnému myšlení, demokratickým hodnotám a principům
 - výuka šitá na míru (př. domácí vzdělávání, neformální vzdělávání – př. Holt)
 - **Rekonstrukcionisté:** připravit občany k iniciaci změn zaměřena na budoucnost a období krize (spolu se sociálním a politickým aktivismem, vztah školy a společnosti)
- Dělení kurikul podle východisek PP:
 - **Model zprostředkující** (Thorndike, Skinner): strukturace prostředí, zpevnování odměnou, objektivní testování
 - **Model vstřícný** (Rousseau, Tolstoj, Dewey): reformy školství, praktické zkušenosti zaměřené na propojení se životem, projektově orientované
 - **Model interakční** (Piaget, Vygotskij): aktivní přístup k učení

UČENÍ (klíčový pojem PP; naučené opak vrozeného: vývoj = učení + zrání; klíčová pro U je **paměť**)

- Širší definice = **proces získávání zkušeností a utváření jedince v průběhu jeho života** (Čáp) spojený s formováním osobnosti (ne jen získávání vědomostí, dovedností a návyků)

- Užší definice (souvislost se školními podmínkami) = ***záměrně navozovaná činnost s cílem systematicky získat jisté vědomosti, dovednosti, návyky, ale také formy chování a osobních vlastností*** (Grecmanová)
- Učení překonává pojmy vzdělání, protože scholarizace přímo neznámá, že dojde k učení
- Pojmy: v angličtině teaching (vyučování, učení) a learning (učení se)

Typy učení – edukačních procesů A, B, C:

- **A = bezděčné:** nevědomé učení na nižší úrovni, využívá např. reklama
- **B = záměrné:** využíváme své dovednosti učit se, co chceme umět
- **C = řízené:** někdo mimo učící se subjekt záměrně navozuje proces učení (zabývá se tím pedagogika)

Formy: (1) **elementární:** asociace, podmínění, (2) **komplexní:** postupy, mentální mapy a systémy, (3) **sociální:** soc. komunikace, interakce a percepce, sociální role a společenský styk

Druhy učení:

- **Habituace** = přivyknutí kontinuálnímu působení podnětu (tikot hodin)
- **Senzitizace** = zvýšení citlivosti na podnět s nepříjemným prožitkem
- **Podmiňování** = klasické (Pavlov), instrumentální (Thorndike), operantní (Skinner), zástupné (Bandura)
- **Komplexní učení**
 - **Senzomotorické:** chození, manipulace s předměty, kreslení, psaní, sport, ...
 - **Poznatků:** osvojení vědomostí libovolného tématu – verbální, pojmové učení
 - **Metod řešení problémů:** objevení vztahu mezi podněty a jevy, **nejméně složitější druh**
 - **Nižší stupeň:** pokus-omyl, vhled
 - **Vyšší stupeň:** pokus omyl na úrovni představy = hypotézy
 - vymezení problému – analýza, syntéza – hypotéza – ověření

Zákonitosti při učení:

- **transfer:** přenos vědomostí/dovedností z jednoho aktu učení na jiný
 - **pozitivní:** předchozí usnadňuje následující
 - **negativní:** předchozí ztěžuje následující = **interference**
 - **proaktivní** (potíže kvůli dřívějšímu), **retroaktivní** (potíže kvůli následnému)
- **Praemackův princip:** zvýšení motivace k – činnosti díky souběžnému provádění + činnosti
- **polohový-sériový princip:** tendence pamatovat si začátek a konec látky většího obsahu
- **efekt Zeigernikové:** nedokončené záležitosti mizí z paměti pomaleji než ty dokončené
- **kognitivní disonance:** stav napětí při vnímaném rozporu mezi dvěma informacemi

Vnitřní činitelé U: na straně dítěte (psychologické charakteristiky: ExI, gender, PxF zdraví, poruchy)

Vnější činitelé U: vliv rodiny (soc, ekon, emoc, ...), vliv školy (učitel, žáci, metody, hodnocení, klima)

4. Mýty ve vzdělávání

Mýty podle J. Nováčkové:

Mýtus č.1: Děti nemohou dělat ve škole jen to, co je baví

- Nejde o zábavu, ale o smysluplnost (to je klíčem k motivaci)
- „3 S“ vnitřní motivace žáka => smysluplnost, svobodnou volbu postupu práce a spolupráci
 - mělo by se odrážet například i v domácích úkolech, kdy děti místo zadaných cvičení by mohly zjišťovat informace ve svém okolí, což by jim dalo například svobodnou volbu postupu.
 - Nutit děti dělat něco pod tlakem nemá nic společného s překonáváním překážek, naopak dát jim volbu strategie zvládnutí je pro ně výhodnější cestou, jak daný úkol zdolat.

Mýtus č.2: Znamka je pro dítě odměnou, jako mzda odměnou pro dospělého za práci

- Škola není pro děti to samé jako pro dospělé práce
 - V práci vytváříme hodnoty, které následně směňujeme k zisku prostředků, jak uspokojovat své potřeby. (Např: Vyděláváme peníze abychom zaplatili nájem) X při učení nich nesměňujeme (není pouhá příprava ke vzdělání, při učení vytváříme nové spoje X při práci využíváme již vzniklých spojů.)
- mzda nutná je (navíc dospělý má možnost volby práce, dítě ne) X Znamkování není nutné => důležité spíše pro rodiče, pro učení stěžejní zpětná vazba (informace, která nezahanbuje, netrestá, neodměňuje na rozdíl od známky)

Mýtus č.3: Všechny děti se musí učit totéž

- Postrádá individualitu: ne každé dítě je schopno se naučit stejné množství informací => každý má jiný styl učení, jinou kapacitu
- ZŠ nemá být příprava na povolání, ale měla by předávat schopnost soužití, komunikaci a spolupráci s lidmi
- Právo na učení neznamená povinnost dané učivo zvládnout.
- Pro vývoj nutný dostatek podnětů => Setkávání se vnějších podnětů s vnitřními podmínkami je zdrojem pro učení dítěte, stres naopak může způsobit a znásobit odpor k učení.

Mýtus č.4: Hlavní je, aby učitel uměl dobře vyložit látku a udržel ve škole disciplínu

- Dobrý učitel => spíše režisérem, nikoliv hlavním hercem (Umět dobře vysvětlit látku je důležitá dovednost, leč to není jediný postup učení, a už vůbec ne ten nejefektivnější)
- Dnes děti nuceni k pasivitě => Měli by být aktivní (vyhledávat, tvořit a obhajovat)
- NE mocenský autoritativní vztah vůči dětem, manipulace, tresty a odměny, určování pravidel bez ohledu na děti, rozhodovat o nich bez nich.
- ANO podněty k diskuzi mezi žáky, vytvářet bezpečné prostředí, organizovat učení ve skupinách ...

Mýtus č.5: Cílem vzdělání je osvojení znalostí a dovedností

- Škola učí žáky děti dovednosti, ale nikoliv schopnosti jako je komunikace, vcítění se do druhého, vážení si odlišností a nebát se jich...
- Znalost pojmů je více než faktografie, nesmí podceňovat ale ani přeceňovat. Je třeba zavést jinou organizaci a metody vyučování, především kooperativní učení, projekty, integraci předmětů. Je třeba

spojit znalosti se sociálníma kompetencemi, komunikací, týmovou spoluprací a další sociální dovednostmi.

Mýtus č.6: Učebnice jsou základem výuky

- Učebnice jsou jako vylustěné křížovky. Je třeba se zaměřit na rozdíl mezi učebnicí a odbornou literaturou. Učebnice je totiž pouze stručný výtah poznatků, kterým se dospělo.
- Pouhá reprodukce bez schopnosti použít je k ničemu
- Čím více smyslů = tím lépe, pojmy až po zkušenosti ne před ní (zkušenost => z odborné literatury si dohledat informace a rozšiřovat je formou domácích úkolů)
- řada učebnic je psaná nepřímo úměrně věku dětí, důležitá je také otázka aktuálnosti učebnic

Mýtus č.7: Dítě se musí naučit poslouchat

- Tradiční škola: důraz na autoritu učitele, autoritativní výchovu, mocenské působení
- naše společnost je demokratická => Nutnost aktivity, iniciativy a zodpovědnosti, důležitost spolurozhodování (podílení se na věcech, které se ho týkají), NE rozhodovat o všem sám z pozice síly (Např: Místo vnucených pravidel shora je třeba vytvoření vlastních pravidel)
- V rámci RVP se píše o občanské kompetenci, kde se děti mají učit o volebních systémech => bez možnosti se zapojit a spolurozhodovat nemožné
- Nejen dobrý vztah učitele a dítěte => klíčová je úcta

Mýtus č.8: Odpovědnosti dítě naučíme tím, že jsme důslední a neustále je kontrolujeme

- vytvořit takové podmínky ve škole, aby rozvoj zodpovědnosti u dětí byl možný v co největší míře => nepodceňovat roli školy, kde děti tráví obrovské množství času
- „ten, kým je manipulováno, bude manipulovat těmi, kdo jsou pod ním“
- Nelze učit pouze slovem jako v tradičních školách
- Při učení zodpovědnosti nutná možnost volby a výběr (v rámci pravidel a hranic) => pokud hlídáme dítě, zda plní své povinnosti, učíme jej pouze poslušnost (není možnost se vyjádřit)

Mýtus č.9: Odměny a tresty jsou důležitými prostředky výchovy a vzdělávání

- Tresty a odměny jsou náhražka za vytvoření podmínek pro fungování vnitřní motivace.
- Odměny a tresty přimějí člověka to, co po něm chceme, ALE bez dlouhodobého účinku, nezasahují do příčin chování, do postojů a emocí, které ovlivňují chování, jde pouze o manipulaci s člověkem, ne o změnu
- Trest: závislí na mocenské osobě (co když zmizí), říká, že je násilí přijatelné, je rozdíl mezi trestem a přirozeným důsledkem chování
- Odměny: čím víc dáváme, tím víc vyžadováno, změna trvá, dokud je odměňována, ubíjí vnitřní motivaci, vytváří závislost na vnější motivaci, chování pouze prostředkem k získání něčeho, nezlepšují výkon

Mýtus č.10: Škola musí představovat pro dítě určitý stres: připravuje je tak nejlépe na život, kde také bude muset čelit stresu

- přiměřená zátěž není stresem => stres například neuspokojení lidských potřeb a obranným mechanismem je vyplavování hormonů do krve, které blokují myšlenkové pochody. Stres myšlení tedy ochromuje (Čím více se děti ve škole cítí ohroženy, tím hůř probíhá proces učení)

- Odolnost vůči stresu nelze snadno natrénovat, vhodné je posilovat sebeúctu
- Tradiční škola stresuje děti jak přemírou podnětů (zahlcení informacemi) nebo nedostatkem podnětů (kdy jeden je například zkoušen a ostatní se nudí).
- Správná efektivnost spočívá v učení ve škole ne doma v osobním čase dítěte

Mýtus č.11: Život je samá soutěž, proto se ve škole musí děti naučit obstát v soutěži

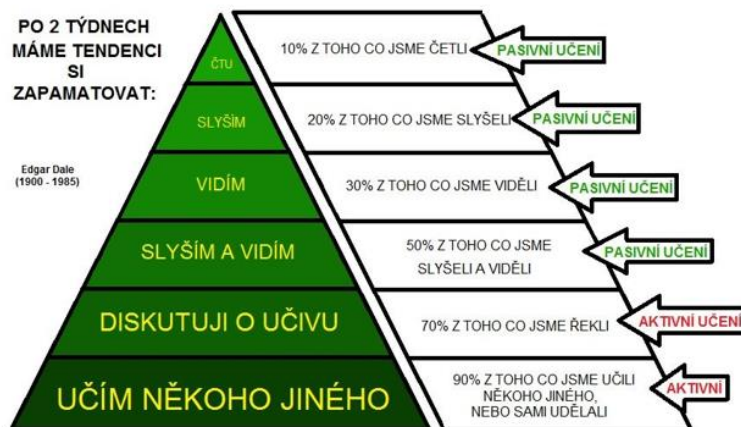
- Kvalitní učení potřebuje pocit bezpečí a smysluplnosti => Strach a úzkost má negativní účinek na osobnost i učení (bezpečné klima je podmínkou učení = viz Maslowova hierarchie potřeb)
- Bezpeční prostředí tvoří učitel a to není možné skrz podporu soutěžení a porovnávání
- Děti jsou do soutěžení hnány dospělými od útlého věku, pro dobrý vývoj psychiky je důležité, aby dítě přijalo samo sebe jako dobrého a hodného člověka
- spolupráce je hodnotnější formou vzájemných vztahů než soupeření. Učí se tolerovat, naslouchat druhým, snaží se od druhých učit a umožňuje jim, aby se učili od něj.

Mýtus č.12: Ve škole by šlo leccos změnit, kdyby bylo méně dětí ve třídách

- V tradiční výuce je učitel na vše sám => nelze rozdávat pozornost všem, nepočítá se se vztahy mezi dětmi
- V modelu spolupráce mají děti příležitost spolu mluvit, rozvíjet komunikační dovednosti, spolupracovat, rozvíjet sociální dovednosti, hodnotit, oceňovat, podporovat se, dostávat zpětnou vazbu => učitel nemusí být na všechno sám, vztahy vedou k efektivnější výuce

Další mýty:

- **Pyramida učení** (Kužel učebního stylu, Kužel učení Edgara Dalea)

- souvislost mezi formou učení a lidskou pamětí je příliš komplexní a individuální, některé zdroje výzkumů tématu jsou nedohledatelné a navzájem se liší uváděná % => pravděpodobně neexistuje žádná hierarchie
- **Člověk se nejlépe učí v souladu se svým učebním stylem (VARK)**
 - idea, že existují různé učební styly (vizuální, auditivní, kinestetický, „reading and writing“), a že člověk si věci nejlépe zapamatuje, učí-li se v souladu s jím preferovaným stylem □ nikdy výzkumně neprokázáno, vhodné je využití více smyslů (ale nezahltit všechny naráz), navíc některé aktivity se lze učit např. jen činností (jízda na kole, bruslení,...)
- **Multitasking**
 - Iluze vykonávání více činností najednou je docílena rychlým a častým „přepínáním“
 - ve skutečnosti zhoršuje dětskou produktivitu, zvyšuje chybovost až o 50%, mění jejich způsob učení a dokonce i může činit jejich sociální vztahy více povrchní.

- Určitá kapacita mozku musí být vyhrazena rozhodování se, v jakém pořadí se daným činnostem budeme věnovat
- **Chlapci jsou přirozeně lepší v matematice, dívky v jazykových schopnostech**
 - nejsou „přirozeně“ lepší, ale na základě stereotypů ve společnosti se už k malým dětem dospělí chovají jinak, podporují jiné vzorce interakcí, dávají jim jiné hračky → odmala rozvíjí různé dovednosti různě
- **Levá hemisféra je analytická, pravá kreativní**
 - dezinterpretace výzkumů Sperryho a Gazzanigy na pacientech se „split brain“ (přetáým kalózním tělesem) po epilepsii; ano, některé funkce (řeč) jsou lateralizované, ale takto jednoduché to není
- **Využíváme jen 10 % kapacity mozku**
- **Poslech Mozartovy hudby zvyšuje inteligenci**
- **90 % informací se dozvídáme neverbálně**
- ...

5. Odraz asocianismu a (neo)behaviorismu v českém školství

W. James (založil psychologii jako vědecký obor v USA x Evropa Wundt):

- jeden z prvních zajímající se o vzdělávání, proces vzdělávání a vyučování ve třídě
- vyučování jako bitva nepřátelských vojsk: učitele a žáka (vyučování vnímal jako příliš složité)

Pavlov (klasické podmiňování):

- asociační učení, vznikají asociace v souvislosti s dotykem v čase mezi neutrálním podnětem (bez reakce) a podnětem s odezvou
- nepodmíněný podnět (evokuje vrozenou reakci bez učení) => nepodmíněná reakce (reflex, automatická odezva)
- podmíněný p (původně neutrální) => podmíněná r (naučené chování, kdy PP vyvolá NR)

Watson (behaviorismus, emoční podmiňování, generalizace):

- stimul vytváří reakci (S>R), opomíjení vnitřních procesů včetně myšlení a učení (black box)
- chování tvořeno vnějšími vlivy (trest, odměny) => **emoční podmiňování + generalizace** (experiment s Albertem, strach z bílé krysy a pak ze všeho bílého a chlupatého)
- myšlenka: kdokoliv může být kýmkoliv za vhodného vnějšího působení

Kohler (gestalt psychologie, učení vhladem)

- Zkoumání vztahu intuice a řešení problémů => vnímání celého kontextu situace = vhled
- Aha-zážitek: při učení zahrneme do procesu všechny prvky situace a pochopíme tak celou strukturu), většinou i za využití pokusu omylu (viz. experiment se šimpanzem Sultánem)

Tolman (neo-behaviorismus, kognitivní mapa):

- přesun k neo-behaviorismu => **teorie S-O-R** (stimul, organismus, reakce)
- „O“ intervenující proměnná (dřívější zkušenosti, osobnostní charakteristiky)
- Praotec kognitivní psychologie – učení krys v bludištích => kognitivní mapa

Thorndike (konekcionalismus, instrumentální podmiňování)

- proces učení se dá pochopit pomocí laboratorního experimentu (kočky v kleci)
- **učení = tvorba spojů (konekcí) mezi podnětem a reakcí**
- **učení pokus a náhodný úspěch (omyl):** v neznámé situaci, která má více řešení, tyto řešení zkoušíme náhodně za využívání principů cviku, efektu a pohotovosti
- tři zákony učení:
 - **zákon cviku:** spoje jsou zesilovány, zdokonalovány (zrychlovány) opakováním
 - **zákon efektu:** + účinky chování posilují a – zeslabují spoj, tedy se zpevňuje reakce vedoucí k dosažení cíle a neúspěšné způsoby chování mizí
 - **zákon pohotovosti:** motivační faktory (hladová kočka bude zkoušet více než sytá)

Skinner (shaping, operantní podmiňování) => asocianismus

- **operantní učení:** mění se pravděpodobnost budoucího výskytu aktů chování (operantů) na základě jejich důsledků => učení zahajuje subjekt prováděním operantů a následuje odměna/trest (x instrumentální učení zahajuje experimentátor umístěním kočky do klece)
 - **operanty:** veškeré spontánní akty chování s + a – důsledky chování
 - **respondenty:** zpevněné operanty
- **Pozitivní posílení:** operant následuje příjemný podnět (odměna), dochází ke zpevnění, kladné zpevnění vede k častějšímu výskytu odměňovaného chování
- **Negativní posílení:** operant způsobil odstranění nepříjemného podnětu a dochází ke zpevnění, negativní posílení také vede ke zvýšení frekvence chování
 - **Posilovač:** to, co vyvolá posílení (odměna)

- **Posílení:** účinek posilovače
 - **Souvislé:** odměna po každém výskytu
 - **Přerušované:**
- **Trest:** operant následuje trest a dochází ke snižování výskytu chování
 - Obecně je **trest méně účinný** při dosahování žádoucího chování než posílení
 - **Trest:** působení negativního podnětu (bolest)
 - **Pokuta:** zmírnění, zastavení příjemných podnětů
- **Shaping:** učení, kdy se žádoucí reakce nevyskytuje v přirozeném repertoáru chování => odměňují se dílčí projevy podobné žádoucí reakci a postupně se k ní blíží (holubí ping-pong)

Programové učení (vychází ze Skinnera) – učení objevováním (discovery learning):

- Žákům jsou poskytovány osamocené jednotky vědomostí a zkouší se jejich uchování, je zde prostor pro chybování a tvorbu nesprávných asociací, které v mysli přetrvávají
- Cílem je předat hotové poznatky
- Principy:
 - **Malé kroky:** malé úseky látky navazující na sebe s bezprostřední kontrolou
 - **Aktivní odpovědi:** učení jako problémová situace vylučuje pasivitu, vyšší efektivita
 - **Zpevnění:** průběžné seznamování s výsledky práce, okamžité upozornění na chybu
 - **Vlastní tempo:** práce podle individuálních rozumových schopností + omezení učitele

Token economy (žetonový systém odměňování):

- Technika k **modifikaci chování užívaná v uzavřených společenstvích** (př. oddělení)
- Slouží ke (znovu)vybudování návyků
- Obdržení žetonů za požadované chování a jejich odebrání za nežádoucí chování, za získané žetony můžeme obdržet odměnu (dochází ke zpevnění), hmatatelný důkaz důsledku chování

Bandura (sociální učení, observační učení – zástupné zpevnění):

- Behavioristická teorie s uznáním působením kognitivních a sociálních faktorů
- **Zástupné zpevnění:** pozorování chování jiných lidí (vzor, model) a jeho důsledků => vznikají přesvědčení a očekávání ohledně **efektivnosti určitých typů chování**
- Častěji napodobujeme chování modelu, jehož chování bylo odměněno nebo dosáhl cíle
- **Inhibiční** (zeslabování) a **disinhibiční** (zesilování) efekt pozorovaného chování
- **Facilitační efekt:** chování druhých vyvolává chování ostatních (př. davové chování)

Odměny a tresty ve škole:

- Reprezentace především v podobě známek (1-5), písemného sdělení rodičům, veřejnou pochvalou, pokáráním a jinými sankcemi
- **Slovní pokárání:** nejčastější, účinnost na základě potřeb dítěte schválení od dospělých
- **Informování rodičů:** důležité je konkrétní popis chování, kterému dítě rozumí
- **Rozdíl trestu a přirozeného následku činu:** trest závisí na trestajícím x přirozený důsledek vyplývá ze situace, díky tomu se učíme měnit svá chování
 - **Reakce na trest => (1) revolta, (2) důkladnější zvážení rizik, (3) slepá poslušnost**
- **Riziko trestu:** generalizovaný inhibiční efekt (tlumení chování jen v přítomnosti trestajícího), trest jako odměna (př. získání pozornosti), vyhýbání trestu (př. lhaní)
- **Riziko pochval:** čím víc jich dáváme, tím víc jsou žádány => mění se druh motivace, změna chování trvá po dobu trvání odměny a pak se vytrácí

Mueller & Dweck – pochvala schopností (intelligence) vs. úsilí: provedli studie na žácích 5 tříd, potvrdily, že **pochvaly dětí za schopnosti měly negativní dopad na motivaci než pochvala úsilí**

Pochvala intelligence „Jsi chytrý“ vs. za úsilí „těžce jsi pracoval“

- Děti chválené za inteligenci se více staraly o výsledný výkon vs. zaměření na učení (úsilí)

- Při neúspěchu menší vytrvalost, slabší výkon, menší prožitek vs. úspěch neměl výrazný vliv
- Popsaly inteligenci jako neměnnou vlastnost vs. jako vlastnost, kterou jde zlepšit
- Vybírání úkolů, které ukazují dobré schopnosti vs. úkoly, které je naučily více
- Děti neměly zájem o nové strategie učení vs. zájem o nové příležitosti řešení úkolů

Deci & Ryan – TEORIE SEBEURČENÍ (self-determination theory):

- Člověk má tendenci uspokojovat 3 základní psychické potřeby:
 - **Kompetence:** sebedůvěra ve schopnost jednat dobře v dané aktivitě (Mám na to)
 - **Vztahu s druhými:** smysluplné vztahy (vím, kam patřím)
 - **Autonomie:** věnování se aktivitám z vlastní vůle (řídím to, co považuji za dobré)
- Vnitřní a vnější motivace (ve skutečnosti dva póly dimenze):
 - **Vnitřní:** aktivita jedince baví, svobodně se rozhodl ji dělat a nepotřebuje odměnu
 - **Vnější:** chování je prostředkem k cíli (vynucené kontrolou, závazkem či normami)
- **Uspokojování potřeb je podmínkou k udržení vnitřní motivace**
- **Odměňování za činnost, kterou pův. čl. dělal rád, může narušit vnitřní motivaci**
- **Oblast vzdělávání => podpora zájmu studentů o učení, oceňování vzdělání a důvěry ve vlastní schopnosti, vlastnosti; pozor na známkování (= vnější motivace)**

Internalizace (pořád Deci & Ryan): motivační proces, vnější motivace se přibližuje k vnitřní

- Vnější regulace chování (odměna, trest) nedává prostor k sebeurčení
- Žáci motivováni pro práci ve škole hlouběji a kvalitněji zpracovávají informace
- Vnitřní motivace je zvyšována kompetencemi, klimatem třídy a prostorem indiv. rozhodování

Bruner (teorie vyučování) => kognitivní psy

- Význam intuice v učení, základní pravidlo: „*Začněte se sledováním údajů, z nichž pak mají být koncipovány závěry.*“
- Teorie vyučování (preskriptivní, doporučovaná), principy:
 - **(1) motivace:** všichni mají tzv. **vůli k učení**, základní motivace je **zvědavost**
 - **(2) struktury:** nejdůležitější, vše se dá organizovat tak, aby to mohlo být kýmkoliv pochopeno, množství informací charakterizováno: prezentací, hospodárností a silou (podstatností)
 - **(3) následnosti:** obtížnost látky závisí na posloupnosti prezentace materiálů
 - **(4) posílení:** zpětná vazba, tzv. schválení posilování při učení
- **Učení objevováním:** kategorizace (zespod nahoru) a **spirálové osnovy**

Ausubel

- Během učení si člověk vytváří hierarchické kognitivní struktury usnadňující chápání vztahů
- Základní pojem **subsumace** = proces zařazení konkrétních pojmů do existujících struktur
- Kritika učení objevováním (pro malé) => pro starší **učení výkladem (expository teaching)**
 - Zahájení výkladu **předorganizátorem** = nejobecnější pojmy a myšlenky (klíč. slova)

6. Potřeby žáků a motivace ve škole – základní teorie + specifické přístupy

Motivace: intrapsychický proces, ovl. soub. vnitřních a vnějších faktorů majících vliv na jednání

- Intenzita se mění v čase, jedincem samotným nebo snahou lidí okolo včetně učitelů
- Motivovaný žák: zaujetí, úsilí, vytrvalost, kvalita práce
- Motivující učitel: povzbuzení, úcta, uznání, zpětná vazba

Zdroje motivace:

- **Vnitřní motivace:** vnitřní pohnutky = potřeby
 - Tendence angažovat se z důvodu zájmu o činnost, vlastního uspokojení
 - Vnitřní odměna, bez vnější pobídky
 - Znaky: Zájem, preference nových a flexibilních činností, snaha pracovat samostatně, vnitřní kritéria úspěchu
 - Např.: poznávací potřeby a zájmy, potřeba úspěšného výkonu, potřeba vyhnout se neúspěchu, potř. vyhnout se úspěchu, sociální potřeby (pozitivního vztahu či prestiže)
- **Vnější motivace:** incentivy či stimuly
 - Provádění činností bez vnitřního uspokojení, není snaha se učit novému, nutná vnější pobídka
 - Znaky: učení motivované dobrou známkou, práce pro uspokojení učitele, preference lehkých úkolů, závislost na učiteli, orientace na vnější kritéria úspěchu
 - Např.: pochvala, dobrá známka, odměna a trest, vztah k jiným lidem (absence problémů s rodiči), vztah k budoucnosti a ke společnosti
- Oby typy mohou **fungovat současně u jediné osoby**
- Typy se odlišují i prožívanými emocemi: naděje na úspěch, očekávaný pocit hrdosti nad ostatními a pomyšlení na to, že zažije pocit hanby, ponížení, ostudy

Potřeby dle Matějčka: (4 základní psychické potřeby + přidána pátá)

- **Potřeba stimulace** (určitého množství, kvality a proměnlivosti podnětů) – navázání, rozšíření a udržení kontaktu s prostředím, ze začátku ji uspokojuje matka
- **Potřeba smysluplného světa** – aktivní kontakt se světem, potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech => základní předpoklad pro učení
- **Potřeba životní jistoty** – naplňuje se v citových a sociálních vztazích, bez jistoty v blízkých vztazích se může objevit úzkost; je to podmínka pro vnitřní uspořádání osobnosti
- **Potřeba identity** (vědomí vlastního já) – potřeba uznání a ocenění, potřeba vybudování vlastního postoje, stanovení cílů a snaha o jejich naplnění => očekává pochvalu, povzbuzení, ujištění => tato potřeba je důležitá pro převzetí hodnot a cílů svého života
- **Potřeba otevřené budoucnosti** – převzal ji od J. Mrkvičky => umožní nám směřovat k něčemu, mít plány a sny

Potřeby dle Maslowa (pyramida)

- **Deficitní potřeby:** fyziologické, potřeba bezpečí, potřeba sounáležitosti, potřeba sebeúcty
 - pro učitele i rodiče je dobré vědět, že když má hlad nebo žízeň, je nevyspalý nebo nemocný, bojí se, je izolovaný, tak se těžko soustředí na učení
- **Rozvojové potřeby:** potřeba znalostí a porozumění, estetické potřeby, potřeba sebeaktualizace
 - problematické tam, kde v rodině nemá vzdělání hodnotu, kde si děti nevěří, mají těžké zájmy mimo školu

Potřeby dle Mareše

- **poznávací potřeby:** potřeba smysluplného poznávání, potřeba vyhledávat problémy a řešit je

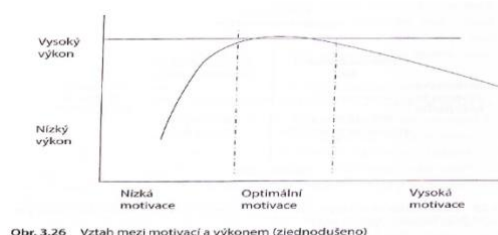
- **sociální potřeby:** potřeba pozitivních vztahů s lidmi provázaná obavou z odmítnutí, potřeba někam patřit, potřeba vlivu, potřeba spolupráce s lidmi, potřeba autodeterminace (rozhodovat sám za sebe)
- **výkonové potřeby:** potřeba být kompetentní; potřeba úspěšného výkonu, potřeba vyhnout se neúspěchu, potřeba vyhnout se úspěchu (totéž u McClellanda)
- **potřeba perspektivy:** potřeba mít osobní cíl, potřeba mít strukturovanou budoucnost

Teorie sebedeterminace – Deci a Ryan (viz i předchozí okruh)

- přeměna vnější motivace na vnitřní => odměny a tresty ztrácí účinnosti, vnitřní motivace je cennější => dosahuje skrz 3 univerzální potřeby:
 - **Autonomie:** možnost mít kontrolu nad svým jednáním = největší vliv na motivaci
 - **Kompetence:** vnímání sám sebe jako aktivního a dostatečně schopného, lze podpořit zpětnou vazbou
 - **Sounáležitost:** potřeba blízkých vztahů, být přijímán a být součástí celku => podporující a respektující prostředí

Výkonová motivace (McClelland; krom toho mluví i o potřebě afiliace a moci)

- **potřeba úspěšného výkonu** => snaha o překonání překážky a uplatnění svých schopností
 - vysoká– středně těžké úlohy, úspěch ve škole je důležitou hodnotou
 - nízká – příliš lehké či příliš těžké úlohy (sebeomlouvání)
- **potřeba vyhnout se neúspěchu** => snaha vyhnout se výkonovým situacím
 - strach ze selhání (rodičovský tlak => úzkostnost => nepocítí radost z úspěchu, jen dočasnou úlevu)
 - vyhýbání se náročným situacím X rozsáhlá příprava
- **potřeba vyhnout se úspěchu** – např. strach z přetížení, pozornosti, zodpovědnosti nebo potřeba být oblíbený
- **Aspirační úroveň** – říká, na čí jedinec troufne, úroveň cílů, které si jedinec vytyčuje a jejichž dosažení očekává (ovlivňována předcházející úspěšností či neúspěšností a sebepojetím)
 - Špatná náročnost úkolů může udržovat slabší žáky na nízké úrovni a silnější mohou stagnovat, ale učitel jim může dát vybrat z úloh dle obtížnosti a žáci si mohou sami zvolit, na co si troufnou
- **Yerkes-Dodsonův zákon:**
 - Je-li člověk málo motivován, podává zpravidla nízký výkon
 - Je-li člověk vysoce motivován, až přemotivován, nepodá zpravidla nejlepší výkon, někdy ani obvyklý výkon ale horší
 - Je potřeba najít optimální úroveň motivace, optimální rozmezí motivovanosti, ve kterém člověk podává nejlepší výkon. Takový úkol bere jako šitý na míru, jako výzvu, aby ukázal, že je dobrý
- **C. Dwecková** (opět viz předch. okruh)
 - **Nastavení mysli:** výkon závisí na nadání (fixed mindset) X na úsilí (growth mindset)
 - žáci s naučenou bezmocností považují inteligenci za vrozenou dispozici X žáci bez ní za dovednost, se kterou lze systematicky pracovat
 - **stanovení cílů:** výkonové = normativní cíle (co dokážu => vede ke srovnání s ostatními, negativním emocím a pochybnostem) X učební = rozvojové cíle (možnost se rozvíjet, právo na chyby, neúspěch = výzva, vede k hledání nových cest)

Motivační přesvědčení – zásady motivování žáků k učení (shrnutí z výzkumů) – Monique Boekaerts

- 1) **motivační přesvědčení** - názory, soudy a hodnoty žáků vztahující se k učivu, názory na účelnost poznatků (ovlivňují, co si žák myslí o předmětu)

- 2) **očekávání žáků** – při očekávání neúspěchu se motivace snižuje, zaměřit pozornost žáka na postup, jak k úspěchu došlo
- 3) **chápání významu a hodnoty učební činnosti** – menší závislost na vnějších stimulech, větší zájem o činnosti, které považuje za hodnotné, učivo by mělo být vnímáno jako užitečné a zajímavé
- 4) **zaměřená žáků na zvládnutí učiva** – začíná v 2. třídě, žáci orientovaní na své já se naučí méně (podporováno porovnáváním a soutěžením), žáci orientovaní na zvládání úkolů (ne na výsledek, ale snahu nalézt správné řešení) více
- 5) **očekávání, že úsilí povede k výsledkům** - pokud si věří, užívá lepší strategie, míra vloženého úsilí je ovlivněna hodnocením vlastních schopností, náročností úkolu, motivačním přesvědčením, ve 3. třídě ztrácí víru ve své úsilí
- 6) **vedení a zpětná vazba** – pokud se na cílech domluví s učitelem, jsou více motivovaní, nutnost vést k sebereflexi o počátečních soudech o vlastních kompetencích
- 7) **rozvíjení síly vůle** - 2 základní účinné strategie: sch. zahájit činnost bez přílišného oddalování + sch. posoudit, zda je nadále vhodné držet se daného postupu
- 8) **soulad osobních a učebních cílů** – soulad => větší motivace, pokud jsou cíle od učitele, nejsou považovány za vlastní

Teoretická východiska

- **Behaviorální teorie:** zdroj motivace => dosáhnouti příjemného nebo vyhnouti se nepříjemnému (z pohledu behavioristů rovnocenné), učení lze zpevňovat odměnou či trestem
 - např.: známkování, žetony, token ekonomy, červené a černé puntíky
 - nelze aplikovat plošně, v určitých situacích může přinášet výhody
- **Humanistický přístup:** Rozvoj nutný v souladu se specifickými lidskými potřebami => bezpečné, vřelé prostředí s osobními vztahy a bezpodmínečným přijetím podporuje růst
 - Např.: smysluplnost, svobodná volba, respekt, rozvoj samostatnosti, ne k poslušnosti
- **Kognitivní přístup:** Opírá se o procesy poznání => při učení zaměření na zpracování informací, která následně ovlivňuje chování
 - Např.: will to learn, metakognice, kognitivní styly, učební styly, prekoncepty

Novější teorie motivace ve vzdělávání: (patří sem i Deci a Ryan nebo Dwecková)

- **S. Kovaliková:** 3S (smysluplnost, spolupráce, svobodná volba) pro udržení motivace + 8 principů ITV
- **Rosenhal a Jacobsonová:** učitelovo očekávání má vliv na výkon žáka (pygmalion = pozitivní a golem efekt = negativní)
- **Weiner** – teorie kauzální atribuce (v čem vidí příčinu svých neúspěchů)
- **Amesová** – teorie osobních cílů (chce se zlepšit v porovnání s výkony ostatních nebo vlastními?)

7. Kognitivismus a konstruktivismus

KOGNITIVISMUS: nejlépe odráží proces učení

- Navazuje a rozšiřuje behaviorismus o procesy v lidské mysli => myšlení, řešení problémů, jazyk, zisk a zpracování informací, jejich upevňování (klíčové je opakování)
- **Učení je výsledkem snahy porozumět světu, člověk je aktivní zpracovatel informací**
- Využívání struktury, grafy, schémata, metafory => podpora procesu výuky, mozek se lépe učí
- Zájem o využívání počítačů ve výuce, interaktivnost prvků, důraz na organizaci informací
- **Kognitivní mapa** = mentální obraz okolního světa (Tolman)
- **Kog. strategie** = povrchové (memorování) X hloubkové učení (v kontextu, trvalejší)
- **Metakognice** = poznávání o poznávání, součástí je **metapaměť**
 - **Kovalik**: trénink metakognitivních strategií má velmi pozitivní vliv na učení

Bruner => **Preskriptivní teorie vyučování** = předepisuje, jak nejlépe vyučovat (kog. Ψ + gestalt intuice v učení)

hlavní principy:

- **(1) motivace**
 - všichni mají tzv. **vůli k učení (will to learn)**, která je udržována pouze základní **intrinsickou motivací** (př. zvědavost)
- **(2) struktury** (nejdůležitější)
 - Masa vědomostí se dá optimálně organizovat tak, aby mohla být předána a kýmkoliv pochopena, množství informací charakterizováno 3 mody:
 - **(1) Prezence**: způsoby/metody zprostředkování, 3 způsoby dosahování porozumění:
 - (1) aktivní: malé děti chápou nejlépe prostřednictvím akce
 - (2) ikonické: představy předmětů bez akce, např. nákresy
 - (3) symbolické: převod zkušeností do slov, odvození logických vztahů, komplexní myšlení
 - na rozdíl od Piageta mohou předchozí nižší prezence přetrvávat, nemusí dojít k jejich opuštění
 - **(2) Hospodárnosti**: stručné srozumitelné shrnutí (čím méně v hlavě, tím lépe)
 - **(3) Síly**: co je podstatné a přirozené je jednoduché, silná prezence je snadno pochopitelná, umožňuje vidět vztahy mezi fakty
 - **(3) následnosti**: obtížnost látky závisí na posloupnosti prezence materiálu => intelektuální vývoj je přirozeně následný (aktivní > ikonické > symbolické)
 - **(4) posilování**:
 - **zpětná vazba**: musí být dostupná ihned (brzy brzdí zvědavost, později je mimo téma) když žák hodnotí vlastní výkon
- **Učení objevováním** = dítě samo hledá a odhaluje fakta a vztahy
 - Výstupy mají větší tendenci přetrvat a jsou použitelnější než pouze předaný materiál
 - Učitelé by měli k takovému učení vytvářet vhodné podmínky
 - **Induktivní učení** = od specifických informací ke smysluplnému celku (generickým pojmům) = **kategorizace** + **kódovací systém**: uspořádání a zahrnutí pojmů pod jeden
 - **Spirálové osnovy** = seznamování žáků se zákl. strukturou předmětu od začátku, postupná specifikace a doplňování vztahů
- **Výhody**: hluboké osvojení látky, déletrvající výsledky, zvýšení sebeúcty učícího se
- **Nevýhody**: nelze absolutně uplatnit, plýtvání časem (zbytečné znovuvynalezení kola)

Ausubel

- Během učení si člověk vytváří hierarchické kognitivní struktury usnadňující chápání vztahů

- **Subsumace** = proces zařazení konkrétních pojmů do existujících struktur
- Kritika učení objevováním (pro malé) => pro starší doporučuje **učení výkladem (expository teaching)** => Zahájení výkladu **předorganizátorem** = nejobecnější pojmy a myšlenky

KONSTRUKTIVISMUS: v dnešní době považován za **nejvhodnější pojetí učení se i vyučování**

- Pomáhá vytvářet oborové didaktiky, **člověk jako bytost v učení aktivní a tvořivá**
 - Vyzdvihuje proces konstruování poznatků učícím se subjektem = skutečné porozumění
 - **Asimilace:** informace přicházející zvenčí snadno zařaditelná mezi kog. struktury
 - **Akomodace:** vytváření nových kategorií a struktur, úprava („předělání“) starých
 - **Ekvilibrace:** neustálé vyvažování procesů asimilace a akomodace
 - Příklad: dítě chce uchopit vodu (AS), zjistí, že to nejde, ale že voda je mokrá (AK)
 - **Sociální konstruktivismus:** nejdůležitějším prvkem učení je sociální a kulturní kontext
- = **člověk si vytváří představy o dění kolem něj = konstrukty reality** (když něco není vysvětleno, máme tendenci si to sami vysvětlit s použitím informací, které máme k dispozici)
- **Prekoncepty** = spontánní a mylné koncepty: učením jsou nahrazeny logickými koncepty
 - **Mentální obrazy** = způsob chápání a zapamatování, představa problému
 - **Dynamické hodnotící prostředí** = interakce dítě-experimentátor, dítě udělá chybu a dostane návodné rady, jak úkol vyřešit
 - **Učební potenciál** = schopnost využívat rad (nezávisí na velikosti IQ, může být různý) => vhodnější způsob jak zjistit učební předpoklady dětí z odlišných soc.kult. prostředí než IQ
 - Piaget a Vygotskij: zájem o řeč, jak lidé přemýšlí, jak se učí a jak je v tom můžou podpořit
 - „**Americká otázka**“: lze zvýšit inteligenci člověka?

Piaget

Vývoj morálky (dichotomický model):

- **Heteronomní:** pravidla jsou nedotknutelná (předškolní – školní věk)
 - 7-10 let: pravidla za každou cenu = **rovnostářský fanatismus (přechodové období)**
- **Autonomní (7/8-11/12 let):** chápání pravidel, úcta k autoritě nahrazena vzájemným respektem
 - **Plně rozvinutá autonomie (11-12 let):** plně chápe situaci, má do ní vhléd
- **Vývoj vztahu k pravidlům** (hra v kuličky)
 - Do 2 let: radost z pohybu
 - 2-6 let: pravidla svatá a nedotknutelná, povrchní znalost
 - 7-10 let: pravidla za každou cenu
 - 11-12 let: víc než hra jde o uzákonění pravidel
- **Používání série krátkých příběhů:** posuzování jednání s dobrým úmyslem a větší škodou NEBO špatným úmyslem a menší škodou => pro mladší děti je horší větší škoda
- **Faktory podmiňující morální vývoj:** nezbytný stupeň intelektuálního vývoje, zkušenost s vrstevnickými rovnocennými vztahy, nezávislost na omezujícím nátlaku autorit
- **Stádia kognitivního vývoje** (následnost v pevném pořadí): vývoj kog.fcí výsledkem zrání a zkušeností s objekty, probíhá spontánně, je na učiteli, aby jej respektoval
 - **Senzomotorické (0-2 roky)**
 - Odlišuje sebe (aktivního činitele) od objektů, dosahuje vědomí stálosti objektů, začíná záměrné jednání
 - **Předoperační (2-7 let)**
 - Používání jazyka, objekty reprezentují představy a slova, egocentrické myšlení, ireverzibilní myšlení
 - **Konkrétní operace (7-12 let)**
 - Logické uvažování v operacích, objektech a událostech, třídění předmětů podle vlastností a logické seřazení (př. podle velikosti), reverzibilní myšlení
 - **Stálost počtu (6 let), množství (7 let), hmotnosti (9 let)**
 - **Formální operace (12+ let)**
 - Logické myšlení o abstraktních pojmech, systematické testování hypotéz, abstrakce, budoucnost, ideologické problémy

Vygotskij (sociální konstruktivismus) => inspiroval myšlenku dynamické diagnostiky a MLE

- **Konstrukt sdíleného učení** (myšlenka **školské integrace**, děti se učí společně, hodnota sdílení a interakce při učení) => k učení nedojde bez interakce
- **Zóna nejbližšího vývoje**: rozdíl mezi tím, co umíme sami a tím, co umíme s oporou
 - Respektování ZNV: urychlení rozumového vývoje (zrání mozkových struktur)
 - Americká otázka: interakce a učení urychluje zrání, pak se může zvýšit i IQ
- **Scaffolding** = pomoc zkušenější osoby, opora, rozvíjení metakog. strategií
- **Sociální a kulturní determinanty učení**: kulturní nástroje předávající lidské poznání z generace na generaci (společensko-historická zkušenost)

Feuerstein

- Navázal na zónu nejbližšího vývoje, učební potenciál => možnost měřit a rozvíjet (akcelarovat) mentální vývoj člověka
- **Důležitá je interakce mezi lidmi**
- Klíčová je **zpětná vazba při testování**: umožňuje zjištění chyb (korektivní ZV), práce s chybou snižuje pravděpodobnost výskytu další stejné chyby => test jako prostředek učení

FIE: Feuersteinovo instrumentální obohacování (instrumental enrichment)

- Cvičení „tužka papír“, 14 instrumentů zaměřených na různé deficity kognitivních funkcí
- **Cílová skupina**: FIE BASIC (2-8let), FIE (8+let), **frekvence**: 3-5h týdně, v ČR 1h týdně
- **Cíle FIE**: „rozšiřovat kapacitu lidského organismu stávat se modifikovatelným prostřednictvím přímého vystavení podnětům a zážitkům z okolního prostředí, které člověku poskytují životní události, formální i neformální učební příležitosti“
 - rozvinutí učebního potenciálu, vedení jedince ke kvalitnějšímu samostatnějšímu učení
- **Podcíle FIE**: náprava deficitních kog.fcí, osvojení základních představ, názvů a operací, tvorba motivace uvnitř úkolů, rozvoj aktivního učení, vytváření vhledu a hloubavého myšlení
- **Instrumentální obohacování**: instrument = pracovní listy
- **Strukturální kognitivní modifikovatelnost**: usilujeme o změnu struktury myšlení
- **Výhody**: připravená metodika, široké uplatnění, viditelné výsledky, stačí zaškolení, jiný zp.
- **Nevýhody**: časová náročnost, jak to vysvětlit žákům/učitelům, složité pojmy, stačí zaškolení

MLE (mediated learning experience): Zprostředkované učení (Feuerstein, Vygotskij)

- kvalita interakce zajišťující, že dítě podnět vnímá, chápe a integruje smysluplným způsobem => neučíme žáka, ale učíme se společně (dítě a šikovnější osoba)
- učitel zprostředkovatel mezi žákem a jeho možnostmi/schopnostmi/dovednostmi/světlem (podobné koučování)
- 9 úrovní zprostředkování, 2 zásady zprostředkované interakce
- **Kritéria zprostředkování**: vtažení do procesu, rozumí, co a proč dělá, propojení se zkušeností, látka žáka a učitele zajímá – citová angažovanost

Dynamická diagnostika odpovídá na otázky:

- Jaké kognitivní a metakognitivní schopnosti se nachází u klienta?
- Které motivační a afektivní faktory na klienta působí a příznivě ovlivňují průběh učení?
- Jak klient jedná, reaguje a odpovídá na intervenci?
- Jak zefektivnit proces učení daného klienta?

Dynamická diagnostika

Srovnání se „statickou“ dgs (Málková, 2009)

	Statická diagnostika	Dynamická diagnostika
Princip testování	Testování má sdělovací charakter – ukazuje na schopnosti a dovednosti jedince.	Testování má rozvíjející charakter podporující myšlenkový proces.
Východisko	Samostatný výkon se zaměřením na výsledek.	Učební fáze – intervence (s dospělým, s vyspělejším vrstevníkem).
Cíl	Zjištění aktuální úrovně výkonů a porovnávání výsledků s populační normou.	Zjištění schopnosti (potencionality) učit se porovnáváním výsledků v pretestu a post-testu.

	DYNAMICKÁ vs.	STATICKÁ diagnostika
paradigma	1. kogn. procesy jsou vysoce modifikovatelné >> úlohou testování je zjistit stupeň modifikovatelnosti 2. interaktivní hodnocení, které zahrnuje fázi učení, poskytuje lepší informaci o učební kapacitě dítěte (než samostatný výkon)	1. manifestní úroveň výkonu odpovídá schopnostem dítěte 2. samostatný výkon je nejlepším materiálem pro hodnocení
cíl hodnocení	<i>odhalit učební potenciál dítěte a navrhnout pedagogicko-psychologické intervence zacílené na realizaci potenciálu</i>	predikce budoucího výkonu a zařazení dítěte na základě jeho schopností
výsledek	rozsah a charakter změny, která proběhne u sledovaného jedince po aplikaci určité intervenční strategie	informace o úrovni aktuálního výkonu
předpoklad	žák je proměnlivý >> <i>POTENCIÁL</i>	žák je stabilní >> <i>ORTEL</i>
zajímá mě	jaké může být při vhodné intervenci	jaké dítě je
princip	vytváření zóny nejbližšího vývoje	hodnocení aktuálního vývoje
testování	test + intervence formou instrukcí	test bez zpětné vazby (zpětná vazba jako zdroj chyby měření)
časová náročnost	zdlouhavá, až 12h	dle předepsaných časů testů
chování examinátora	interaktivní, vysoká úroveň zprostředkování	neutrální, nízká úroveň zprostředkování
chování testovaného	aktivní	reaktivní
	- historicky spjato s koncepcemi Vygotského, Feuersteina, Bineta - prospektivní orientace - A. Kozulin - přesvědčení o kognitivní modifikovatelnosti člověka - poskytuje odpověď na otázku, jak změnit současný stav - dynamicky lze vyšetřovat všude, kde se zaměřujeme na kogn. procesy - WISC, K-ABC, SON-R, zkoušky čtení a psaní, pozornosti, šk. zralost...	

8. Mozkově kompatibilní vzdělávání a humanistický pohled na vzdělávání

Model HET (zásady mozkově kompatibilního učení)

- Zakladatelka Susan Kovalik
- Nejpropracovanější systém (myšlenky kognitivní i humanistického učení, zahrnuje nejnovější poznatky moderních neurověd, evoluční biologie a psychologie)
- HET (Highly effective teaching), dříve ITV (Integrovaná tematická výuka)
- **5 principů (HET):**
 1. Inteligence je funkcí zkušenosti
 2. Učení znamená neoddělitelné propojení mezi tělem a mozkem (emoce a pohyb)
 3. Mnohonásobné inteligence přinášejí řešení problémů a produkci
 4. Učení je dvoustupňový proces – první stupeň: vyhledávání mentálních vzorů, druhý stupeň: budování mentálního programu.
 5. Osobnost/Temperament má dopad na učení a výkon studenta
- Učení pomáhá T-U-E (tvořivost, užitečnost, emoce)

8+2 zásady

- 8 zásad vytvořila Kovalik pro ITV + 2 přidány novějšími výzkumy => Jde o zásady mozkově kompatibilního učení
 1. **Bezpečné prostředí:** Velký důraz na pravidelnou a soustavnou kultivaci vztahů ve třídě (stres: při ohrožení mozek přepíná na nižší etáže tj. mozkový kmen => myšlení a explicitní paměť „sídlí“ v mozkové kůře tj. ve vyšší etáži (vývojově nejmladší části mozku) => při stresu se nelze dobře učit)
 - Pravidla soužití dle Kovalik: Aktivní naslouchání, neshazování, důvěra, pravdivost, osobní optimum
 2. **Smysluplný obsah:** smysluplnost = nejmocnější mozkově kompatibilní složka (ovlivňováno předchozí zkušeností), vývojově mozek uzpůsoben, aby se učil z přirozených komplexních situací (škola příliš poznatky rozdrobuje)
 3. **Možnost výběru:** výběr zvyšuje rozmanitost vstupu a zvyšuje pravděpodobnost, že si žák propojí nové a staré, umožňuje postupovat podle vlastních možností, zvyšuje zájem a vytváří pocit vlastní zodpovědnosti (ne všichni se učí stejně)
 4. **Přiměřený čas:** nutno ponechat přiměřený čas všem fázím učení (tj. hledání vzorových schémat, snaze o rozumění i realizaci ment. programů) - respektovat osobní tempo
 5. **Obohacené prostředí** = prostředí uvádí do bdělosti celý NS (podněcuje zvědavost)
 - Různé podněty zvyšují hustotu neuronální sítě => větší schopnost řešit problémy a vidět detaily a souvislosti
 - Zapojení více smyslů – přímo zažívat, manipulovat věcmi
 6. **Spolupráce** (tzv. kooperované učení): jeden učitel na 30 dětí nestačí, nutné využít vztahy mezi nimi: navzájem se mohou podporovat, učit, dávat si zpětnou vazbu, ...
 7. **Okamžitá zpětná vazba:** při úspěchu není třeba odměňovat, mozek se „odmění sám“
 - nutný prvek prostředí; důležitá je přesná a okamžitá zpětná vazba
 8. **Dokonalé zvládnutí:** pokud vidíme kolem sebe často nedokonalou práci, začneme ji vnímat jako normu (známkování je v přímém protikladu s touto zásadou => 2-5 = nedokonalé zvládnutí), v praxi náročné => kurikula je hodně
+
 9. **Senzoricky bohaté zkušenosti:** interakce s reálným světem, kde se zapojí všechny smysly i zrcadlové neurony, místo a situace ilustrují, jak se znalosti a dovednosti užívají
 10. **Pohyb:** tělo a mysl jsou propojeny a musí se vyvíjet v kooperaci (pohyb je pro učení zásadní => pro fungování mozku – paměť, emoce, jazyk a učení)

- Díky osvětě skupiny MKV s Nováčkovou v čele se některé principy začínají šířit do škol – hlavně se ujal 3S (smysluplnost, svobodná volba a spolupráce)

Myšlenky Frederica Vestera

- **Asociační struktura:** síť pevně spojených neuronových vláken, v nichž se později přijímané informace pohybuje
 - částečně zděděná, dokončuje se v prvních měsících života dítěte (jediné období, kdy získané informace ovlivňují strukturu mozku)
 - úspěch v učení není jen otázkou IQ, ale právě otázkou asociačních struktur žáka a učitele, resp. jejich shody
 - jsou sem ukládány další informace a dojmy
 - v terminologii počítačové techniky bychom mohli nazvat asociační bázi „hardware“ a později vkládané informace „software“
- **rezonance** = pokud se asociační struktury žáka a učitele shodují proč si některé věci
- fáze paměti:
 - **ultrakrátká:** filtr, eliminace přebytečných podnětů, vjem je přijat, pokud rezonuje s asociační strukturou nebo je brzy připomenut
 - **krátkodobá:** na bázi RNA; ztráta, pokud se naruší chemická syntéza bílkovin (př. silný šok)
 - **Dlouhodobá:** vázáno na syntézu bílkovin, vjem se ukládá na více míst v mozku>> čím více je „zasíťován“, tím lépe
 - procedurální (implicitní) - know how
 - deklarativní (explicitní) - know what
- **Dobře si zapamatujeme:**
 - nové a neobvyklé podněty
 - silný emoční doprovod
 - osobní známost či blízkost podnětu
 - opakované vyvolání podnětu – jeho připomenutí

Třináct pravidel biologie učebních procesů

1. **znalost cíle** (jakou má info hodnotu a význam)
2. **smysluplný přehled** (nutné znát praktické využití, vztah k předchozímu jinak nelze zakódovat a látka je bezcenná)
3. **zvědavost kompenzuje obavy z nové látky** (bez zvědavosti konfrontace s neznámým učivem prostřednictvím mezimozku a nervu sympatiku produkci katecholaminů. Pokud je práh stresu nízký, látku si možná dokonce zapamatujeme, ale neporozumíme jí. Vyšší stres zvyšuje obrannou reakci proti neznámému učivu a negativní postoj je tak nezvratný.)
4. **nové ve starém balení** (důvěrně známé balení předcházející reakci zmírňuje)
5. **přehled je základem, potom podrobnosti** (Širší souvislost má již sama o sobě vztah k realitě, protože možnost porovnávat se známým či důvěrným je pravděpodobnější)
6. **vyhýbat se vzájemnému křížení, střetávání** (Při probírání určité látky je nutné, abychom se vyhýbali sobě podobným informacím, např. překladem do mateřštiny ve stádiu, kdy žák ještě řeč plně a automaticky neovládá. Jinak nedojde k zakódování.)
7. **Nejdříve vysvětlení, potom název**
8. **Doplňkové asociace** (názorné vysvětlení apeluje na další kanály vnímání, zapojuje i haptické a motorické oblasti, které se jinak nezapojují)
9. **Zábavné učení a opakování látky** (Zábava a úspěch vedou k pozitivní hladině hormonů v těle. Tím je postaráno o plynulou práci synapsí a kontaktů mezi jednotlivými buňkami mozku)
10. **Několik možností vnímání** (Čím více smyslů je zapojeno, tím více oblastí v mozku se na příjmu informací podílí)

11. **Spojení s realitou** (Obsah učiva je vhodné spojovat s co největším množstvím reálných situací, aby mohly být nově přijaté informace „sítově“ zakódovány)
12. **Opakování nové informace**
13. **Těsné propojení** (Těsné propojení všech faktorů působících při vyučování nebo při zpracování úkolu podporuje skutečnosti uvedené v odstavcích 4,5,8,10 a 11)

Učení v humanistickém paradigmatu

- odmítají ztotožnění člověka a zákonitosti jeho psychických procesů se zvířecími
- Důraz na sebeurčení a seberealizaci člověka, jeho svobodu, růst, hledání smyslu života
- učení spočívá v nalézání vlastní identity, v získávání sociální zkušenosti a v přebírání odpovědnosti za sebe, ale též druhé lidi a svět
- Člověk se učí doopravdy jen to, co považuje za důležité, smysluplné, osobně významné
- výrazně mění pohled na tradiční systém vzdělávání
- humanistický model podporují do jisté míry také nové neurofyziologické výzkumy (důraz na možnost volby, na smysluplnost, na motivaci atd.)

Carl Rogers (student-centered education)

- kritika tradičního systému => reforma by měla probíhat skrze učitele
- důraz na respekt k žákovi a podporu sebeaktualizace, empatii a přijetí
- učitel má roli facilitátora a sám se v procesu vnitřně obohacuje, měl by vytvořit atmosféru, při níž si žák sám volí, co se naučí (zpřístupňovat dokumenty, audio-vizuální pomůcky a kontakt s dalšími lidmi)
- žák má odhalovat a osvojovat si znalosti sám => nedirektivní učení
- zdůrazňuje:
 - Všechny lidské bytosti mají přirozenou schopnost se učit
 - Autentické učení probíhá, když studující cítí, že látka, které se učí je v souladu s cíli, které si klade.
 - Většina toho, co se člověk naučí, je získáno praxí.
 - Když žák nese část odpovědnosti v rozvoji učení, je učení snadnější.
 - Učení, pro které se žák sám rozhodne, je nejtrvalejší a nejhlubší

Smysluplné učení (meaningful learning) - termín spojovaný s Davidem Ausubelem

- Učení přidáváním poznatků z těm dosavadním
- **Charakteristiky** smysluplného učení: Aktivní, konstruované, kumulativní, autoregulované, zacílené, situované, individuálně odlišné
- **Složky:** Očekávání, Motivování, Aktivování dosavadních znalostí, Pozornost, Překódování, Srovnávání, Generování hypotéz, Opakování, Zpětná vazba, Hodnocení, Monitorování, Kombinování, integrování, syntéza

9. Školní (ne)úspěšnost

ŠKOLNÍ ÚSPĚŠNOST (různá pojetí):

- zvládnutí požadavků školy kladených na jednotlivce, projevující se v hodnocení (známky)
- produkt kooperace učitele a žáka vedoucí k dosažení určitých vzdělávacích cílů (tedy nejde jen o žáka, ale o výsledek součinnosti žáka a učitele)
- dokončení školní docházky (nízký drop-out)
- dodržování pravidel, self-efficacy (subjektivně vnímaná úspěšnost), zachování chuti k učení...
- dá se operacionalizovat různě, ne vše se dobře měří □ proto v lit. nejčastěji známky

Akademická (vysokoškolská) úspěšnost:

- Měření => známkový průměr (first-year grade point average FYGPA x souhrnný GPA)
- Dosažení titulu (v souvislosti s potřebným časem), intelektuální a osobní růst
- Dobře placené zaměstnání, odborné publikace, stipendia a ocenění

Související pojmy:

- **školní výkon** = výsledek konkrétního šk. úkolu, hodnocen známkami
- **školní zdatnost** = komplex dispozic, které podmiňují šk. úspěšnost
 - dispozice socio-psychické: zk. vědomosti, kog. a motivační struktury, dovednosti
 - dispozice bio-psychické: poznávací, autoregulační a motivační, bio. podmíněné
- **školní prospěch** = komplexní údaj o školní zdatnosti a školní úspěšnosti

Ovlivňující faktory ŠÚ:

- **Vnitřní činitelé:** psychologické charakteristiky dítěte
 - **introverze** (výhodnější na II stupni ZŠ, SŠ) x **extraverze** (výhodnější I. stupeň ZŠ)
 - **gender:** dívky úspěšnější v čistě výkonových testech x chlapci naopak v situacích ovlivněných soc. dovednostmi (Zimbardo – diskriminace mužů ve vzdělávání)
 - **underachievers** (nedosahují svého potenciálu, kladou si nižší cíle) x **overachievers** (obojí může souviset s výkonovou motivací, viz McClelland)
 - **intelekt:** dobrá predikce školní úspěšnosti (př. testový výkon ve WISC)
 - **zdraví, tělesný stav:** vliv na soustředění, absenci, pracovní tempo
 - **SPU, ADHD:** bez včasné intervence sekundární důsledky (ztráta motivace, ...)
 - **Úzkostnost:** problémy se zkoušením
- **Vnější činitelé:**
 - **rodina:** soc.ekon. status, tradice, hodnota přisouzená vzdělání, přístup k učení, k výsledkům, ochota věnovat dítěti pozornost, schopnost pomoci s látkou, problémy
 - **škola:** působení a osobnost učitele, vyučovací styl, přístup k žákům a jejich podpora, metody výuky, způsob hodnocení, poskytování zpětné vazby, velikost a prostředí šk.
 - **sociální kontext:** třídní a školní klima, vztahy ve třídě, přátelé a jejich hodnoty

ŠKOLNÍ NEÚSPĚŠNOST

- Ped-psy. a socio-ped.: selhávání v podmínkách školního edukačního prostředí špatným prospěchem, tvorbou negativních postojů k učení, k učitelům nebo celkově ke vzdělávání
- **Neprospívající žák:**
 - Nedosahuje předepsaných výsledků v jednom nebo více předmětech
 - Nedosahuje výsledků přiměřených k vlastním schopnostem (underachievers)
- **Absolutní neúspěšnost:** trvalejší, nedostatečně rozvinuté intelektové schopnosti
- **Relativní neúspěšnost:** dočasná, intelektuální pasivita, momentální indispozice (lze odstranit)
- Vliv na volbu vzdělávací dráhy žáka a na jeho budoucí život

Důsledky ŠNÚ: strach ze školy, záškoláctví = charakteristický syndrom

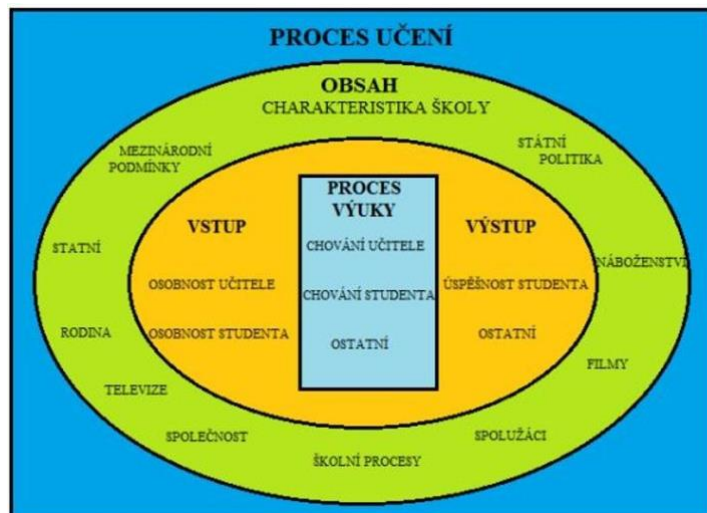
- **Syndrom neúspěšné osobnosti a syndrom naučené bezmocnosti:** opakující se negativní zkušenost neúspěchu vytvoří negativní postoj s pocitem, že ať udělá cokoli, bude neúspěšný
- **Nálepkování a sebenaplňující se proroctví:** negativní postoj učitele k žákovi

Související teorie:

- (1) **Kognitivní socializace:** horší výsledky v IQ testech žáků z nižších společenských vrstev jsou odrazem rozdílných podmínek, a ne intelektového deficitu
- (2) **Teorie deficitu** (Jensen): velká část intelektových schopností je vrozená
- (3) **Teorie kulturního a jazykového zaostávání** (Jensen, Eysenck): nízké IQ může souviset s nízkou intelektuální a kulturní podnětností rodinného prostředí
- (4) **Colemanova zpráva (1966):** prospěch žáků se liší na základě etnické příslušnosti (sociální a vzdělanostní prostředí rodin + sociální struktura žáků určité školy)

(5) **Huittův transakční model učení:**

- Otázka: Proč se někteří studenti za stejných podmínek naučí více než jiní?
- 4 kategorie důvodů:
 - **Kontext (obsah):** vše mimo školu, co může žáka/učitele ovlivnit
 - **Vklad (vstup):** jací jsou studenti a učitelé (nadání, osobnost, motivace)
 - **Procesy ve třídě (výuky):** klima, vztahy, chování, ...
 - **Výsledek (výstup):** míra naučeného, úspěchy

Prevence ŠNÚ:

- nejčastější téma školního psychologa (řešení výchovných, rodinných, soc. a osobnostních problémů, které mohou mít vliv na školní úspěšnost žáka)
 - depistáže (snaha identifikovat žáky s problémy (SPU) a návrhy podpůrných opatření)
- v rámci dif.dg. zvažujeme ovlivňující faktory ŠNÚ, pozorujeme průběh a trvání zhoršení žáka

Typy studijních problémů:

- **náhlé, krátkodobé zhoršení:** př. reakce na změnu (stěhování, situace v rodině, třídě), potřeba intervence, jinak přerostou do dlouhodobých (př. doučování)
- **dlouhodobé zhoršení:** důsledek mnoha okolností (zdravotní a psychické problémy, SPU, nefunkční rodina) => systematický proces řešení ve spolupráci s PPP nebo SPC
- **zhoršení v jedné oblasti:** může poukázat na nerovnoměrný vývoj, SPU, narušení vztahu s uč.

Diagnostika studijních problémů + možnosti intervence:

- **analýza informací** od žáka, rodičů, pedagogů
- zjištění doby trvání, intenzity, dřívější řešení, kvalitu domácí přípravy, smyslové vady
- **pozorování** žáka ve výuce, rozbor jeho práce
- **vyšetření** (zohlednit dg. v PPP), posouzení: intelekt, paměť, pozornost, učební styl a návyky
 - **specifické vyšetření:** lateralita, percepční zkouška, jiné
- **konzultace výsledků** s rodiči, návrh opatření, diskuze s pedagogem
 - úprava domácí přípravy, režimu, poskytnutí spec. pomůcek, nácviky
 - posouzení a úprava kognitivního a učebního stylu (existují dotazníky)

Kognitivní styl: odlišnost žáků ve vnímání, zpracovávání a ukládání info, chování a rozhodování

- Soudržnost způsobu kódování a dekodování informací bez ohledu na situaci/problém
- Převážně vrozené (temperament)
 - **podle míry uchovaných znalostí:** povrchový – hloubkový
 - **Witkin:** ne/závislost na poli (kontinuum)
 - Závislý na poli (globalista): chápe vjemy a informace v kontextu
 - Nezávislý (analytik): analýza situace, třídění důležitého
 - **Rotter:** vnitřní/vnější místo kontroly (LOC)

Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami:

- dříve:
 - o **zdravotní postižení** (mentální, tělesné, zrakové, sluchové, řečové, ...)
 - o **zdravotní znevýhodnění** (zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc, ...)
 - o **sociální znevýhodnění** (rodinné prostředí s nízkým soc. kult. postavením, ...)
- **dnes:** (§ 16 a dále Školského zákona 561/2004 Sb.)
 - o = k naplnění svých vzdělávacích možností potřebuje **poskytnutí podpůrných opatření** (5 stupňů, 1. zvládne škola sama – PLPP, 2.-5. nutno vyšetření v PPP)
 - o viz okruh Inkluze
- **mimořádně nadané děti**
 - nadání potvrzeno vyšetřením v PPP, vydaná doporučení zpracována do IVP
 - dbát na uplatnění a rozvoj potenciálu dítěte

HYGIENA UČENÍ:

- **Efektivní učení:** učení vede ke správnému naučení konkrétních obsahů v co nejkratším čase a je možné je využít při učení/řešení problémů
 - **Metoda 5P:** podmínky učení, plánování času, přestávky, poznámky, paměť
- **Podpora efektivního učení:** 3S: smysluplnost, svobodná volba, spolupráce
 - Ze strany žáků: rozvíjení způsobů učení osvědčených zkušenostmi
 - Ze strany učitele: formy a metody výuky
 - Poznání vlastního učebního stylu (TUE Mareš): Tvořivost, Užitečnost, Emoce
- **Režim učení:**
 - Střídání jednotlivých aktivit (učení & vybavování -> „spaced learning“; PQIRST)
 - Střídání učení a odpočinku
 - Přihlédnutí k biorytmu
 - Respekt jedinečného tempa a stylu jedince

Strategie a metody zlepšování učení a kognitivních schopností:

- **Metakognitivní trénink:**
 - **Pravidlo WWWH** (Veenman): what (na co se zaměříme), when (kdy se to může použít), why (k čemu to bude), how (jak se to uplatňuje)
 - **Postup:** krok po kroku, jasná instrukce užitečnosti, modelování (ukázka), rozšířit instrukci na různé úkoly (uplatnit instrukci znovu na něčem jiném, opakování)
- **HET** (Zásady mozkově kompatibilního vzdělávání) (Kovalík)
- **FIE** (Feuersteinovo instrumentální obohacování)
- **Philosophy for children** (Lipman): přemýšlení o myšlení formou strukturované diskuze o oblastech zájmu pomocí čtení textů, her a cvičení
- **Building learning power** (Claxton): rozšiřování kapacity k učení
 - úspěšný žák je: odolný (resilient), vynalézavý (resourcefull), přemýšlivý (reflective), schopný spolupráce ve skupině (reciprocal)

10. Problematika hodnocení ve vzdělávání

- Známkování u nás bylo zavedeno v roce 1790 (téměř v současné podobě)
- oficiálně povoleno i slovní hodnocení (MŠMT jej oficiálně doporučuje upřednostnit)
- nicméně 88 % škol známkuje

proč ještě známkujeme:

- „jednoduché, srozumitelné zaškatulkování“ pro učitele i rodiče
- srovnání s ostatními (☐ soutěživost)
- donucovací prostředek, trest
- „motivace“ k lepším (?) výkonům

rizika zkreslení (vedle nejasných kritérií):

- nesprávné zakotvení
 - viz diplomové práce: mít všechny „dobré“ práce na A a hodnotit co se nepovedlo snížením (B až F) X nadstandartní práce A a B, průměrná práce C a nepovedené práce D a F
- chyba kontrastu (hodnotíme ty vlastnosti, které jsou v protikladu s hodnotitelem); srovnání s ost. žáky

Formativní a sumativní hodnocení

- **formativní hodnocení** = průběžné, s cílem zlepšit schopnosti/dovednosti žáků
 - „slovní hodnocení“ ≠ formativní hodnocení (Dylan Wiliam)
 - o přináší informaci o aktuálním stavu vědomostí a dovedností (co je třeba zlepšit a jak)
 - o určeno pro žáky (informace, co už umí, co ne, a co je ještě potřeba) i učitele (aby věděl, na co se dále zaměřit) ☐ nutnost průběžně monitorovat, co už žáci znají/umí
 - vhodnost jasně komunikovaných kritérií (např. jaké znaky má „dobrá esej“) – tzv. rubrics, či ještě lépe rozbor konkrétních příkladů
 - o nutnost změny pohledu na výuku: interaktivní proces (např. i zrušit zvedání rukou -> zapojení všech, nejen těch, co „vědí“)
 - o role učitele: poskytovat okamžitou konkrétní zpětnou vazbu a podporovat učení žáka
 - o zpětná vazba:
 - od učitele k žákovi (ne Ctrl+C, Ctrl+V; lze ale i hromadně, např. „po kontrole vašich testů vidím, že většina už zvládá X, ale ještě si nejste jistí v Y“)
 - od žáků k učiteli (kelímky-semafor; psací tabulky/Socrative,...)
 - mezi žáky navzájem (! tř. klima)
 - žák sám sobě (-> rozvoj sebeřízení, stanovení cílů)
- **sumativní hodnocení** = závěrečné, cíl: shrnující posouzení (často škály, známky)
 - Snaha získat konečný přehled o výkonu a znalostech a rozřadit je na „dobré“, „střední“, „špatné“ atd. => Shrnutí výkon za určité období a porovnat mezi žáky
 - Jedná se o konečné hodnocení např. při ukončení pololetí, studia, probírané látky atd.
 - Hodí se spíše pro informování rodičů, posuzování při výběrovém řízení atd.
 - Účelem je zjistit, zda žáci něco vědí, umí
 - Role učitele: měnit úroveň naučeného a rozdělovat známky
 - Zapojení žáků minimální, Motivace žáků vnější, Efekt na učení: slabý a prchavý

Kvantitativní hodnocení (numerické, známkování)

- jednoduchost, přehlednost, rychlá orientační hodnota
 - dá se babičce jednoduše říct např. „dostala jsem trojku z matematiky“
 - jednodušší posuzování u přijímacích zkoušek (jednička je lepší než dvojka)
 - Soutěživost mezi studenty

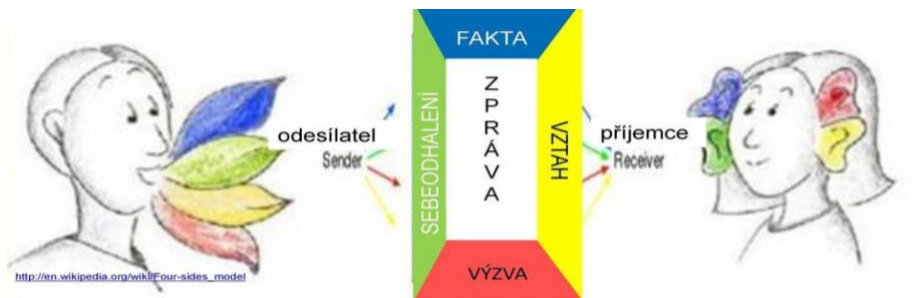
- donucovací prostředek, trest: „bez blížícího se testu bych se to nenaučil“
- rozdílné požadavky učitelů => Z toho vyplývá neobjektivita známkování
 - Získat trojku na nejlepším gymnáziu v ČR není stejně jako získat jí na obyčejné ZŠ na vesnici, i když se jedná o stejné učivo.
- učení se „kvůli známce“
 - Stačí, že mám jedničku, už můžu vše zapomenout, víc už mě nemusí zajímat.
 - Učím se tak, abych v testu prošel, ne tak, abych učivo chápal (u mě např. u matematiky)
- srovnání s ostatními spolužáky
 - každý nemáme stejné schopnosti ani možnosti, to že oba žáci dostanou stejnou známku, neznamená, že se stejně snažili
- role úspěšného, průměrného, podprůměrného => škatulkování
- známka neposuzuje myšlení, samostatnost, kreativitu, schopnost spolupráce, neukazuje příčinu žakových problémů ani jejich vznik, nenabízí řešení
- Neposkytuje žádné informace o schopnostech kooperovat v pracovním kolektivu, snaživosti, tvořivosti, vytrvalosti v učení apod.
- Generalizace: jednou známkou se učitel snaží obsáhnout vše, např. výkon, chování, postoje, motivaci atd.

Kvalitativní hodnocení (slovní)

- učitel navrhuje cestu ke zlepšení výkonu, pomoc při motivaci
 - není to pouze informace o tom, jak to má žák tady a teď ale spíše vize do budoucna „jak na to“
- je časově náročné, může docházet k roztřídování žáků
 - učitelé mohou mít velké množství studentů, stává se pak, že hodnocení probíhá ctrl+c -> ctrl+v metodou
- neumožňuje porovnávání výkonů (klad i zápor)
 - není umožněno porovnávat se se spolužáky ani např. se sourozenci, pokud není sepsáno kvalitně, žák nemusí pochopit, jak si stojí
 - žádné škatulkování na „jedničkáře“ a „pětkaře“
- nediskriminuje výkonnostně slabší žáky
 - Častěji zde bývá žák porovnáván sám se sebou, a ne se zbytkem třídy, což je pro slabší žáky více motivující
 - Hodnotí se hlavně snaha, což je pro slabší žáky klíčové
- není zárukou objektivitu (subjektivní hodnocení)
 - je více neobjektivní než známky
 - jedná se spíše o názor učitele, než o standardizované hodnocení
- Může být provedeno učitelem, žákem i spolužáky (pozor na klima!)
 - Např. portfolia, mapy učebního pokroku atd.

Zpětná vazba

- Schulz **von Thun** (1981) – model „4 uší“
 - fakta/informace („Ve tvém diktátu jsou chyby.“)
 - o apel/výzva („Oprav si chyby v diktátu.“)
 - o sebeodhalení/hodnoty („Je důležité, nemít v diktátu chyby – umět psát bez chyb.“)
 - o vztah („Považuji tě za neschopného.“)

- obecné zásady poskytování zpětné vazby:
 - o ideálně bezprostředně
 - o popis chování či situace (ne osoby jako celku)
 - o ze svého pohledu („já-výroky“, „co to se mnou dělá“)
 - o s konkrétním doporučením, co dělat jinak (a jak)
- výstavba zpětné vazby (také možnost sendviče: + - +):
 - o co se mi líbilo (a proč)/ co je zvládnuté dobře
 - o co se mi úplně nelíbilo/ co je třeba zlepšit
 - o jak to dělat jinak/ co zkusit
- i pro učitele (např.: mít na stole kartičky s barvami semaforu a pokaždé nechat na vrchu tu, která odpovídá aktuálnímu stavu: zelená = myslím, že chápu/zvládám; oranžová = něco mi zůstává nejasné; červená = vůbec se nechytám. => následně skupinky, kde budou všechny barvy, žáci si to vysvětlí navzájem X „C3B4ME = see 3 before me = nejdřív se zkusit zeptat alespoň 3 spolužáků, než půjdu s dotazem za učitelem“)
- BIO model:
 - B: behaviour = chování „co“ (viděl jsem, všiml jsem si, pozoroval jsem, ...)
 - I: impact = dopad „jak“ (začal jsem se ztrácet => vztahovat jen na sebe)
 - O: opportunity = příležitosti „co s tím“ (vyhovovalo by mi více, kdybys ...)

11. Standardizované testování a kritika selektivity českého školství

Základní pojmy (v souvislosti s akademickou a školní úspěšností)

- **Assesment** = ověřování znalostí
- **Achievement** = dosažená úroveň znalostí
- **Aptitude** = studijní potenciál, předpoklady
 - **scholastic aptitude test (SAT)** = podobné našim OSP (Scio se inspirovalo v USA)
- **Reasoning ability** = schopnost uvažování
- **„high-stakes“ testování** = testy „kde je hodně v sázce“ (vliv na další životní směřování)
- **„cut-off“ skóre** = rozhodující bodová hranice (př. u přijímacích zkoušek)
- **Percentil** = umístění vzhledem k ostatním testovaným (vyšší skóre než % ostatních), relativní
- **Kognitivní faktory** = inteligence (i když je oblíbený g-faktor, ped.psy. využívá Gardnera a jeho 8 inteligencí – ač Gardner sám přiznal, že vlastně mluvil spíš o „talentech“)
- **Non-kognitivní faktory** = osobnostní charakteristiky, hodnoty, postoje, očekávání, motivace
 - Přispívají k lepší predikci tam, kde je omezená variabilita kognitivního výkonu
 - Osobnost (big five) => akademická úspěšnost nejvíce souvisí se **svědomitostí**

Standardizace = dodržení zajištění 3 rovin kvality:

- **Standardizace samotné zkoušky** (její příprava – výhradní zodpovědnost autorů)
- **Standardizace podmínek testování** (včetně průběhu, zodpovědnost uživatelů, administrátorů, hodnotitelů a realizátorů testování)
- **Standardizace interpretace výsledků** (zodpovědnost uživatelů, administrátorů, hodnotitelů a realizátorů testování a uživatelů výsledků)

Kvalita testových metod:

- **Reliabilita** = spolehlivost metody (minimalizace chyb měření)
 - Split-half (vnitřní konzistence), paralelní testy, test-retest (stabilita v čase)
- **Validita** = platnost, zjišťujeme to, co chceme, 3 druhy důkazů:
 - **Obsahová:** souvislost s měřeným konstruktem (face, výběrová a faktorová validita)
 - **Empirická/kriteriální:** souvislost výsledku s kritériem (prediktivní, souběžná, inkrementální, diferenciální)
 - **Konstruktová:** soulad teorie a měření
- **Férovost:** nediskriminace testu na základě specifického znaku (př. pohlaví, etnicita, ...)
 - (1) stejné zacházení se všemi v průběhu testování, (2) absence zkreslení, (3) stejné rozložení výsledků pro všechny podskupiny, (4) stejná možnost se na test připravit (u nás problematická – placené pokusy a kurzy, souv. s SES rodiny...)

Typy testů:

- Nestandardizované x standardizované (SAT, PISA, NSZ, TIMMS, ...)
- Výsledky výuky (achievement) x studijní předpoklady (aptitude)
- Absolutní výkon (criterion-referenced) x relativní výkon (norm-referenced)

Dělení testů (v realitě jde o kompromis mezi oběma)

- **Ověřovací** (test absolutního výkonu = CR-testy, kriteriální – např. pro autoškoly)
- **Rozlišovací** (test relativního výkonu = NR-testy, srovnávací – např. přijímačky s percentily)

Ověřovací testy (př. certifikační zkoušky, autoškola, maturita)

- Ověření dosažené úrovně znalostí a dovedností (důležitá je obsahová validita)
- Výsledky porovnáváme s definovanou úrovní požadavků (součástí je cut-off skóre – optimální, kdyby všichni žáci dosáhli vyššího výsledku než hraničního cut-off skóre)
- Časový limit by neměl mít na výkon vliv, vzhledem k distribuci výsledků by se mělo jednat o snadný nebo spíše nenáročný test (na jeho úroveň náročnosti jsou studenti zvyklí)

Rozlišovací testy (př. přijímací zkoušky, předmětové olympiády)

- Účelem je vzájemné porovnání zkoušených (výsledky srovnány s výkony ostatních => pořadí)

- Výsledky je možné transformovat na předem dohodnutou standardní stupnici (většinou s normálním rozdělením)
- Důležitá je reliabilita testu, časový limit může mít vliv na výkon
- Vzhledem k distribuci výsledků se jedná o náročný test, problém stihnout vyřešit všechny položky, kdy největší podíl zkušných zvládne test přibližně s 50% úspěšností

Příklady standardizovaných testů:

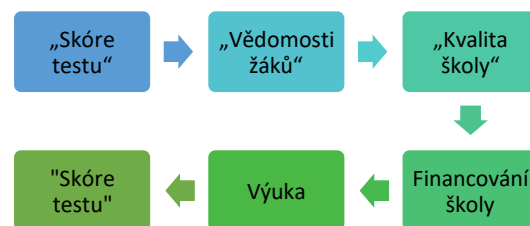
- **SAT** (Frey, 2019): USA, přijímačky na VŠ (u nás NSZ), testuje připravenost na studium VŠ
- **NSZ**: národní srovnávací zkoušky (Scio), obsah ve spolupráci s fakultami, výsledek percentil
 - **OSP**: několik samostatných zkoušek (obecné studijní předpoklady)
- **PISA**: programme for international student assessment (organizuje OECD)
 - Největší, nejdůležitější mezinárodní šetření a měření výsledků vzdělávání současnosti
 - Zjišťování úrovně gramotnosti (čtenářská, matematická a přírodovědná) 15letých
 - Cíl: poskytovat tvůrcům školské politiky v jednotlivých zemích všechny důležité informace o fungování jejich školských systémů
- **TIMMS**: trends in international mathematics and science study
 - Úroveň znalostí a dovedností žáků 4. anebo 8. ročníku ZŽ (M a přírodovědné obory)
 - Zaměřeno také na vliv prostředí, postoje rodičů (zjišťuje selektivitu vzdělávání)
- **PIRLS**: progress in international reading literacy study
 - Testování čtenářské gramotnosti + rodinný, školní a širší vliv prostředí
- **ICLS**: international computer and information literacy study
 - Počítačová a informační gramotnost (CLI), rozdíly mezi zeměmi a oblastmi uvnitř země
- **TALIS**: teaching and learning international survey
 - Mezinárodní šetření o vyučování a učení, porovnávání vzdělávacích systémů, identifikace příkladů dobré praxe

Problém cut-off skóre a testů obecně:

- Kvalita (reliabilita, validita), férovost (aktuální a problematické téma) a účel testu
- Normy (jejich tvorba, stáří, ...)
- Bodový odhad, intervaly spolehlivosti (nic není měřeno dokonale)
- Interpretace výsledků a vysvětlení v kontextu
- Bollinger: vytváříme zkreslený systém hodnot => důraz na výsledky testu, a ne na skutečné schopnosti a znalosti (využití cut-off skóre třeba empiricky podložit a spíše se mu vyhýbat)

Rizika standardizovaného testování:

- Hodnocení vzdělávání je obecně komplikované
- Reflexe (mezi)národních testování ukázaly, že testy nemají vliv na kvalitu vzdělávání, pokud nejsou propojeny s cílenou podporou vyučování a učení
- Aktéři musí vyjasnit důvod a účel realizace zkoušky, aby předešli nejasným očekáváním
- Obavy na straně:
 - Žáků: promítnou se výsledky do vysvědčení, přijímacího řízení?
 - Učitelů: vliv výsledků na finanční odměny, zodpovídání se řediteli/rodičům
 - Vedení škol: ohrozí výsledky moje místo ředitele? Nehrozí návštěva školní inspekce?

Kritika selektivity českého školství (v souvislosti s projektem PISA)

PISA (2012 - ale podobné výsledky ukazují i novější opakování)

- **Index ekonomického, sociálního a kulturního statusu (ESCS)**
 - Zahrnuje různé aspekty domácího zázemí (vybavenost domácnosti – př. vlastnictví auta, počet koupelen, pračky, myčky; vzdělání a povolání rodičů, vzdělávací zdroje rodiny – knihy, počítač)

- Konstruován tak, aby průměrná hodnota pro země OECD (org. pro hospod. spolupráci a rozvoj) byla rovna nule a 2/3 žáků se zemí OECD se vešly do intervalu od -1 do +1
- **Průměrná hodnota českých žáků je blízko 0** (nejsou nijak znevýhodněni oproti jiným zemím), kdy **existuje silná souvislost mezi výsledky testování a ESCS**
 - žáci s ESCS 1 dosahují v průměru o 51 bodů vyššího testového skóre – 5. nejvyšší bodový rozdíl v celé OECD => v letech 2003-2012 rozdíl vzrostl o dalších 5 bodů
- **Výsledky žáka silně koreluje s jeho vlastním ESCS, ale i s průměrným ESCS školy**
 - v ČR se liší výsledky žáků mezi různými školami, ne uvnitř školy (tedy se podobně situovaní žáci koncentrují v určitých školách a soc. vrstvy se nemísí)

PISA (2015): vliv složení třídy, používaných metod a technologií

- Vliv SES školy, žáka a jeho motivace na úspěch
 - méně motivovaní žáci na školách s vyšším SES (socio-ekonomický status) mají vyšší výsledky než motivovaní na škole s nízkým SES
 - **větší vliv má na výsledky SES školy než vlastní motivace žáků ke studiu**
 - motivace k úspěchu hraje roli u žáků s nízkým SES
 - motivace je důležitým faktorem u žáků na školách s nižším SES
 - motivovaní žáci s nižším SES dosahují vyšších výsledků na školách s vyšším SES
 - **na žáky s vysokým SES celkové SES školy nijak zvlášť nepůsobí**
- vzdělávání by mělo probíhat v heterogenních třídách, NE selekce na základě schopností
- souvislost mezi velikostí třídy a výsledků se neprokázala

PISA (2018): čtenářská, mat. a přírodovědná gramotnost (gramotností úrovně)

- rozdíl mezi žáky víceletých gymnázií a středních odborných škol je větší než 2 gram. úrovně
 - **víceleté gymnázia studují převážně žáci z podnětnějších rodinných zázemí**
 - **žáci víceletých gymnázií mají lepší výsledky než žáci základních škol (6 i 9 ročník) => průměr ZŠ snižují žáci z méně podnětného zázemí (kteří tvoří velký podíl)**
 - **68 % gymnazistů tvoří žáci dvou nejvyšších sociálních skupin**
- výsledky čtenářské gram. se liší podle regionů a škol, nejvíce žáků dosahuje nejnižší úrovně ČG v Ústeckém (36 %), Jihomoravském (32 %) a Moravskoslezském (32 %) kraji

Výzkum CloSE: Czech longitudinal study in education (2017):

Očištění výsledků žáků o složky nepedagogického působení škol

- gymnázia nemají vyšší přidanou hodnotu než základní školy v M a jazykových dovednostech
- víceletá gymnázia mají přidanou hodnotu ve čtenářské gramotnosti

Závěr:

- **Nerovnosti ve vzdělávacích příležitostech jsou v ČR poměrně velké a stále rostou**
- **Žáci z lépe situovaných rodin mají devětkrát větší šanci, že budou excelovat v matematice, a naopak pětikrát nižší šanci, že v matematice nedosáhnou ani základní úrovně způsobilosti, než žáci z rodin s nízkým socioekonomickým statusem**
- **Školy se liší tím, jací žáci je navštěvují**

12. Třída jako sociální skupina

Školní třída jako sociální skupina

- **sociální skupina** X seskupení/soc. kategorie
- **formální** X **neformální** skupina
 1. Třídy **náhodně vzniklé** – bez „klíče“
 2. Třídy **diferencované** – klíčem k zařazení jsou studijní výsledky, sportovní či výtvarný talent, matematické zaměření

3. Třídy **výběrové** – děti prošly výběrovým sítím, spojuje je výrazné rozumové nadání nebo talent
- **malá** X velká skupina; (primární X sekundární skupina); (členská X referenční skupina)
- **in-group (vlastní)** X out-group (cizí)

Charakteristiky dle R. Brauna:

1. Třída má svoji **hierarchii** – každý člen má své postavení
2. **Třidu charakterizují vztahy** mezi členy skupiny
3. Třída má svoji **historii** – podle vzniku, trvání, působení různých učitelů apod.
4. Třída má svoji **dynamiku**
5. Třída má svoji **způsoby řešení problémů** a zvládání zátěže

Hierarchie třídy – pozice žáků (psychodynamické Schindlerovo pojetí)

- **Pozice Alfa** – **přirození vůdci** (pro ostatní spolužáky autorita, vesměs pozitivní hodnocení, někdy žárlivost), ze strany učitele „nekritizovatelní“, určují charakter třídního života, je důležité mít je na své straně (průběžně získávat jejich názor, souhlas)
- **Pozice Beta** – **tzv. expert**, ostatní je považují za chytré, chodí se k nim o radu a pomoc při studiu, jsou respektováni, ale ne příliš vlivní (Čuňas v Goldingově „Pánovi much“)
- **Pozice Gama** – děti, které patří k **většině**, některé nejsou rády středem pozornosti, nechávají se vést, nemají příliš velký vliv na dynamiku třídy („**šedé děti**“), ale též mohou být obětí šikany
- **Pozice Omega** – nejméně přijímané děti, nemají oblibu ani vliv, vyvolávají negativní odezvu

Tipy co (ne)dělat jako učitel:

- s **alfou**: nehádat se (pokud lze), naopak získat na svou stranu
- s **omegou**: neupozorňovat na ně, ale vytvářet příležitosti k zapojení se (taktně) → pozitivní zkušenosti
- se „**šedými dětmi**“: naopak se zajímat, zapojovat je
- Na co ještě myslet:
 - o hierarchie nevzniká hned, ale postupně → možnosti zásahu
 - o každý školní kolektiv má svou historii

Role žáků ve třídě dle Vágnerové

1. Vůdce třídy – vysoký vliv (ne nutně sympatie)	6. Sociální outsider – odlišné soc. prostředí, nesympatický
2. Hvězda třídy – přirozená autorita, vzor	7. Agresor – narušuje klima, odmítán většinou
3. Dobrý kamarád – vysoké sympatie bez výrazného vlivu	8. „ Nemožný “ spolužák – neklidný, výbušný, dráždivý, otravný
4. Přijatelný spolužák – nijak nevyniká, konformní, přizpůsobivý	9. Šašek – jinak nepřijatelný, zesměšňuje sebe, spolužáky, učitele, nemá potřebnou pozici, má však potřebnou pozornost
5. Odmítaný spolužák – odlišný, s ostatními si nerozumí	10. Uplaceč/otrok – získává sympatie poskytováním materiálních výhod či „sloužením“ mocnějšímu spolužákovi

Robert Rosenthal – **sebenaplňující se proroctví**, pygmalion efekt (pozitivní) × golem efekt (negativní) = očekávání budoucích událostí vede k chování, které zapříčiní, že se daná skutečnost opravdu stane.

Vývojové fáze skupiny

1. **fáze - Vznik skupiny** (fáze „orientace a závislosti“): první kontakty a orientace, nejistota jednotlivých členů, zdrženlivost, odstup a ochrana, hledání pevných norem, projev navyklých způsobů chování, testování vedoucího
 - **učitel**: vyjasnit očekávání (+) zážitky, vzáj. poznání

2. **fáze - Boj o moc a kontrolu, bouření (fáze „konflikty a protest“):** členové se stávají osobnějšími, vliv jednotlivce na dění, tahanice o témata a věcné obsahy, snahy o nalezení vlastní pozice, boje o status, kritika ostatních účastníků, vytváření podskupin, diskuse o chování vedoucího
 - **učitel:** tvorba norem, vyjasnění vzáj. pozic
3. **fáze - Důvěrnost a intimita, vyjasnění (fáze „soudržnosti“):** přehnaně konkurenční chování ustupuje, otevřená komunikace, zintenzivňuje se spolupráce, výměna nápadů a názorů, ujasnění potřeb, akceptování druhých, rozvoj systému vztahů, vytváří se pocit sounáležitosti, budování vztahů
 - **učitel:** zodpovědnost na jednotl., podpora komunikace
4. **fáze - Diferenciace, jednání (fáze „cílevědomé činnosti“):** skupina je plně praceschopná, silná soudržnost skupiny, identifikace jednotlivce se skupinou, zvýšená ochota jednotlivce dávat, opravdový pocit sounáležitosti, úkol skupiny je prioritou, skupina je schopna se řídit sama
 - **učitel:** práce s (+) a (-) stránkami
5. **fáze - Rozdělení a rozpouštění:** nový neklid, ambivalence ve vztazích, vynořování dřívějších zážitků, snaha vyhnout se rozchodu, vyhledávání nových skupin
 - **učitel:** podpora (při hledání cest do budoucna i emoční)

Tvorba pravidel

- začíná společnou dohodou („smlouvou“) o limitech chování (& následcích a jejich vymáhání)
- pravidla ≠ normy; pravidla = „co je psané/co se říká“; normy = „co se žije“ □ pokud učitel nezasáhne (nepomáhá nastavovat/dodržovat pravidla), třída si může vytvořit vlastní vnitřní normy => mohou být v rozporu s tím, jaká by měla být
- zapojení žáků do procesu tvorby => pocit zaangažovanosti („závazku“) a větší dodržování
- záleží také, v jaké fázi třídu zastihneme
- Pravidla fungování ve třídě
 - o vytvářejí hranice
 - o dávají jistotu
 - o mohou se týkat veškerého chování ve třídě a ve škole
 - o důležitá je oblast slušného chování
 - o na vytváření by se měli podílet žáci
- **Méně je více** (3 – 5), formulace **pozitivní** - dáme-li do formulace „budeme se snažit, aby...“, je to vstřícnější, lépe se to plní a jasněji to říká, co je třeba dělat (než zákazy – zakáží 1 věc)
- Je potřeba zabývat se tím, **co se stane, když se pravidla nebudou plnit** => Nechat žáky, aby to sami navrhli; individuální řešení versus jasné sankce.
- Ideální již na 1. stupni, kde je tvoří se žáky jeden učitel, na 2. stupni by měla třída formulovat svá pravidla s třídním učitelem (inovovat dřívější pravidla), ostatní učitelé by je měli možnost znát (nejlépe vyvěsit) a u každého předmětu stanovit svá očekávání a postupy; ideál je sladit pravidla napříč učiteli/školou

Třídní klima

= trvalejší sociální a emocionální naladění žáků, typické pro danou třídu (a interakce s učitelem)
 „Ustálené postupy vnímání, prožívání, hodnocení a reagování všech aktérů (učitele, všech žáků třídy, skupinek žáků v dané třídě, žáků jako jednotlivců) na to, co se ve třídě odehrává...“ (Mareš, 1997)
 ≠ prostředí (výzdoba, vybavení, hluk, teplo,...) ani pouze atmosféra (krátká, proměnlivá)

Hlediska:

- spokojenost ve třídě, soudržnost třídy, konflikty mezi žáky, soutěživost ve třídě, obtížnost učení
- pořádek při výuce; ovlivňuje jej:
 - **učitel**, jeho osobnost, přístup k výuce a žákům
 - o komunikace, metody, aktivity & hodnocení (spoluúcast vs. soutěživost) žáků, odměny a tresty; pravidla, preference učitele, sebenaplňující se předpovědi
- složení a **vztahy mezi žáky**, vzájemná historie

- mohou i rodiče (např. jak doma mluví o učiteli, jiných spolužácích atp.)

Diagnostika třídního klimatu a vztahů ve třídě (součást TK)

- (standardizované) pozorování interakcí
- vztahy: sociometricky (vztahy, hierarchie - SORAD) ; dotazník B3 & B4 (od 4. třídy po maturanty; Braun)
- klima: (sebe)posuzovací škály
 - dotazník Naše třída (orig. MCI – My class inventory, do ČJ přeložil J. Lašek pro 3.-6. tř.)
 - dotazník Klima školní třídy (Mareš, Ježek - pro 6.-9. ročník a SŠ)
 - KLIT (Lašek, 28 položek)
 - CES (Dotazník sociálního klimatu školní třídy, Mareš 1998)
- na počátku důkladně mapovat (viz typy tříd), nedat jen na první dojem;
- koordinovat a organizovat mnohostrannou činnost
- nastudovat manažerské postupy (zákonitosti vedení a řízení skupiny) & jít příkladem

Typy třídního kolektivu:

1. zcela nový kolektiv => **stádium šance**
 - a. první ročníky, nejlepší východisko pro nastavení pozitivních a funkčních norem
2. kolektiv více minulostí: **opatrná šance**
 - a. např. při spojení tříd nebo přechodu na 2. stupeň, rozdělení tříd ☐ pozor na skupinky
3. Kolektiv s funkčními normami: **zaběhaný kolektiv**
 - a. Společná minulost, pozitivně naladěný fungující kolektiv
4. Slabý kolektiv: **bez sounáležitosti**
 - a. Zaběhaný kolektiv, slabé vazby mezi členy, hodně solitérů, bez hierarchie
5. Negativně laděný kolektiv: **negativní normy**
 - a. Zaběhaný kolektiv, funkční negativní normy (např. i šikany), role a pravidla jsou určeny a dodržovány

13. Učitelé (specifika profese, požadované kompetence apod.)

Zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících udává:

- **požadavky na kvalifikaci:**
 - o způsobilost k právním úkonům a bezúhonnost, odborná kvalifikace pro přímou pedagogickou činnost, zdravotní způsobilost a znalost českého jazyka
- **pracovní doba** (obsahuje přímou a související [nepřímou] činnost):
 - o obsah přímé pracovní činnosti stanovuje ředitel na období školního vyučování nebo pololetí školního vyučování (když dělá přímou pedagogickou činnost, musí být na pracovišti)
- **další vzdělávání** (povinnost dalšího vzdělávání, kterým si obnovují/udržují/doplňují/zvyšují nebo rozšiřují kvalifikaci)
 - o organizuje ředitel podle plánu dalšího vzdělávání, projedná to s příslušným orgánem a přihlíží na zájmy pedagoga, potřeby a rozpočet školy
 - o uskutečňuje se na VŠ, v zařízeních pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a ve vzdělávacích institucích akreditovaných MŠMT; samostudiem; pro učitele zdravotních předmětů další vzdělávání zdravotních pracovníků dle právního předpisu
 - o když pracují na celý úvazek, tak mají 12 dnů pracovního volna na další vzdělávání
- **Platové podmínky:** závisí na platové třídě (1-14, vzdělání), platovém stupni (1-7, délka praxe)

Úkoly učitele (Směkalová):

- Vyučovat a vzdělávat, řídit tento proces
- Dávat žákům pozitivní příklad, vychovávat celou třídu i každého jednotlivce
- Administrativní práce, komunikace s rodiči
- Koordinovat a organizovat mnohostrannou činnost vlastní osoby i dalších osob

Další úkoly:

- znát individuální specifika svých žáků
- management třídy (ve smyslu sociálních vztahů)
- znát a budovat podpůrnou síť (PPP, další pedagogičtí pracovníci atp.)
- umět vyjednávat (s vedením, kolegy)
- znát legislativní rámec svojí práce (a způsoby, jak se v něm pohybovat)
- dále se vzdělávat (povinné)

Motivace k volbě povolání (záleží přitom jakým způsobem je zjišťována)

- Zájem o obor A/NEBO o děti
- Profese jako poslání (cíl – zlepšení, přispění společnosti)
- Vnímání vlastních kompetencí, touha předávat něco dál („baví mě učit“)
- Rád vede/organizuje (prvek moci)
- Vnímané benefity (prázdniny, pracovní doba, jistoty)
- „nikam jinam mě nevzali“ (X nedostatek (dobrých?) učitelů)
- □ může se odrazit ve vyuč. stylu

Kompetence učitele:

- od r. 2023 nově zakotveny v **Kompetenčním rámci absolventa učitelství**
- 18 kompetencí v celkem 6 oblastech:
 1. rozumí vyuč. oborům a didaktice v souladu s potř. žáků, dále se v nich rozvíjí
 2. plánování, vedení a reflexe výuky (např. stanovení cílů, zjišť. akt. úr. žáků,...)
 3. vytv. bezpečného a podnětného prostředí pro učení
 4. zpětná vazba a hodnocení (na zákl. jasně řečených kritérií)
 5. profesní spolupráce (s kolegy i rodiči)
 6. profesní sebepojetí, rozvoj, etika a duš. zdraví (např. psychohygiena)

https://www.msmt.cz/uploads/kompetencni_ramec_absolventa_2023_10.pdf

Vyučovací styl a pojetí výuky: styl učení (styl myšlení) učitele a jeho přístup k vyučování a používané metody typické pro daného učitele => styl učení je ovlivněn koncepcí pedagogické práce a pojetím výuky daným učitelem

Učitelovo pojetí výuky (Pratt):

- (1) **Transmisivní styl:** předmět vyučuje pouze odborník = učitel, co žije svým předmětem
- (2) **Dilénský styl:** proces uvádění žáků do kultury dané země
- (3) **Vývojový styl:** vyučování vychází ze samotného žáka
- (4) **Pečovatelský styl:** dlouhodobý a náročný proces vyučování, potřeba hlava i srdce učitele
- (5) **Sociálně-reformní styl:** vyučování povede k zásadním změnám ve společnosti

Typologie vyučovacích stylů (Grasha):

- (1) **Expert:** ovládá znalosti a dovednosti, předává výsledek nikoliv postup
- (2) **Formální autorita:** respekt žáků, hluboké znalosti, důležitá role na škole
- (3) **Osobní vzor:** je příkladem, důraz na pozorování, žáci se mohou cítit méněcenně
- (4) **Facilitátor:** důraz na osobní vztahy, kladení otázek, iniciace
- (5) **Delegující své kompetence na žáky:** rozvíjí samostatnost, př. projekty, týmová práce

Přehled vyučovacích přístupů (Evansová) podle 4 kvadrantů (S/CH, V/R)

	Strukturovaný	Chaotický
Vstřícný	(1) Demokrat (V, S) - Vyučování v příjemné atmosféře se zaměřením na výstupy, pedagog je autentický, příznivá kombinace pro efektivitu učení a žákův rozvoj	(2) Liberál (V, CH) - pozitivní vztah se žáky, ve vyučování hledá smysl, snaží se ho dělat zajímavým, učí žáky souvislostem, pedagog je autentický, ale náladový, v plánech nestrukturovaný a chaotický
Rezervovaný	(3) Autokrat (R, S) - jasná struktura předmětu, velké požadavky na žáky bez zájmu o ně a jejich potřeby, akademik, autorita ze strachu, sebejistý, konzervativní	(4) Robot (R, CH) - učení ho nebaví, žáci ho obtěžují, ztráta ideálů, snaží se vyhnout povinností, chybí zaujetí a nadšení pro práci, riziko počínajícího vyhoření

Typologie učitelů (Caselman):

Podle vztahů žáků a učitele:

- (1) **Logotrop:** zaměřený na předmět, učivo, na vzdělávací stránku svého působení
 - **Filosoficky orientovaný:** vypracování, osvojení, prohloubení světového názoru
 - **Odborně-vědecky or.:** orientace na obor, typ vědce
- (2) **Paidotrop:** zaměřený na osobnost žáka, jeho vedení a formování ve výuce
 - **Individuálně-psychologicky or.:** úsilí pochopit každého žáka
 - **Obecně-psychologicky or.:** utváření osobnosti žáka, vyšší výchovné cíle

Typologie učitelů (Döring)

- (1) **Náboženský:** vše posuzuje z hlediska **smyslu života**
 - Pietistický (spíše citový)
 - Ortodoxní (spíše intelektuální)
- (2) **Estetický:** převaha **iracionálních prvků** nad racionálními v myšlení a jednání
- (3) **Sociální:** věnuje se **všem žákům**, nezaměřuje se na jednotlivce
- (4) **Teoretický:** větší zájem o **teorii**, než o vyučovaného žáka
- (5) **Ekonomický:** snaha dosáhnout **maximálních výsledků s vynaložením minimálního úsilí**
- (6) **Mocenský:** **prosazuje vlastní osobnost** (i za použití agrese)

Nálepkování a Rosenthalův efekt (sebenaplňující se proroctví):

- Fenomén, kdy očekávání budoucích událostí vede k chování, které je zapříčiní
- Negativní očekávání vedoucí k negativním událostem => golemův efekt (př. deviantní chov.)
- Pozitivní očekávání vedoucí k pozitivním událostem => pygmalion efekt

Rizika povolání = syndrom vyhoření (burn-out syndrom)

- **Příčiny:** očekávání vs. realita + copingové strategie
- **Riziková skupina:** mladí nadšenci (ti, co si na sebe kladou velké nároky a nerelaxují)
- **Projevy (pouze v souvislosti s pracovním prostředím):**
 - o pokles aktivity, kreativity, pocity méněcennosti
 - o frustrace, emoční a fyzické vyčerpání
 - o „nechce se mi do práce“ (absence, vyhýbání se práci)
 - o iritabilita, výbuchy vzteku, cynismus, hostilita až naopak apatie
- **Prevence** (je snazší než náprava):
 - o Myslet na sebe a na odpočinek, relaxaci
 - o Efektivně nastavené hranice (dodržování pracovní doby, vymezení vlastních kompetencí, time-management)
 - o Sociální opora (sdílení, ventilace, možnost obrátit se pro pomoc)
 - o Pozitivní zážitky (pracovní autonomie, pestrost, proměnlivost práce)
 - o Uznání a ocenění práce (nejen finanční)
- **Diagnostika:** většinou dotazníky
 - o Dotazník ohrožení syndromem vyhoření TM (Maslachová, Pinesová)
 - o BOSS I a BOSS II (Hagemann)
- **Fáze** (Henning, Keller)
 - (1) **Nadšení:** ideály, angažovanost
 - (2) **Stagnace:** nedaří se realizovat ideály
 - (3) **Frustrace:** velké zklamání, negativismus, používá donucovací prostředky
 - (4) **Apatie:** omezení práce jen na nejnutnější úkony, hostilita vůči žákům
 - (5) **Syndrom vyhoření:** vyčerpání

14. Alternativní přístupy ke vzdělávání 1 (reformní školy: Montessori ...)

Funkce:

- **Kompenzační:** svými inovačními metodami programy a postupy cíleně odstraňují (nebo spíše chtěly by odstraňovat) nedostatky tradiční školy
- **Diverzifikační:** paralelní možnosti (ne o úplné protiklady) v rámci celého školského systému
- **Inovační:** posunování vývoje vzdělávání dopředu, ovlivňují školské reformy

Společné rysy alternativních škol:

- změna **přístupu k osobnosti** vychovávaného jedince
- změna **vztahu učitele a žáka** – vytvoření atmosféry důvěry a spolupráce mezi všemi aktéry vzdělávání
- **princip svobody** – nevede k anarchii, ale k zodpovědnosti
- vyzvednuta je **tvůrčí aktivita**, činnostní princip – intelektové a manuální činnosti jsou rovnocenné
- využívání **netradičních metod** a forem práce – tematické celky, bloky, týdenní plány, skupinové vyučování problémové metody, projektové vyučování
- **těsné sepětí školy se životem**
- pozornost se věnuje **vztahům, pocitu sounáležitosti, seberealizaci**
- umožňuje se často **vzdělávání dětí s handicapem**
- **upravené je pracovní prostředí** tak, aby bylo přizpůsobivé různým metodám (ad obohacené prostředí podle Susan Kovalik)
- Používá se **jiných způsobů hodnocení** než známkou
- chyba je běžná součást učení, pozornost je věnována **objevování a podporu pozitivních stránek žáků**
- rozvoj **neformální spolupráce s rodinou**

Dělení podle Průchy:

- klasické reformní školy: waldorfské školy, montessoriovské, jenské a freinetovské
- církevní školy
- moderní alternativní školy

Waldorfské školy

- založil **Rudolf Steiner** (německý filozof a pedagog) v roce 1919
- **východisko:** antroposofická filosofie – člověk je trojjediný celek těla, duše a ducha
 - o vycházejí z křesťanství, přírodní mystiky, idejí platónských, buddhisticko-hinduistických, z okultismu
 - o Předpokládá se existence nesmrtelné duše, její převtělování (reinkarnace), působení osudu (karmy)
- snaha o vystižení a rozvoj pravé podstaty člověka, podporují individuální nadání a tvořivý duchovní život => snaha o výchovu svobodných lidí
- **Netradiční řízení:** řízena je učitelskou samosprávou ve spolupráci se sdružením rodičů
- **Organizace** (v Německu): 12-tiletá (součástí i MŠ)
 - o Základní stupeň 1.-8. ročník
 - o Vyšší stupeň 9.-12. ročník (ve 12. ročníku odevzdávají závěrečnou práci)
- **7. leté vývojové cykly:**
 - o 0 – 7 let – dítě je otevřené svému okolí, učí se nápodobou -> není vhodné racionální vysvětlování, vhodné jsou pohádky a kontakt s přírodou
 - o 7 – 14 let – síla se posouvá k učení a posilování paměti, následuje láskyplné autority, potřeba krásy
 - o 14 – 21 let – jedinec hledá svoje místo ve světě, citlivé na lež a předstírání, rozvoj abstrakce
 - o ...a pak znovu dále až do smrti = life-spanové
- **Prvky:**
 - o slovní hodnocení
 - o tzv. *epochy*: 2 hodinové úseky, žáci se 3-4. týdny zabývají jedním tématem => důraz na propojování témat

- nemají učebnice
- důraz se klade na pozitivní atmosféru školy a učitelovu osobnost, harmonickou spolupráci
- eurytmie – něco jako učení se pohybem
- **Průběh dne:** Ráno by se měl učitel s každým dítětem osobně přivítat podáním ruky. Vyučování začíná tzv. epochou – dvojhodinovým blokem, který se po dobu 3-4 týdnů věnuje tématu jednoho předmětu, aby se do něj mohly děti lépe ponořit. To znamená, že po 3-4 týdnech češtiny následují postupně např. epocha věnovaná matematice, prvouce, vlastivědě... a další téma z češtiny se objeví za 10-12 týdnů. Blok má 3 části: rytmickou, hlavní a vypravovací.
 - Část rytmická začíná ranní průpovědí (společně recitovaná krátká básnička či myšlenka). Poté děti, které se narodily příslušný den v týdnu (např. všechny děti narozené v úterý), recitují básničky, které vybral(a) vyučující tak, aby se k jednotlivým dětem hodily. Následuje rytmické cvičení – děti si např. předávají po kruhu dřevěné koule a v rytmu odřikávají násobky čtyř.
 - Hlavní část je věnována výuce, která probíhá většinou frontálně (tzn. děti v lavicích, učitel před tabulí).
 - Nakonec učitel vypráví (nebo čte) příběh s posláním odpovídajícím věku dětí (v 1. třídě pohádky, ve druhé bajky a legendy svatých, ve třetí starozákonní příběhy, ve čtvrté severské a keltské legendy, v páté řecké báje atd.).

Jenské školy

- První založena **Petrem Petersenem**; inspirace Waldorfskými školami
- Důraz na přípravu na praktický život
- vytváří se tzv. **životní společenství** – škola je vlastně přeměněna na školní obec, která je těsně spojena s místem působnosti (velká rodina, kde namísto rodičů je školní obec)
- nejdůležitější prvky:
 - **Jiná struktura:** žáci se seskupují podle zájmů a společných cílů, více ročníků dohromady
 - Týdenní **individuální plán**
 - **Školní obytný pokoj** – místnost spoluvytváří děti a blíží se vzhledem dětskému pokoji
 - **Slovní hodnocení** (ne známkování ani vysvědčení v tradiční formě)
 - Specializace prostřednictvím volitelných předmětů

Montessoriovské školy

- **Marie Montessori** (od roku 1907 v rámci Casa dei bambini) => u nás akreditace od MŠMT
- vychází ze spontánního sebezvojení dítěte vyplývajícího z vrozeného pudu k aktivitě => každé dítě v sobě má svůj vlastní stavební plán rozvoje – ten je však většinou rušen zásahy dospělých => nutný respekt k individualitě
- Vnitřní potřeba „něčemu se učit“ se vyvíjí v tzv. senzitivních fázích – určité období, kdy je dítě zvláště citlivé pro vnímání a chápání určitých jevů vnější reality
- svobodný vývoj: hovoří o **vzájemném vztahu mezi biologickou** (individualita, spontánnost), **sociální** (osvobození se od závislosti na druhých, příliš podpory od dospělých) a **pedagogickou svobodou** (měla by dítě vést k jeho nezávislosti).
- Integrace dětí s handicapem
- Důraz na spolupráci s rodinou, volný přístup do vyučování a vzájemná podpora
- **Prvky:**
 - **Věkově smíšené skupinky** (rozpětí 3 ročníků), MŠ včleněna do ZŠ
 - Děti si tvoří **pravidla samy** pod vedením učitele
 - **Role učitele** v nenápadném vedení a taktilní pomoci, zajištění didaktického materiálu a prostředí
 - Postup **od konkrétního k abstraktnímu** a užívá zvláštní pomůcky
 - **Bez hodnocení dítěte** => vedení ke zvědavosti a učení se pro život
 - **Kosmická výchova** – poskytování povědomí dětem o vztazích člověka a přírody
- **Metodika práce** je rozdělena do těchto okruhů: cvičení praktického života, smyslový materiál, řeč a jazyková výchova, matematika, kosmická výchova.
- Získává přehled, praktické zkušenosti, zdravé sebevědomí, vnitřní klid a rovnováhu, dokáže se samostatně rozhodovat a být odpovědný za své konání.
- **Nejdůležitější zásady:** bezpečnost, spolupráce, ohleduplnost.
- **Příklad dne:** Nový den obvykle začíná kratší společnou činností (povídání v kroužku o tom, co je nového nebo jiná společná aktivita – např. jednoduchá hra, ukázka práce s novou pomůckou, pokus apod.). Poté si

každé dítě ve spolupráci s učitelem volí, co půjde dělat dál – vybere si pomůcku nebo pracovní list a může si sednout ke stolu či na koberec. Úkolem učitele je připravit podnětné prostředí a pomůcky, potom už děti nevyrušuje z jejich soustředění, ale pozoruje a pomáhá pouze tam, kde je to třeba.

Daltonská škola/Daltonský plán

- 1919 **Helen Parkhurstová** vytvořila tzv. **daltonský učební plán** (inspirace od Montessori)
- Veškeré studium je **založeno na samoučení podle vlastního programu** – dostávají program na 1 měsíc na každý předmět a pracují dle vlastního tempa s vlastní volbou předmětu
- Žák přechází z jedné odborné pracovny do druhé, tam je mu k dispozici učitel, radí mu, poskytuje vhodnou literaturu apod. Učitel odpovídá na dotazy, opravuje písemné práce a snaží se, aby rozptyl mezi žáky nebyl příliš velký.
- **Třída:** by měla umožňovat pohyb žáků, skupinovou i samostatnou práci
- **Klady:** svoboda žáků, práce vlastním tempem, rozvoj samostatnosti.
- **Nedostatky:** převaha knižního získávání poznatků, chybí častější procvičování a opakování, je málo příležitostí ke kontaktu se spolužáky, a tedy k vzájemné pomoci a spolupráci.
- **V ČR:** se vyučuje pouze v daltonských blocích => např. dvakrát týdně po dvou vyučovacích hodinách, zaměřeno na opakování, děti si volí předmět a plní úkoly (povinné, volitelné a extra úkoly navíc), pracují s literaturou a mohou se zeptat spolužáků

Freinetovské školy

- **Célestin Freinet**
- Úkolem učitele je vytvořit podnětné vyučovací prostředí, materiál i techniky výuky.
- **Nejdůležitější prvky školní práce:**
 - o **Školy mají pracovní charakter:** Práce je nejdůležitějším principem => tvoří tzv. pracovní ateliéry.
 - o sestavuje se společný týdenní pracovní plán a **individuální pracovní plány** činností pojednávané na začátku týdne s učitelem
 - o **pracovní knihovna** – obsahuje informační sešity podněcující k pracovním činnostem
 - o **kartotéka** – rozčleňuje učivo pomocí karet s testy a info o úkolech a řešeních
 - o **akustické učební programy** (pro jazyky)
 - o **nástěnka** – zveřejňují se zde kritiky, pochvaly, přání a pracovní výsledky
- **typická spolupráce mezi žáky, učiteli i rodiči.** Děti se mohou svobodně kriticky vyjadřovat ke všem jevům ve třídě, prostř. třídní rady nebo nástěnných novin.
- **Příklad dne:** Některé děti ostatním přečtou vlastní text (např. báseň, volný text, který napsaly). Vybere se nejlepší text pro třídní noviny a ten všichni společně upravují (pravopis, sloh, vyhledávání vhodnějších slov...). Poté některé děti zpracovávají text u tiskařského stolu, ostatní na něm provádějí gramatická cvičení. Kdo je dříve hotov, pokračuje podle svého individuálního plánu. Následují tzv. pracovní ateliéry (tj. třída je rozdělena na pracovní koutky a skupinky dětí pracují na matematice, na pozorováních a pokusech, ve fotokomoře, v koutku živé přírody apod.).

Pragmatická pedagogika – John Dewey (USA) – podobná myšlenka pracovních škol jako u Freineta

15. Alternativní přístupy ke vzdělávání 2

KRITICKÁ PEDAGOGIKA (Freire, 1921-1997)

- **Kritická teorie:** cílem je emancipace člověka od společenského tlaku a příprava radikálních společenských změn
- **Přímý vztah k politice,** učení směřuje k osvobození, nabízí sebereflexi, umožňuje vlastní rozhodování o životě a kritické chápání světa
- Příprava dospělých na testy gramotnosti (čtení, psaní)
 - V Brazílii žili přistěhovalci z Portugalska a afričtí otroci (rasismus) => všeobecné volební právo podmíněno testem gramotnosti => záměr znemožnit chudým potomkům Afroameričanů ovlivňovat politiku
 - Dnes: i negramotní mohou volit, spíše vliv manipulace než jejich vlastního zájmu
- **Metoda lidového vzdělávání** (chudých, negramotných, vyloučených)

ANTIPELAGOGIKA (Braunmühl, 70. léta 20. století)

- Rodiče nemají dětem nic zakazovat nebo je trestat => nemají odrazovat od poznávání světa, učit je strachu a narušovat jejich přirozenost
- Rodiče mají podporovat a ukazovat, jak mohou svými činy ublížit sobě i ostatním
- Výchova = svobodný styk mezi subjekty
- Já = počáteční danost, která osvobozuje od zásahů pedagogů
- Společnost musí překonat lhostejnost k dětem a vybudovat pro ně přátelskou atmosféru

DESCHOLARIZACE/ODŠKOLNĚNÍ (Illich)

- Radikální alternativa = **usiluje o zrušení povinné školní docházky**
- Současné školy brání svobodnému myšlení, nerozvíjí tvořivost a bere žákům iniciativu
 - Škola dehumanizuje => rozděluje žáky na úspěšné a neúspěšné
 - Škola si vymáhá monopol => brání jiným institucím vzdělávat a vychovávat
- **Učitel** = každý, kdo něco ví a chce/je schopen to předat (burza dovedností)
- Úsilí školy nahradit **svobodným vzděláváním** (učí se, co kdy a jak chce) => svoboda slova a zúčastnění

UNSCHOOLING (John Holt, 1923-1985)

- **Odmítá koncept tradičního vzdělávání, jde o úplné odstranění školy ze života**
- Neexistují osnovy vzdělávání, **děti si vzdělávací proces řídí samy** (učí se, co je zajímavé)
- Unschooling NENÍ:
 - Rezignace na rodičovství (probíhá interakce, podpora učení)
 - Kompatibilní se školou (jde o protiklad)
 - Možný uplatňovat a určité předměty (jde o komplexní přístup zaměřený na všechny p)
 - O standardizovaných testech (neověřují se znalosti, důvěra v interakci dítě-rodič)
 - Příčinou sociální izolace
- V ČR je nelegální x legální v USA, VB, Francii

FLEXISCHOOLING

- Vzdělávání probíhá ve škole v interakci s učitelem, doma, v knihovně, muzeích, skrze TV, rádio a internet => neexistují učební osnovy, ale děti dodržují **učební plány**
- Výhody: studium předmětů do hloubky v případě zájmu, navázání vztahu s rodiči, dohnání nedostatků ze školy doma, výhoda pro zdravotně znevýhodněné děti
- Nevýhody: může nastat sociální izolace, žárlivost ostatních spolužáků (že jsou doma), rodiče musí umět a chtít učit, dítě musí skládat zkoušky ve škole

SVOBODNÉ ŠKOLY

- Studenti se podílejí na řízení a správě školy
- Princip dobrovolnosti = žák nemusí na hodinu nebo do školy, pokud nechce
- Fungují i v ČR (Tišnov, Praha, Brno, Liberec, Opava, ...)
- Př.: Summerhill, Sudbury Valley, Scio

Summerhill (Neill, 1921, VB)

- První demokratická škola na světě
- Nezávislá britská internátní škola (základní i střední vzdělání)
 - Děti ubytovány v 5 budovách dle věku, každá budova (kromě vagónu) má „rodiče domu“ (pere, ošetřuje, emocionální podpora, pohádky na dobrou noc, ...)
 - Budovy: San (6-8 let), Chalupa (9-10 let), Dům (11-12 let), Boudy (13-14), Vagóny (15+)
- Hesla: demokracie – rovnost – svoboda
- **Demokratické společenství:** provoz školy projednáván na shromážděních (hlas zaměstnance a žáka má stejnou váhu)
- **Svoboda – ne svévole:** členové si dělají, co chtějí, ale nesmí působit ostatním členům škodu
- **Vzdělávání přizpůsobeno dítěti** => žáci si vybírají předměty a hodiny
 - Děti rozmístěny v předmětu dle schopností (tedy žáci různého věku) => maturitu mohou složit i ve 14 letech, pokud mají dostatečné schopnosti
- Dvě učebny „drop-in“ = **porad' si sám**: dílna a umělecké centrum

Sudbury Valley (Greenbergovi, 1968, USA)

- Škola otevřena velkou část dne, dítě může přijít, kdy chce, ale musí tam pak strávit min. 5h
- Hesla: svoboda – důvěra – vzájemná úcta – odpovědnost – demokracie
- Přesvědčení:
 - Děti zvládají základní chování potřebné v dospělosti
 - Přiznání demokratických práv v dětství je nejlepší příprava na život v demokracii
 - Všichni jsou přirozeně zvědaví
- Neexistují předem vzdělávací osnovy, studenti mají odpovědnost za své jednání
- Princip školních shromáždění, žáci a zaměstnanci jsou si rovni

Scio školy (Šteffl, první v roce 2015 v Praze)

- Cílem příprava dětí na budoucnost prostřednictvím rozvoje kompetencí (učební autonomie)
- **Výuka probíhá mimo školu na různých exkurzích, výstavách, výletech**
- Práce s chybou, předběžná zpětná vazba, neznámkuje a netestuje se
- Respektování společně nastavených pravidel
- Práce v týmu, řešení konfliktů, principy shromáždění
- Každý žák má patrona, který s ním průběžně komunikuje a zajišťuje oboustrannou spokojenost mezi žákem a průvodcem
- **Učitel** = průvodce (role partnera, kouče)
- **Rodič** = partner (expert na vlastní dítě)
- V ČR 11 ZŠ, 1 SŠ, 2 expediční školy (3 týdny se dítě učí doma a 1 týden na „expedici“)

DOMÁCÍ VZDĚLÁVÁNÍ v Česku

- **Dítě vyučují rodiče nebo ten, kterého rodiče vyberou a splňuje podmínky** (viz níže)
 - Stačí souhlas jednoho (obou jen v případě pochybností), při neshodě rozhoduje soud
 - Pokud je dítě ve střídavé péči a navštěvuje 2 školy, musí u obou probíhat stejná forma vzdělávání a vysvědčení dostává pouze z jedné školy na domluvě se ZZ
- K IV se musí vyjádřit jakékoliv ŠPZ v ČR, musí být schváleno minimálně 1 pololetí
 - Za žáka zodpovídá ZZ (rodič), IV musí oznámit škole nejpozději 3 měsíce před začátkem školního roku => **IV nelze kombinovat s denní docházkou do školy**
 - O povolení domácího vzdělávání **rozhoduje ředitel školy**, na kterou bylo dítě přijato

- V ČR vedeno jako **individuální vzdělávání**, např. v Německu zakázáno
- V ČR uzákoněno od 1.1. 2005 pouze na ZŠ (§ 41 zákon č. 561/2004 Sb.)
- **Výdaje:** vše hradí ZZ kromě učebnic a základních školních potřeb

IV schváleno ředitelem školy pro:

- **Závažné důvody:** zdravotní stav, časté pracovní cesty ZZ, potíže různého charakteru (konflikty, šikana, stres ze školy), žáci nadaní a se SVP
- **Zajištění dostatečných podmínek:** materiální ochrana a zdraví žáka
- **Osoba vzdělávající má:**
 - SŠ s maturitou pro žáky prvního stupně
 - VŠ vzdělání pro žáky druhého stupně
- **Zajištění vhodných učebnic a učebních textů**

IV zrušeno ředitelem školy pro:

- **Nedostatečné podmínky ke vzdělávání**
- **ZZ neplní podmínky IV stanovené zákonem:** nerespektování ŠVP
- **Žák na konci druhého pololetí neuspěl** (i po opravách)
- **Na žádost ZZ**
- Při zrušení musí druhý den žák nastoupit do vzdělávání ve škole
- V případě zrušení během školního roku musí ředitel požádat na krajském úřadě o navýšení rozpočtu

Organizace IV: plnění podmínek zajišťuje ZZ, realizuje IV podle ŠVP školy, kam byl žák přijat a věnují se opakování a procvičování učiva, individuálním zájmům a nadáním dítěte (kroužky)

- ŠVP musí být přístupný vzdělavatelům žáka

Průběh IV: doporučena spolupráce vzdělavatele a školy (konzultace), žáci se mohou zapojit do školního e-learningu

- Na průběh **dohlíží ředitel školy a ČŠI** (česká školní inspekce), pokud není inspekce vpuštěna do domu, probíhá ve škole, kam byl žák přijat

Hodnocení IV:

- Žák skládá zkoušky na konci každého pololetí (není komisionální, stačí s jedním pedagogem)
- Je možnost i průběžného přezkušování, které se započítává do pololetních výsledků
- **Formy přezkoušení:** test, písemná (diktát, sloh) a ústní zkouška, portfolio, předvedení praktických dovedností (tělesná výchova), prezentace, rozhovor v cizím jazyce => kombinace
- Pokud nelze žáka na konci pololetí přezkoušet, je stanoven náhradní termín (max. 2 měsíce od konce pololetí), ZZ může do 8 dnů od konání zkoušek podat stížnost (při pochybnostech hodnocení) => proběhne komisionální přezkoušení
- **Hodnocení chování se neprovádí** (na vysvědčení je proškrtnutá kolonka)

Žáci se SVP: škola má povinnost upravit podmínky vzdělávání pro žáky se SVP pomocí IVP (jiný obsah a rozsah učiva, jiné podmínky hodnocení, ...)

16. Distanční vzdělávání a využívání digitálních technologií

Technologie ve výuce

- **Počítačem podporované učení** – očekává se od něj, že se stane efektivním způsobem prezentace, procvičování a zkoušení učiva i nástrojem pro diagnostikování žáků, nástrojem pro konzultace a základem řízení procesu učení
- **Změna role učitele** – v tradičním pojetí učitel jako „zdroj informací“, v nových trendech vzdělávání učitel jako „průvodce informačním prostředím“
 - o Příprava budoucího učitele by měla zahrnovat přípravu na užívání ICT
- **Kritické názory:**
 - o dosud nebylo dostatečně prozkoumáno, jaký je vliv změn (technologií) na rozvoj žáků
 - o nemůže být univerzálně platné pro všechny oblasti vzdělávání a kategorie žáků (jiné uplatnění v jednotlivých předmětech, věk žáků)
 - o neakceptace názoru, že živý učitel bude nahrazen elektronickým učitelem – ovlivnilo by to emocionální a sociální rozvoj žáků
 - o V pozadí je komerční základ propagace nových technologií ve školní výuce

Technologie v české pedagogice

- **Pedagogika zaostává** – není schopna aplikovat, akceptovat, rozpoznávat postupy a vyučování => technologie se vyvíjí příliš rychle
- těžiště vzdělávání se **externalizuje** (přemísťuje mimo školu) – informace a dovednosti lze získat rychleji a zajímavěji jinde než ve škole – např.: výuka cizích jazyků, strategické uvažování, schopnost rychle reagovat
- **snaha držet krok:**
 - o BYOD (Bring your own device – Dones si své zařízení) – děti ve škole pracují na svém mobilu či tabletu, ale některé sociálně zaostávají kvůli svým zařízením; problémy s kompatibilitou, nároky na znalosti a dovednosti učitele
 - o označení digitálních technologií za příčinu poklesu vzdělanosti a zdůraznění nebezpečnosti digitální demence => technologie nahradily činnosti mozku
- OER – Open Educational Resources – otevřené vzdělávací zdroje – snaha aby, na internetu byly zdarma přístupné všem příslušné aplikace, hry a vzdělávací kurzy
- S nástupem technologií téměř zanikly (písaři, filmový laboranti, aj.) i vznikly nebo změnilly podobu některé profese (grafici, rešeršista, učitel, aj.)

Digitální gramotnost

- Pro plnohodnotné uplatnění nutné účelně a efektivně pracovat s digitálními technologiemi
- rychlost rozvoje technologie způsobila pojmovou roztržitost – gramotnost ICT, počítačová, digitální, mediální
- **Digitální gramotnost** je schopnost využívat informační a komunikační technologie k hledání, ověřování, vytváření a předávání informací vyžadující kognitivní i technické dovednosti
- **7 základních složek digitální gramotnosti dle JISC** (organizace pro podporu vzdělávání a výzkumu na světové úrovni)
 - o Informační gramotnost – hledat, interpretovat, hodnotit a zpracovávat informace
 - o Mediální gramotnost – kriticky zkoumat a tvořit mediální sdělení
 - o Digitální pracovní prostředí – zapojení akademických a výzkumných činností do praxe podporované současnými technologiemi a sociálními sítěmi
 - o Komunikace a spolupráce – vlastní aktivní zapojení do spolupracujících sítí podporujících poznávání
 - o Budování vlastní digitální identity – správa informací o sobě poskytovaných online a kontrolovaná tvorba vlastní digitální stopy
 - o Počítačová gramotnost – mistrovství v ovládnutí digitálních technologií umožňující realizovat výukové činnosti

- Schopnost učit se – dovednosti spojené s vlastním zdokonalováním a rozvoj osobního vzdělávacího prostředí
- **Budování digitální gramotnosti - Beetham-Sharpe model**
 - **Základ** – dostupnost technologií (HW, sw, Připojení k internetu, time management)
 - **Skills** – dovednosti spojené se schopností používat technologie k vlastnímu zdokonalování (informační a ICT gramotnost, síťová gramotnost, metakognitivní schopnosti, aj.)
 - **Skutečné aktivity** – podmíněny dynamickým rozvojem strategií a postupů reagující na různé konkrétní situace, do nichž se student dostává (závislé na oboru a používaných nástrojích)
 - **osobní vlastnosti** každého jedince, které ovlivňují učení (student, který je na nejvyšší úrovni chápe, jaké možnosti mu při studiu technologie dávají) -> máme se snažit sem žáky dovést

Distanční vzdělávání

= Multimediální forma řízeného samostatného studia, které je koordinováno vzdělávací institucí a v němž jsou vyučující resp. konzultanti (tutoři) v průběhu vzdělávání trvale nebo převážně fyzicky odděleni od vzdělávaných

- **základní principy:**
 - Individualizace a flexibilita,
 - Samostatnost studia,
 - Multimediálnost – široká paleta způsobů komunikace a prezentování učiva,
 - Podpora studujících a specifické organizace studia
- **Kooperace několika prvků:** studující, vzdělávací instituce, studijní materiály a technické vybavení
- Nemůže zcela nahradit běžnou výuku se všemi aspekty (např.: socializační role)
- Má potenciál rozvíjet klíčové kompetence digitální gramotnosti, rozvoj inovativních metod či posilování role formativní zpětné vazby v procesu učení

Formy vzdělávání distančním způsobem

- **Online výuka:**
 - způsob vzdělávání na dálku, který probíhá zpravidla prostřednictvím internetu a je podporován nejrůznějšími digitálními technologiemi a softwarovými nástroji
 - **synchronní forma:**
 - učitel propojen s žáky v reálném čase na jednom virtuálním místě
 - **výhody:** učitel má přehled o průběhu vzdělávání; vzdělávání je jednotné a časově vymezené, přímá interakce mezi žáky a učitelem, překonání obtíží se sociální izolací a podpora motivace k učení
 - **nevýhody:** nároky na technické vybavení účastníků, internetové připojení, časovou flexibilitu žáků a jejich rodin, náročnější individualizace vzdělávání, při delším čase klesá pozornost a může to mít negativní vliv na zdraví žáka -> není vhodné takto realizovat kompletní rozvrh hodin
 - **asynchronní forma:**
 - studenti pracují v jimi zvoleném čase vlastním tempem na jim zadaných úkolech a společně se v on-line prostoru nepotkávají
 - **Výhody:** velká míra individualizace, tam kde nelze zabezpečit stejné podmínky, ověřování získaných kompetencí na SŠ
 - **Nevýhody:** klade nároky na zodpovědnost, kompetence k učení žáků a na flexibilitu učitele; nutné počítat s vyšší mírou individualizované podpory učitele jednotlivým žákům
- **Offline výuka:** způsob vzdělávání na dálku, který neprobíhá přes internet a k realizaci nepotřebuje ve větší míře digitální technologie
 - Např.: samostudium, plnění úkolů z učebnic a pracovních materiálů
 - **Výhody:** chybí nároky na technické vybavení a digitální gramotnost, vhodné i pro nejmenší děti a u dětí ze sociálně slabších rodin
 - **Nevýhody:** náročnost kontrolování zapojení dětí, jejich pokroku, poskytování materiálů i zpětné vazby

Doporučení:

- Nepřeceňovat ani nepodceňovat možnosti rodičů
- Informujte rodiče
- Nepřeceňovat samostatnost dětí
- Diferencovat obtížnost úkolů
- Jasně a konkrétně formulovat zadání a očekávání
- Stanovit realistické termíny a rozvíjet schopnosti studentů plánovat
- Podporovat skupinové práce v online prostředí i kontakty mezi žáky
- Buďte empatičtí a zajímejte se, jak jim učení jde, nezahltit žáky
- Žádejte zpětnou vazbu
- Ověřit technologické možnosti dětí
- Dělejte pravidelná setkání
- Sdílejte poznatky s kolegy

Rizika využívání digitálních technologií při distančním vzdělávání

- **Bezpečnost** pohybu žáků v online prostředí – přílišná důvěrnost žáků, sdílení důvěrných informací aj.
- Závislost na existenčních **možnostech rodiny**
- Časté **problémy technického charakteru** (kvalita připojení, aj.)
- **Obtížná kontrolovatelnost** probíhající činnosti žáka (tendence žáka „odbíhat“ ke svým oblíbeným činnostem s digitálními technologiemi – rizikové u ADHD, PAS)
- **Snížení míry osobní komunikace**
- **Útlum praktických manipulačních činností**

Pozitiva využívání digitálních technologií při distančním vzdělávání

- možnost **práce na dálku online**, možnosti sdílení a komunikace v týmu
- využití **kompensační funkce** digitálních technologií (např. možnost úpravy písma, barevného pozadí – přínosné především pro žáky se SPU; využití zvuku – přínosné především pro žáky se sluchovým postižením; speciální hardware především pro žáky s tělesným postižením),
- ve většině případů **zvýšení motivace k učení** (přínosné především pro žáky s ADHD či žáky s PAS),
- **zvýšená názornost** (např. z důvodu interaktivity), učení se **více smysly** současně
- **okamžitá zpětná vazba** v procesu učení (např. automatické vyznačení chyby, nabídnuté správné řešení)
- při správném nastavení pracovního prostředí **možnost individualizace** výuky (např. rozšíření učiva, přínosné především pro žáky nadané; nabídka výběru vyučovací metody, přínosné především pro žáky se SPU; možnost osobní konzultace online, přínosné především pro žáky s problémy v sociální komunikaci),
- **rozvoj digitální gramotnosti** (přínosné pro všechny žáky)

Flipped classroom: nejprve seznámí s probíranou látkou doma online, a do školy přijdou již s konkrétními dotazy => více individuální a efektivní, možnost postupu dle vlastního tempa

Blended learning: kombinace e-learningu a klasické prezenční výuky => spojuje výhody obojího

- vhodné pokud není jisté, že je skupina připravená využívat moderní technologie nebo když je součástí laboratorní část výuky

17. Morální vývoj a hodnotové vzdělávání ve škole

MORÁLNÍ VÝVOJ – KOHLBERG (3 úrovně, 6 stádií)

úroveň	stádium	věk	Chová se dobře, protože...	
1. PREKONVENČNÍ morálka	1. orientace na trest	do 9 let (nebo u politiků a kriminálních)	poslušnost, autorita je silnější, egocentrismus (neschopné zaujmout pohled druhého), nepotrestané = správné	... jinak by mě potrestali.
	2. orientace na odměnu		účelovost, usilují o odměnu a ocenění, férovost za oplátku	... chci získat odměnu.
2. KONVENČNÍ morálka	3. morálka hodného dítěte	většina adolescentů a dospělých	aby chování dopovídalo očekávání druhých, orientace na vztahy, snaha přizpůsobit vlastní zájmy zájmům druhých, dle norem skupiny	... chci potěšit maminku.
	4. řád a zákon		plnění povinností, uznávání autorit, výjimky z pravidla nelze tolerovat	... je to moje povinnost..
3. POSTKONVENČNÍ morálka	5. orientace na společenskou smlouvu	menšina dospělých, nejdříve ve 20ti letech	respektování práv jednotlivce, každý má jiné hodnoty, právní pozitivismus, zákony jsou pro dobro co nejvíce lidí (racionální úvaha)	... respektuji zákony.
	6. stadium univerzální morálky		obecné etické principy, vlastní svědomí, univerzální zásady (rovnost lidí, hodnota lidského života, svobodné vyjadřování, ...)	... mi to říká moje vlastní svědomí.

- předkládal dětem příběhy (9), psaly reakce, jak by jednaly v roli hrdiny a proč, pak diskuse
- domníval se, že je možné někoho v morálním vývoji posunout, aby se stal morálnější
 - o **Blattův efekt** (rozvíjení morální úrovně pomocí diskusí nad dilematy)
 - Zjišťoval úroveň morálky před diskusí a po => zjistil posun o jeden stupeň
- Kritika:
 - o Simpsonová: některé kultury nemají 5. a 6. stupeň
 - o **Gilliganová**: Kohlberg se zabýval vývojem pouze mužské psychiky
 - Ženská morálka (vyšší etičnost, starostlivost zodpovědnost)
 - Mužská morálka (pravda a spravedlnost)

MORÁLNÍ VÝVOJ – PIAGET

- **Vývoj morálky** (dichotomický model):
 - o Individuální rituály (motorická schémata) do 2 let
 - o **Heteronomní**: pravidla jsou nedotknutelná (předškolní – školní věk)
 - morální realismus, pravidla objektivně z vnějšku, příkazy/zákazy autorit, zodpovědnost ve vztahu k důsledkům
 - 2-6 let: zachází s pravidly svévolně, ale trvá na jejich dodržování
 - Skupina dětí: každý hraje sám, každý může vyhrát a má vlastní pravidla
 - 7-10 let: pravidla za každou cenu = **rovnostářský fanatismus (přechodové období)**
 - o **Autonomní (7/8-11/12 let)**: chápání pravidel
 - Samo posuzuje, co je dobré/špatné, ale černobílým způsobem (nebere v úvahu kontext)
 - úcta k autoritě nahrazena vzájemným respektem => demokratické dohodnutí pravidel
 - **Plně rozvinutá autonomie (11-12 let)**: plně chápe situaci, má do ní vhléd, kriticky posuzuje sebe i druhé
- **Tři faktory** podmiňující morální vývoj
 - o (1) nezbytný stupeň **intelektuálního vývoje**
 - o (2) zkušenost s vrstevnickými, sociálně rovnocennými **vztahy**
 - Kladen velký důraz, především při vývoji od heteronomie k autonomii (7-10 let RF)
 - o (3) **nezávislost** na omezujícím nátlaku dospělých autorit
- **Vývoj vztahu k pravidlům** (hra v kuličky)
 - o Do 2 let: radost z pohybu

- 2-6 let: pravidla svatá a nedotknutelná, povrchní znalost
- 7-10 let: pravidla za každou cenu
- 11-12 let: víc, než o hru jde o uzákonění pravidel
- **Používání série krátkých příběhů:** posuzování jednání s dobrým úmyslem a větší škodou NEBO špatným úmyslem a menší škodou
 - pro mladší děti je horší větší škoda; větší lež je tak, kde se víc přehání než ta, která je úmyslná; horší je lhát dospělým než stejně starým dětem; pokud není lež potrestaná, smí se říkat => malé děti věří v tzv. **imanentní spravedlnost** (boží mlýny)

PROSOCIÁLNÍ CHOVÁNÍ, ALTRUISMUS: pomáhání > prosociální chování > altruismus

- pomáhání = většinou za něco (finance)
- prosociální chování = reciprocita, empatie
- altruismus = nezištná pomoc (protiklad egoismus), někdy vyžadující oběť; někt. výzkumníci tvrdí, že čirý altruismus neexistuje (vždy máme min. „dobrý pocit“ jako odměnu)
- K vývoji prosociálního chování slouží různé „**mravní výchovy**“
 - výchova charakteru (Lickona, Berkowitz), hodnot (Rogers, Rokeache, Mooney), morálky
 - ve školách i možnost Etické výchovy (jako předmětu)

Metody mravní výchovy (tradiční prostředky podle Vacka, 2008):

- **Přímé:** metody požadavku, vysvětlování, podněcování a tlumení citů, příklady, režim, kontrola a dozor, metody cvičení, hodnocení (odměna, trest)
- **Nepřímé:** problémové situace (příběhy, aktivity), analytická diskuse, hra s morálním obsahem (př. Piagetovy mikropříběhy, Kohlbergova dilemata, žebříčky nuceného výběru, problémové situace,..)

VÝCHOVA CHARAKTERU – Lickona, Berkowitz

- Se věnuje **utváření mravních charakterových vlastností osobnosti, formování jeho postojů, hodnot, světonázoru včetně ovlivňování dalších projevů chování a jednání**
- **LICKONA = Projekt** výchovy charakteru **CEP** (character education partnership)
 - Vychází z Kohlbergovy teorie, 11 principů výchovy
 - **Charakter = „dělání správné věci, i když se nikdo nedívá“**
- **BERKOWITZ = 3H** (head, heart, hands => hlava, srdce, ruce)
 - **Návyk rozumu, srdce i jednání**
 - **19 tezí:** škola jako přátelská komunita pečující o své žáky; výchova charakteru jako prevence sociálně nežádoucích jevů; výchovně je působeno na celý komplex dítěte (rozum, cit, chování); ředitel výchovu charakteru ve škole považuje za prioritu, ...

VÝCHOVA K HODNOTÁM (value education)

- **ROKEACHE:**
 - Dva základní hodnotové systémy (kategorie hodnot) jedince (vychází z humanismu):
 - **Instrumentální:** př. ambice, tolerance, odvaha, shovívavost, kompetence, čestnost
 - **Cílové:** př. mír, rovnost, rodina, svoboda, štěstí, sebeúcta, moudrost, přátelství
- **CYRIL MOONEY** (řádová sestra) = **hodnotové vzdělávání**
 - Učit **prožitkem, jednáním** => učitel napomáhá rozhodovacímu procesu, ale přímo neprosazuje => **vede ke zhodnocování** (dospívání k určitým přesvědčením)
 - **Prostředky výchovy:** skupinové diskuse, řešení fiktivních nebo reálných dilemat, simulace, hry, sebeanalýza deníkových záznamů
 - Vyučované hodnoty: dobro, krása, rovnost, svoboda myšlení a jednání, respekt, solidarita
 - Zprostředkování hodnot:
 - **Nepřímo:** zprostředkovaně, organizovanou výukou, hodnota nemusí být vyslovena
 - **Přímo:** diskuse, příklady a vyvozování závěrů

18. Sociálně-emocionální učení a pozitivní psychologie ve škole

- **paměť**: emočně nabitě či osobně významné události a fakta si pamatujeme i bezděčně
- **rozhodování**: Damasiova teorie somatických markerů (Iowa Gambling task)
 - o teorie racionálního rozhodování při řešení složitých úloh s mnoha alternativními scénáři řešení. => **somatické markery přiřadí každé alternativě v rozhodování nějaký emocionální prožitek** (například související s odměnou nebo trestem), a tak přispějí k rychlé eliminaci nepříznivých alternativ s negativním somatickým markerem.
 - o Iowa Gambling task – 4 balíčky karet, výhodnější a méně výhodné, dopředu nevíme
- **Nuda** – Děti, které jsou přirozeně aktivní, v pohybu, zvědavé, zvyklé ptát se => umístíme do prostředí, kde nejsou příliš stimulovány (jen poslouchají), musejí sedět, vykonávají opakované činnosti „beze smyslu“ a musejí být zticha
 - o **Vede k bezmocnosti, pasivitě, dennímu snění, „zlobení“ (...drogy...)**
 - o nuda je stresující (vyplavuje se kortizol => jsme ještě podrážděnější), nuda porušuje optimální úroveň aktivity, při nudit mozek zrychluje („čas plyne pomaleji“), problematika diagnostiky ADHD

- Emoce a učení

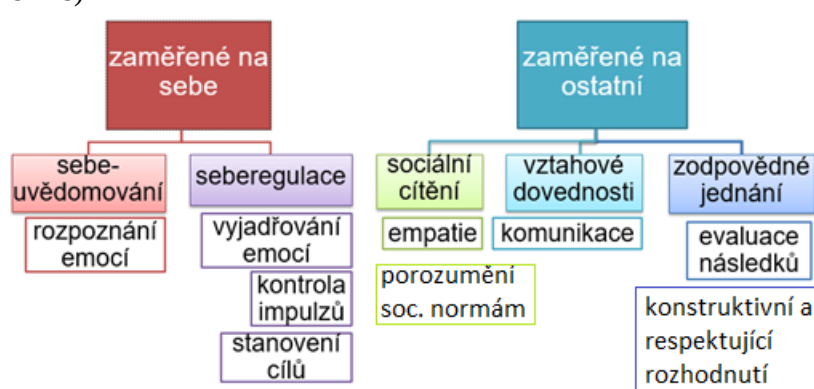

- **Regulace emocí při učení dle Kratochvíla et al.:**
 - o cíle, které by se vzděláváním měli dosáhnout => jde o kategorie, kterých když žák dosáhne, tak víme, že učení proběhlo úspěšně:
 - **Přijímání** – ochota věnovat pozornost, žák naslouchá ostatním, ptá se a zajímá se
 - **Reagování** – aktivní účast žáka, žák odpovídá, poslouchá
 - **Oceňování** – přisuzování hodnoty, zahrnuje postoje, hodnoty, žák se angažuje, diskutuje
 - **Uspořádávání** – schopnost porovnávat, odlišné hodnoty a upravovat je
 - **Sebevyjádření** – sebeuvědomění, schopnost vytvářet si svůj postoj k životu
- **Pozitivní emoce ve škole**
 - o Pomáhají při zapamatování učiva a zpracování informací v souvislostech, zvyšují kreativitu, chápání a řešení složitých situací, rozšiřují rozsah pozornosti, posilují výkon
- Emoce ve škole vznikají na různých úrovních – klima školy a klima třídy
- **Klima školy: „celkové rozpoložení (převážně pocitové a postojové), které škola navozuje“**
 - o Dlouhodobé, posuzované žáky, učiteli a rodiči
 - o **dimenze**: ≠ školní prostředí
 - **personální** (charakteristiky osob & jejich kompetence)
 - **sociální** (vztahy mezi lidmi, komunikace, kooperace)
 - **kulturní** (hodnoty, normy, symboly, image, kurikulum...)
 - **ekologická** (stavební a estetické znaky, materiál. vybava)
- **Typy klimatu školy**
 - o **autoritativní/ funkčně orientované** (špatné vztahy mezi učiteli a žáky, málo diskuze, tlak na výkon, soutěžení; nechut' a strach ze školy)
 - o **demokratické/ sociálně-integrativní** (podporující vzájem. vztahy mezi žáky a učiteli, důvěra, požadavky dobře vysvětleny, strach v minimální míře, motivace, spokojen.)

- **liberální/ distanční** (neg. vztahy mezi žáky a učiteli, ALE dobré vztahy mezi spolužáky; nechut' a nízká motivace k učení, ALE bez strachu ze školy; malá angažovanost a nízké požadavky učitelů)

(Sociálně-)emoční učení (SEL)

- SEL = proces rozvoje sociálních a emocionálních kompetencí u dětí
- jeden z mnoha způsobů prevence agresivity a impulzivity u dětí
- **Cíle SEL:** naučit děti chápat význam emocí, díky tomu porozumět sobě i druhým a naučit se konstruktivním způsobem přistupovat k problémům a řešit je
- **Důsledky SEL**
 - vyšší akademický prospěch
 - zlepšení v postojové oblasti a v chování ve vztahu ke škole (např. vyšší motivace k učení)
 - méně negativního chování (rušivé chování ve třídě, agresivita apod.)
 - snížený emoční distres (žáci méně úzkostní, depresivní, nižší míra stresu)
- dle Collaborative for Academic, Social and Emotional Learning (CASEL, 2013):
 - **2 skupiny kompetencí:** Zaměřené na sebe a zaměřené na ostatní
 - **5 základních sociálně-emocionálních kompetencí (SEK):** Sebeuvědomování (self-awareness), Seberegulace (self-management), Sociální citění (social awareness), Zodpovědné jednání (responsible decision-making), Vztahové dovednosti (relationship skills)

- **Co se naučíme bez rozvoje S-E-K?:** (slepá) poslušnost, vyhýbání se / somatizace, podvádění

Programy rozvíjející „S-E-K“

- Programy přímo neoperují s SEL, ale rozvíjí dané kompetence a souvisí s konceptem
- **Začít spolu:** sdílení v ranním kruhu (rozpoznávání a popis vlastních emocí), společná práce (vztahové dovednosti), možnost výběru aktivit (rozvoj zodpovědného jednání), sebehodnocení
- **Program podpory zdraví ve škole:** psychosociální klima třídy, rozvoj humanistických postojů jeden k druhému (úcta, empatie, důvěra, otevřenost a vůle ke spolupráci), podpora komunikace a spolupráce
- **Montessori:** podpora zodpovědnosti za vlastní rozhodnutí, zdravé sebevědomí, empatie, porozumění a pomoc druhým
- **Integrovaná tematická výuka:** vztahy a komunikace ve třídě, 3S (smysluplnost, svobodná volba, spolupráce), rozvíjení pravidel soužití
- **Druhý krok (Second step):**
 - jeden z nejrozšířenějších programů SEL na světě: USA (Committee for Children), Slovensko (Profkreatis), ČR (Spolek Škola porozumění a sdílení)
 - **nespecifická primární prevence:**
 - 4 formy: MŠ, ZŠ (1-5. třída a 6-9. třída), SŠ => v ČR pouze 1. stupeň
 - **29 karet A3** (26 používáno pro přímou práci ve třídě, 3 čistě metodické) – karty jsou oboustranné, z jedné strany fotografie, z druhé strany metodické pokyny; 3 plakáty

související s konkrétními lekcemi; příručka pro učitele s teoretickým ukotvením programu a konkrétními postupy

- 3 tématické bloky: **trénink empatie** (seznámení s emocemi a rozpoznání jich), **ovládání impulzivity a řešení problémů** (uvědomění si impulzivního chování a učení, jak jej tlumit), **zvládání hněvu** (uvědomění a regulace hněvu)
- výzkum ověřování efektivity (v ČR) => Katedra Psychologie na UPOL

Programy kultivující dovednosti pro život

- **Pohádková školička:** děti 5-7 let + 1.st. ZŠ; cíl: vytváření pozitivních vztahů ve třídě a podpora zdravého životního stylu, prevence konkrétních forem rizikového chování; pokrývá všechny třídy 1.stupně, ale pouze jednorázová setkání; program může vést i proškolený třídní učitel
- **Třída – to je malé království:** mapování a pozitivní rozvoj vztahů ve třídě, spolupráce a posílení koheze prostřednictvím společného zážitku; metoda psychodramatu; program může vést psycholog, třídní učitel, metodik prevence
- **Další:** Metodika rozvoje sociálních dovedností dětí v rámci prevence rizikového chování – Kočičí zahrada, Relaxační cvičení s prvky jógy pro děti a jejich rodiče, Já v kolektivu

Pozitivní psychologie

- donedávna zaměření ve vědě na studia problémových oblastí, rizikových faktorů, negativních jevů a poruch => PP zaměřuje na **studium kladných témat** (pozitivní emoce, pozitivní individuální vlastnosti a rysy, ...)
- Významní zahraniční představitelé: M. Seligman, Peterson, Lindzey, Csikszentmihalyi, ...
- PP v ČR se zabývá např. M. Blatný (subjektivní pohoda a životní spokojenost), A. Slezáčková (silné stránky charakteru, pozitivní vzdělávání), V. Smékal (ctnosti), ...
- **ve školství:** důraz na **rozvoj osobní pohody, resilience a silných stránek charakteru žáka**
- v ČR spíše využívají jednotlivých prvků v rámci alternativních škol než v celoškolském kurikulu
- **Programy rozvíjející silné stránky charakteru:**
 - **The Strath-Haven Positive Psychology Program** (Seligman a kol.) => 9. ročník
 - Diskuzí a třídními aktivitami identifikují a učí se záměrně využívat silné stránky charakteru
 - Např: tajné pozorování silných stránek – žák po dobu 1 týdne sleduje svého spolužáka a všímá si jeho pozitivních kvalit, které mu pak osobně sdělí
 - **Další:** Strengths gym, Random acts of kindness
- **Programy budující resilienci**
 - **The Penn Resiliency program (PRP)** => pro žáky od 8 do 18 let
 - Učí žáky zvládat náročné situace za pomoci rozvoje flexibilního a realistického myšlení, podpory optimismu, asertivního vystupování a v neposlední řadě relaxačních technik.
 - Program zahrnuje diskuse nad silnými stránkami, aktivity ve třídě, domácí úkoly v reálném světě a následnou reflexi
 - **Další:** Bounce Black Program, RESCOUR
- **Programy podporující osobní pohodu jedince:**
 - **„42 variací štěstí“** (42 Varieties of Happiness)
 - různé otázky k reflexi, např. *které formy štěstí jsou pro žáky snáze dosažitelné nebo které jsou naopak náročnější, jaké zdroje štěstí upřednostňují a proč...*
 - **Další:** Projekt na Geelong grammar school, Projekt na St. Peter's college

19. Systém školského a školního poradenství

LEGISLATIVA

- V ČR se školní a školský poradenský systém řídí **Vyhláškou 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních** (střediska výchovné péče ne – ty spadají pod ochrannou a ústavní výchovu, ale lze předpokládat, že se mezi systém školského a školního poradenství v nejbližších letech zařadí)
- **Hlavní nové myšlenky ŠZ 561/2004 Sb., které se promítly do ped.psych. poradenství**
 - Každé dítě se musí vzdělávat – zanikla možnost „osvobození od vzdělávání“ – změny v systému vzdělávání pro děti s mentálním postižením
 - Integrace má přednost před zařazením do speciální školy
 - Možné „domácí vzdělávání“ – individuální vzdělávání, ne osnovy, ale ŠVP podle RVP
- Systém poradenství spadá pod NPIČR (národní pedagog. institut)
- Poradenské služby poskytované ve školách a školských poradenských zařízeních (ŠPZ) **dětem, žákům, studentům, zákonným zástupcům, školám a školským zařízením**
- Služby jsou **bezplatné** – požádat o ně může žák, zákonný zástupce, škola, školské zařízení, orgán veřejné moci => k vyšetření je potřeba **souhlas žáka, příp. jeho zákonného zástupce** (pokud to není stanoveno orgánem veřejné moci)
- Poradenská služba se poskytuje **nejpozději do 3 měsíců od podání žádosti**, krizová poradenská intervence se poskytuje hned

Poradenské služby ve školství zahrnují: ŠPZ, ŠPP + okrajem SVP

+ spolupráce dalších institucí (OSPOD, záchranné složky, krizové služby, podpůrné org. – nestátní neziskovky (p-centrum), zdravotnická a soukromá zařízení => nespádají pod MŠMT)

ŠPZ (školské poradenské zařízení) => instituce PPP a SPC

- zřizovány zpravidla krajskými úřady (ale existují i soukromé subjekty)
- Výsledkem poradenských služeb v ŠPZ je **zpráva a doporučení** – zprávu a doporučení dostává rodič, doporučení bez zprávy se předává škole
- Pracují zde: psychologové, speciální pedagogové, sociální pracovníci, oblastní metodik prevence
- **PPP** (pedagogicko-psychologické poradny)
 - Zaměřeny na děti od 3 let (nástup do školského systému) až po studenty vyšších odborných škol
 - Jejich činnost může být ambulantní i terénní
 - **Standardní činnost poraden se dělí na:**
 - **Komplexní nebo záměrnou psychologickou a speciálně pedagogickou diagnostiku** (vyšetření školní zralosti, diagnostika nerovnoměrného vývoje u předškolních dětí, diagnostika vzdělávacích problémů a problémů v adaptaci, diagnostika pro nastavení podpůrných opatření, diagnostika nadání, doporučení ke vzdělávání žáků s poruchami učení nebo chování, diagnostika sociálního klimatu aj.)
 - **Psychologickou a speciálně pedagogickou intervenci** (individuální a skupinová reedukace žáků, s obtížemi v adaptaci nebo s osobnostními či sociálně-vztahovými problémy, konzultace rodičům a pedagogům aj.)
 - **Informační a metodickou činnost a příprava podkladů pro vzdělávací opatření a dokumentace** (metodická pomoci učitelů a rodičům, při tvorbě IVP a jejich vyhodnocování, spolupráce se SVP, vedení dokumentace aj.)
- **SPC** (speciálně pedagogické centrum)
 - Zaměřeny na **děti a mládež s určitými specifickými potřebami** => poskytuje poradenství při výchově a vzdělávání žáků s mentální, tělesným, zrakovým, sluchovým postižením, vadami řeči, souběžným postižením více vadami nebo autismem
 - ambulantní, tak terénní ve školách, příp. v rodinách
- **Obecná činnost:**
 - zjišťuje školní zralost + kariérové poradenství těchto žáků
 - zjišťuje speciální vzdělávací potřeby těchto žáků, přihlíží na lékařský posudek, zpracovává podklady pro podpůrná opatření a pro zařazení žáků do škol, vypracovává zprávu a doporučení z vyšetření

- vykonává speciálně pedagogickou a psychologickou diagnostiku a poskytuje poradenství při řešení problému ve vzdělávání, v psychickém a sociálním vývoji žáků
- zjišťuje individuální předpoklady a podílí se na vytváření podmínek pro uplatnění a rozvíjení schopností, nadání a na začleňování do společnosti
- poskytuje poradenství pedagogům a zákonným zástupcům těchto žáků, metodickou podporu škole, informační, konzultační, poradenskou a metodickou podporu zákonným zástupcům žáků

SVP (středisko výchovné péče)

- Poskytují poradenské služby, ale zatím nemají status ŠPZ => součást **zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy**, která jsou vymezena zákonem č. 109/2002 Sb.
- Klientem jsou jedinci **od 3 let po ukončení přípravy na povolání** (nejdéle do 26 let)
- Poskytují speciálně pedagog. a psycholog. činnosti, poradenské a diagnostické činnosti
- Cílem je **prevence vzniku a rozvoje negativních projevů chování dětí** nebo narušení jejich zdravého vývoje, zmírňovat, nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již rozvinutých poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji a přispívat ke zdravému osobnostnímu rozvoji dětí
- V ČR je 37 SVP (obvykle MŠMT) – forma **ambulantní, stacionární a internátní, terénní**

ŠPP (školní poradenské pracoviště)

- Poradenské služby ve škole zabezpečuje ředitel, činnosti se dělí podle zaměstnanců
 - **povinné:** výchovný poradce a metodik prevence
 - **nepovinné:** školní psycholog a speciální pedagog, popř. i sociální pedagog (integrace)
- **Výchovný poradce:**
 - **poradenská** (kariérní, průběžná/vstupní dg. žáků, spolupráce se ŠPZ, návrhy PO)
 - **metodická, informační činnost** (pomoc pedagogům, dg. a intervence)
- **Metodik prevence:**
 - **metodická koordinační činnost** (koordinace, kontrola, evaluace, min. prev. program)
 - **informační činnost** (informace ohledně rizikového chování, nabídky programů, metod)
 - **poradenská činnost** (orientační šetření rizik a projevů riz. chování, integrace žáků SVP)
- **Šk. speciální pedagog:**
 - **Diagnostika, depistáž** (zápis, prevence, etoped. dg. výchovných problémů)
 - **konzultační, poradenské, intervenční práce** (podpůrné opatření, SPU, kariérní)
 - **metodická a vzdělávací činnost** (úprava podmínek SVP, semináře, tvorba IVP)
- **Školní psycholog:**
 - **diagnostika, depistáž** (vzdělávací, výchovné problémy, SPU, screening, soc. klima třídy)
 - **konzultační, poradenské, intervenční práce** (příprava plánu pedagogické podpory, IVP, prevence, KI, konzultace s učiteli/žáky/ZZ, skupinová a indiv. práce se žáky)
 - **metodická a vzdělávací činnost** (zápis, semináře pro pedagogy, osvěta, přijímací řízení)

ETIKA a PRÁCE ŠKOLNÍHO PSYCHOLOGA

- založena na respektování ochrany osobních dat a na budování důvěry klientů
- **etický kodex práce školního psychologa** – ISPA, upraven Marešem pro ČR a SR => závazný dokument upravující etiku poradenské práce ve školním prostředí u nás
 - ŠP: dodržují lidská práva, chrání a zvyšují blaho a rozvoj mládeže, zvládají pedagogiku i psychologii, nepřekračují svou odbornou kompetenci, zvyšují své vzdělání a odbornost
- **Informovaný souhlas:** v souvislosti s účelem prováděného ped-psych vyšetření, s jeho povahou, možnými riziky, která mohou být se závěry vyšetření i jeho průběhem spojena
 - Poskytuje všechny informace o vyšetření a jeho výsledcích (povaha, + i - důsledky, komplikace, alternativy odborného postupu, důsledky odmítnutí pomoci a navržených postupů) a upozorňuje na možnost odstoupení

Etický kodex pracovníků ŠPZ:

- Poradenská pracovníci ŠPZ při své činnosti respektují ustanovení mezinárodních úmluv upravujících práva a svobody občanů a naplňují ustanovení zákonů České republiky
- **Profesní normy:**
 - **Omezení vyplývající z profese:** poskytnutí služeb, co spadají do profesní kompetence

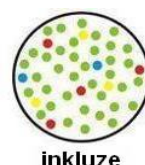
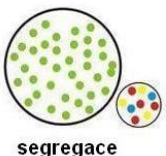
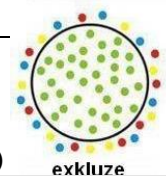
- **Profesionální odpovědnost:** přehled o cílech a principech ŠPZ, kde působí; znalost legislativy, nesmí být ovlivněni předsudky, chrání zájmy klientů (žák, rodič, pedagog, ...), poskytují služby se souhlasem ZZ (v případě krizové situace může být souhlas udělen zpětně)
- **Důvěrnost informací:** mlčenlivost, bezpečné uchovávání důvěrných informací, poskytnutí informací v souvislosti s informovaným souhlasem (ZZ, zletilý klient), bez souhlasu jen podle znění právních předpisů (zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí)
- **Osobní růst:** neustálé další vzdělávání
- **Profesionální vztahy:** se žáky, ZZ, kolegy, pracovníky školy, jiní odborníci
- **Vyšetření:** chrání dg. metody, vyšetřují dle instrukcí, interpretace vzhledem k normám a kritériím
- **Výzkum**

Dokumentace a psaní zpráv:

- 2 dokumenty (do roku 2016 byl pouze jeden), různá část určená ZZ a škole (datová schránka), rodič dostává oba dokumenty v tištěné podobě
 - **Zpráva:** určena ZZ (je na něm, zda ji poskytne škole)
 - obsahuje důvody a průběh vyšetření, anamnézu, závěr a doporučení k domácí přípravě
 - **Doporučení ŠPZ:** určena škole, odesílaná ŠPZ do datové schránky školy
 - obsahuje závěr vyšetření, doporučená PO – změny v metodách výuky, organizaci vyučování, hodnocení, uvedení pomůcek, speciálních učebnic, možnosti speciálně-pedagogické péče či pedagogické intervence, přítomnosti pedagog. pracovníků
 - rodič => ZZ/zletilý žák může během podepisování požádat o změnu, pokud navrhovatel souhlasí
 - škola => po obdržení zajistí podpis tohoto dokumentu ZZ nebo zletilým žákem, následně bezodkladně poskytuje doporučenou podporu, max. 4 měsíce na získání a zajištění daných PO (IVP vypracuje do 1 měsíce), při zjištění nedostatečnosti zařídí kontrolní konzultaci se ŠPZ
- **Revize:**
 - ZZ, klient, škola nebo OSPOD může do 30 dní od obdržení Zprávy/Doporučení zažádat o revizi => do vydání revizní zprávy se postupuje podle původního doporučení/zprávy
 - Ředitel školy má povinnost svolat na podnět žáka/ZZ jednání s příslušným ŠPZ v případě pochybností v souvislosti s poskytováním PO
 - ČSI vyřizuje podněty a stížnosti, může sjednat schůzku školy, ŠPZ a ZZ

20. Inkluzivní vzdělávání, žáci s SVP a žáci nadaní

- **exkluze** – úplné vyloučení některých dětí ze vzdělávání
- **segregace** – zařazování dětí do homogenních skupin (≈ vnější diferenciacie – systém běžného a speciálního školství)
- **integrace** – děti s postižením mohou s určitou podporou navštěvovat běžné školy (duální systém)
 - o mainstreaming – zahrnutí dětí do hlavního vzdělávacího proudu (1. vlna: zdravotní postižení; 2. vlna: etnika)
- **inkluze** – heterogenita se chápe jako normalita, odpadá potřeba dosáhnout se všemi žáky stejné úrovně vzdělání

INTEGRACE

- škola je primárně určená pro "normální" děti a my tam někoho začleňujeme
- Zaměření na potřeby jedince s postižením
- Expertizy specialistů
- Speciální intervence
- Prospěch pro integrovaného žáka
- Dílčí změna prostředí
- Zaměření na vzdělávaného žáka s postižením
- Speciální programy pro žáka s postižením, Hodnocení žáka expertem

INKLUZE

- škola je primárně určená pro všechny bez rozdílu
- Zaměření na potřeby všech vzdělávaných
- Expertizy běžných učitelů
- Dobrá výuka pro všechny
- Celková změna školy
- Zaměření na skupinu a školu
- Celková strategie učitele
- Hodnocení učitelem, zaměření na vzdělávací faktory

Úskalí integrace/inkluze

- „nestihne se všechno“ => změna pohledu na vzdělávání (maximum vlastních možností X všichni „umí“ všechno)
- „nejdou na to peníze/lidi“ => státní investice do školství + vzdělávání učitelů
- „pořád se po nás něco chce“ => spoluúčast učitelů na diskuzi
- „zvýší se šikana“ („proč má výhody a já ne?“) => důraz na třídní/školní klima, emoční kompetence, komunikaci, ...

Úskalí odděleného vzdělávání

- slabší motivace (nálepka „já jsem ten slabý“)
- vytržení z běžného života (sociální bubliny)
- rozervané sociální nůžky (nefunkční „výtahový efekt“ – vliv SES)
- rozvoj dalších sociálně-patologických jevů (riz. chování jako kompenzace chybějících alternativ; nevhodné normy,...)

Zdroje opory (co propagovat)

- otevřená a dostatečná komunikace: v týmu na škole i směrem k rodičům a veřejnosti, nepřehánět (tempo a množství změn, ambice), zajistit dostatečné vzdělávání učitelů & spolupráci s odborníky, finanční zdroje & jejich vhodné využití
- **Psycholog sám může:** inspirovat vlastním postojem, podporovat spolupráci, vnášet humor a pozitivní přístup, podporovat učitele (vč. trpělivosti), duš. hygienu, podílet se přímo na práci s žáky a spolupráci s dalšími zařízeními (ŠPZ)

Žáci se SVP => dříve:

- **zdravotní postižení** (mentální, tělesné, zrakové, sluchové, řečové, ...)
- **zdravotní znevýhodnění** (zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc, ...)
- **sociální znevýhodnění** (rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ...)

Žáci se SVP => dnes: (§ 16 a dále Školského zákona 561/2004 Sb.)

- = k naplnění svých vzdělávacích možností potřebuje **poskytnutí podpůrných opatření**
- častá komorbidita

Poruchy chování

- ADHD = porucha pozornosti s hyperaktivitou (dříve LMD = lehké mozkové dysfunkce)
 - o lze popsat jako neposedné, neudrží pozornost, projevují se výrazně rušivě, nepoznají na sobě únavu (pokud jsou unavení, tak budou protivní)
- poruchy chování (s etickými nedostatky)
 - o záškoláctví, krádeže, podvody, útoky, ... – měli bychom se snažit zjistit příčinu
- poruchy autistického spektra (není jeden autismus, projevy se liší)
 - o integrace obvykle u Aspergerova syndromu (dle MKN 11 už zastaralá kateg.)

Specifické poruchy učení

SPU	postihuje...	projevuje se...	příklad reedukace:
dyslexie	čtení	snížená rychlost, vyšší chybovost, nesprávná technika čtení, snížené porozumění	čtení s okénkem, nácvik slabikování, ...
dysgrafie	psaní	neúpravné písmo, záměna písmen	rozvíjet grafomotoriku
dysortografie	pravopis	nedokáže aplikovat pravidla, ačkoliv je zná, nesprávné hranice slov	místo diktátu doplňovačka, trénink rozlišování hlásek
dyskalkulie	matematika	záměna číslic, neorientuje se na číselné ose, nezvládá geometrii	vytváření číselné osy, představy jednotek, desítek atp.
dyspinxie	kreslení	kresba neodpovídá věku, neupravená	
dyspraxie	praktické dovednosti	postižení jemné i hrubé motoriky (nezaváže si tkaničku, nezvládá koordinaci pohybů ve sportu, ...)	nácvik jemné i hrubé motoriky
dysmuzie	hudba	nedokáže zopakovat rytmus, neslyší melodii	

- **Běžná podpůrná opatření pro dyslexii**
 - o nenutit číst nahlas před celou třídou
 - o nechat delší čas na kontrolu
 - o upřednostnit ústní ověřování, doplňovací cvičení
 - o multisenzorický přístup
- **Běžná podpůrná opatření pro dysgrafii a dysortografii**
 - o zkrácené diktáty, nebo místo diktátu doplňovací cvičení
 - o více času na diktát/písemku/zápis
 - o preference ústního zkoušení
 - o zkoušení z teorie gramatických pravidel, ne z jejich uplatňování
 - o nehodnotíme úpravu, nedáváme dítěti přepsat esteticky nepovedený text
 - o nenecháváme dítě dopisovat texty, které nestihlo, doma
 - o v cizím jazyce tolerovat slova foneticky správně napsaná
 - o v naukových předmětech tolerovat zkrácený/okopírovaný zápis
- **Běžná podpůrná opatření pro dyskalkulii**
 - o při počítání z hlavy umožnit zrakovou oporu
 - o názorné a korekční pomůcky (předměty, počítadla, přehledové tabulky, číselné osy, kalkulačka)
 - o více času na úlohy (ne pětiminutovky)
 - o tolerovat sníženou kvalitu rýsování

Podpůrná opatření

- nezbytné **úpravy ve vzdělávání a školských službách** odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte, žáka nebo studenta
 - o I. stupeň – zvládne škola sama (bez doporučení ŠPZ = školské poradenské zařízení)
 - individualizace (odlišné postupy práce, pokud se jedná o 1 pedagoga, u kterého dítě má problémy)
 - plán pedagogické podpory (PLPP, pro víc předmětů)
 - o II.-V. stupeň – na dopor. ŠPZ + se souhlasem zákon. zástupce
 - shledá-li školské poradenské zařízení, by podpůrná opatření nižšího stupně nepostačovala k naplňování vzdělávacích možností dítěte, žáka nebo studenta

Forma podpůrných opatření:

- úprava: organizace vzdělávání/výuky, forem a metod vzdělávání, obsahu & očekávaných výstupů, hodnocení, školských služeb (doučování,...), prostor (např. bezbariérovost)
- **individuální vzdělávací plán (IVP)**
 - o zpracovává škola, vyžadují-li to speciální vzdělávací potřeby
 - o zpracováván na základě doporučení školského poradenského zařízení
 - o obsahuje údaje o skladbě druhů a stupňů podpůrných opatření poskytovaných v kombinaci s tímto plánem a dále zejména informace o:
 - úpravách obsahu vzdělávání žáka
 - časovém a obsahovém rozvržení vzdělávání

- úpravách metod a forem výuky a hodnocení žáka
- případně úpravě výstupů ze vzdělávání
- kompenzační a speciální učební **pomůcky**
- využití **asistenta pedagoga** nebo dalšího **pedagogického pracovníka**, osob. asistenta, tlumočníka, přepisovatele (pro neslyšící)
 - asistent pedagoga = zaměstnanec školy, finanč. přísp. MŠMT, je k ruce pedagogovi
 - osobní asistent = sociální služba, platí ZZ, odchází s dítětem i mimo školu
- využití poradenských služeb **ŠPZ**
- úprava podmínek **přijímání/ukončování vzdělávání**
- nutná spolupráce všech subjektů - **integrační tým** (učitel, asistent, výchovný poradce, garant integrace z odborného školského zařízení, ...)

Plán pedagogické podpory - PLPP (formy, metody práce, pozornost, koncentrace, motivace, hodnocení, obohacování) - pokud je třeba upravit výuku ve více předmětech

- průběžná aktualizace, vyhodnocení po max. 3 měsíce, hodnocení posunu, portfolio žáka
- využívání školního poradenského pracoviště (VP+MP nebo školní psycholog)
- PLPP obsahuje podpis osob, které s ním byly seznámeny – s PLPP se seznámí všichni, kdo participují na vzdělávání
- vyhodnocení PLPP
 - **intervence pomohla** – není již potřeba PLPP
 - **intervence se daří** – je vhodné uplatňovat postupy v něm i nadále
 - **intervence se daří jen částečně či není efektivní** - volba dalšího postupu -> návštěvu ŠPZ

Nadané děti: (Vyhláška č. 27/2016 Sb.):

- **Nadaný žák:** při adekvátní podpoře vykazuje ve srovnání s vrstevníky **vysokou úroveň v jedné či více oblastech** rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech.
- **Mimořádně nadaný žák:** rozložení schopností dosahuje **mimořádné úrovně** při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých oblastech rozumových schopností, ...
- zjišťování mimořádného nadání žáka **provádí ŠPZ**
- **typická představa nadaného dítěte:** upovídané, vzorné, úspěšné, sebevědomé, poradí si samo (nepotřebuje pomoc)
- kromě toho existují: **utajený nadaný žák** (nechce vyčnívat), **non-konformní kreativci** (potíže vyhovět očekávání), „**antisociální**“ **nadaný žák** (problémy s chováním, „ruší“, může být vzteklý, nezvládá nezdary...), „**dvojitě výjimečný**“ **žák** (souč. nadaný i s poruchou učení či jiným hendikepem; často nepochopený, neprospívá)
- **bystrý X nadaný žák** – bystrý „umí odpovídat“, „aplikovat řešení“, „miláček“ X nadaný klade další otázky, vytváří svá řešení, „protivný“

Specifika nadaných žáků

- Problematický přístup k pravidlům, tendence k vytváření vlastních pravidel
- Nefungují na ně „osvědčené postupy“ (didaktické, kázeňské, motivační)
- Sklon k perfekcionismu, preference samostatné práce, rychlá orientace v učebních postupech
- **Společné projevy:**
 - Náročnost na okolí, touha experimentovat, potřeba individuálního přístupu, originální a kreativní myšlení, vnitřní motivace k úspěchu, nespokojenost s vlastní neznalostí

Co lze dělat s nadanými

- podporovat originální řešení & využít zájmu
- prohlubovat vzdělání další látkou (např. speciální kurzy/ předměty i napříč ročníky, účast na výuce v jiném ročníku, online kurzy, vlastní projekty, další úlohy dle zájmu,...)
- stáže v jiné škole
- žáky lze přefadit do vyššího ročníku, ale pozor na sociální dovednosti & začlenění
- i pro nadané žáky lze pořizovat spec. pomůcky, učebnice, vybavení, ...
- **žáci s dvojitou výjimečností:** zároveň nadaní i s nějakou SVP □ nutno zohlednit obojí, pro učitele náročnější (vůbec pochopit)

21. Prevence ve školní třídě (zásady efektivní prevence, úrovně vstupů do třídy, diagnostika na úrovni třídy)

DĚLENÍ PREVENCE: (problém = rizikové chování)

- **Primární:** zamezuje výskytu tam, kde se problém ještě nevyskytuje
- **Sekundární:** zamezuje výskytu u osob, které jsou problémem ohroženy (předcházení)
- **Terciální:** předcházení zdravotním a sociálním potížím v důsledku problému

Primární prevence = výchova k **předcházení a minimalizaci rizikových projevů chování**, ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládání zátěžových situací osobnosti (dle MŠMT)

- **Oblasti PP:** agrese, (kyber)šikana, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie, záškoláctví, rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, spektrum poruch příjmu potravy, negativní působení sekt, sexuální rizikové chování

SPECIFICKÁ PP: Aktivita a programy, které jsou specificky zaměřeny na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků

- **Všeobecná:** zaměřena na předcházení u **celé populace**
- **Selektivní:** zaměřena na **rizikové skupiny** s bio.-soc.-psych. nebo environmentálním podmíněním
- **Indikovaná:** zaměřena na jednotlivce/skupiny, u kterých byl zaznamenán vyšší výskyt rizikových faktorů v oblasti chování, problematických vztahů v rodině, ve škole nebo s vrstevníky

NESPECIFICKÁ PP: veškeré aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního sociálního chování prostřednictvím smysluplného využívání a organizace volného času (např. zájmové, sportovní a volnočasové aktivity, které vedou k dodržování pravidel, zdravému rozvoji osobnosti a odpovědnosti za své jednání)

EFEKTIVNÍ PP:

- Komplexnost a kombinace mnohočetných strategií, provázanost programů, jasný a strukturovaný program, dlouhodobá a kontinuální práce s dětmi, včasný začátek (ideálně už v předškolním věku), práce v malých skupinách, aktivní účast dětí, zaměření na aktuální potřeby populace
- "peer prvek" (přednášející je blízký věkové skupině žáků), podpora protektivních faktorů ve společnosti, nabídka pozitivních alternativ k rizikovému chování, denormalizace rizikového chování
- **KAB model** (knowledge, attitudes, behavior = znalosti, postoje, dovednosti), zaměřený na informace i na změnu chování

NEÚČINNÁ PP: zastrašování a triviální přístup "prostě řekni ne", pouhé předávání informací, samostatně realizované jednorázové akce, přednášky, potlačování diskuse, uvádění odstrašujících příkladů, masové akce bez použití interaktivních prvků, bez ohledu na cílovou skupinu, ...

METODIKY PREVENCE využitelné na školách:

Preventivní program (dříve minimální preventivní program) = konkrétní dokument školy zaměřený na výchovu a vzdělávání žáků ke zdravému životnímu stylu, osobnostní a emočně sociální rozvoj a komunikační dovednosti => definuje **dlouhodobé, střednědobé a krátkodobé cíle**

- vychází z preventivní strategie školy, zpracováván na jeden školní rok školním **metodikem prevence**, na tvorbě se podílí všichni pedagogičtí pracovníci školy
- je založen na podpoře vlastní aktivity žáků, pestrosti forem preventivní práce, zapojení celého pedagogického sboru školy a spolupráci se ZZ nezletilých žáků školy
- podléhá kontrole České školní inspekce, je vyhodnocován průběžně a na závěr školního roku je hodnocena kvalita a efektivita zvolených strategií primární prevence

Školní preventivní strategie – dlouhodobý preventivní program pro školy a školská zařízení, vychází ze ŠVP (tedy z RVP), vychází z omezených časových, personálních a finančních investic se zaměřením na nejvyšší efektivitu, jasně definuje dlouhodobé a krátkodobé cíle, je naplánována tak, aby mohla být řádně uskutečňována, poskytuje podněty ke zpracování preventivního programu

Zásady přístupu k dětem, žákům, studentům s PAS v rámci vzdělávacího procesu – obsahuje obecnou charakteristiku PAS, popis specifík v chování, zásady při výchově a vzdělávání a doporučený postup školy pro prevenci vzniku problémových situací u žáků s PAS

Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních – cílem je pomoci porozumět školám a školským zařízením fenoménu šikany, možnostem, jak mu předcházet a jak na něj efektivně reagovat

ŠKOLNÍ KLIMA = dlouhodobý (na rozdíl o školní atmosféry) **celkový projev školního prostředí** ve vnímání, prožívání a hodnocení všech aktérů (všichni zúčastnění => žáci, učitelé a rodiče)

- Dimenze (složky ŠK):
 - o **společenská** (charakteristiky osob a jejich kompetence, např. žáci, vedení školy...)
 - o **sociální** (vztahy, komunikace, kooperace mezi jednotlivci i skupinami)
 - o **kulturní** (tradice, hodnoty, normy, symboly, image, kurikulum...)
 - o **ekologická** (architektura, stavební a aspekty, materiální vybavení)
- Klimatické typy (Oswald, Grecmanová):
 - o **autoritativní/funkčně orientované**: špatné vztahy mezi učiteli a žáky, málo diskuze, tlak na výkon, soutěžení; nechuť a strach ze školy, špatné vztahy ve třídě, konkurence
 - o **demokratické/osobnostně orientované (sociálně-integrativní)**: tolerance, podpora, pomoc, důvěra, požadavky dobře vysvětleny, strach v minimální míře, vysoká motivace, spokojenost a radost
 - o **liberální/distanční**: negativní vztahy mezi žáky a učiteli, ALE dobré vztahy mezi spolužáky; nechuť a nízká motivace k učení, ALE bez strachu ze školy; malá angažovanost a nízké požadavky učitelů
- Zjišťování KŠ: v zahraničí více rozpracované
 - o **Grecmanová**: baterie 3 dotazníků: pro žáky, učitele, rodiče
 - o **Urbánek, Chvál**: KUS (klima učitelského sboru)

Ovlivnění ŠK z pohledu aktérů:

Pohled žáků:

- samostatné objevné učení
- podporovat jejich rozvoj
- požadavky úměrné individuálním schopnostem
- umožnit zažít úspěch
- vědomí spravedlivého přístupu
- možnost spoluvytvářet školu

- prožít pocit sounáležitosti
- umožnit zažít úspěch v oboru
- vytvořit pracoviště, kde rád pracuje
- umožnit seberealizaci, samostatnost práce
- uznání a spravedlivé hodnocení

Pohled rodičů:

- kompetence a vstřícnost učitelů
- spravedlivé zacházení s dětmi
- vhodná motivace k učení
- individuální podpora dětem
- cílevědomá práce školy (kognitivní, emoč. oblast)

Pohled učitelů:

TŘÍDNÍ KLIMA = trvalejší sociální a emocionální naladění žáků s učiteli, typické pro danou třídu

- **Aktéři**: žáci určité třídy, skupiny vytvořené ve třídě, sbor učitelů školy a učitelé učící ve třídě
- **Složky** (ve třídě): spokojenost, konflikty mezi žáky, soutěživost (prožívání ne/úspěchu), obtížnost učení (nároky, prožívání učení), soudržnost kolektivu, kázeň a chování ve výuce
- **Ovlivněno**: komunikační a vyučovací postupy učitele, strukturou a participací žáků ve vyučování, preference učitele (očekávání výkonů žáků), Rosenthalův efekt, klima školy, klima učitelského sboru, složení třídy a její historie
- **Zjišťování KT** (viz samostatný okruh):
 - o **(sebe)posuzovací škály**:
 - **MCI (my class inventory)**: Fraser, Fischer (Lašek – **naše třída**) = 3.-6. třída
 - **CES (dotazník sociálního klimatu školní třídy)**: Mareš, navazuje na MCI
 - **KLIT**: Lašek, 28 otázek, snadné vyplnění
 - **Sociální klima třídy** (Širůček), **klima školní třídy** (Mareš, Ježek)

ÚROVNĚ VSTUPŮ DO TŘÍDY:

1. Vedení třídy
 2. Prožitková hodina
 3. Tématika
 4. Nácviky
- (1-4 než se něco stane)

5. Intervence
 6. Krizová intervence
 7. Supervize tříd (nejnáročnější)
- (5-7 až se něco stane)

PRÁCE SE TŘÍDOU:

- **Pravidla soužití** (vytváří žáci sami, ne příliš mnoho, pozitivní formulace, časem je aktualizovat)
- **Pobyty:**
 - **Adaptační:** pro kolektiv, který se nezná
 - **Kohezivní:** pro zaběhnutý kolektiv, který je potřeba stmelit

Dle postupného rozvoje koheze

		ZŠ	SŠ	Víceletá gymnázia
Rané, prekohezní stadium	učitel je jediná autorita, chybí soudržnost	1. – 3. třída	1. ročník	prima - sekunda
Stadium prvotní koheze	první kritika učitelů	4. – 6. třída	2. – 3. ročník	sekunda – max. tercie
Kohezí stadium	stmelení kolektiv	7. – 9. třída	4. ročník	zbývající ročníky

DIAGNOSTIKA NA ÚROVNI ŠKOLY, TŘÍDY

- Postup: **klima školy => klima třídy => vztahy mezi dětmi => problémový jedinec**
- **Dg. ve třídě:** velmi náročná, **nejde dělat anonymně** (třeba info. souhlas žáků), potřeba alespoň **80 % účast** (interpretace výsledků), **realizace typicky v listopadu**
 - o Testy vztahů ve třídě:
 - **Sociometrie** (Moreno): používá se verze **Long a Jonesová** (pozice nejméně preferovaný žák, významně rozštěpený žák (preferovaný/vlivný + odmítaný), významně odmítaný žák, významně ignorovaný žák)
 - **SO-RA-D** (sociometrický ratingový dotazník): 2. stupeň ZŠ, získané informace:
 - Třída: soudržnost, emoční atmosféra, podskupiny a jejich vztahy, struktura, socioekonomické hvězdy a outsideři
 - Žák: vliv, obliba, pozice včetně důvodů
 - **Dotazník B-3** (nejpoužívanější): od 4. třídy ZŠ + maturanti, (-) příručka, kde chybí vysvětlení výsledků
 - **Dotazník B-4:** zjednodušená verze pro děti 2. a 3. tříd
 - **Dotazník D-1:** dokáže upozornit na vznikající šikanu, (-) starší a chybí aktuální validizace
 - o Projektivní metody: Dušící (duchové na stromě), Cesta kolem světa, Indiánský kmen, Dráček

22. Intervence ve školní třídě (vyšetřování a řešení vztahových problémů – šikany apod.)

- **Ideální třída:** sekundární a referenční sociální skupina, v níž se dětem dostává emoční podpory a jsou uspokojovány jejich potřeby
- Důležitost cílené a průběžné diagnostiky
- **Intervence:** vysoce specializovaná činnost, kdy psycholog vstupuje do třídního kolektivu a skupinové dynamiky
- **cíl:**
 - o dosáhnout změny v chování žáků, ve vzájemných vztazích a klimatu třídy
 - o naučit žáky řešit problémy, přebírat svůj díl odpovědnosti
 - o zabránit vzniku vztahových patologií
- nejlepší počátek nebo konec školního roku, intervence obsahuje několik hodin (min. 6)
- **Pozor na:** sdělování výstupů škoře, angažování rodičů, překračování kompetencí, záměnu s terapií, nespolupráci pedagogů => nutné etické chování a kontrola efektu intervence
- **Etapy intervence:**
 1. Vytvořit pracovní alianci a důvěru
 2. Označit problém, diagnostikovat – problém bývá často odlišný od zadání!
 3. Hledání společného řešení – posilovat pozitivní ve třídě a omezovat destruktivní
 4. Dohodnout konkrétní mechanismus fungování
- **Zásady:**
 - o **Dobrá příprava** = dostatek informací a zdrojů (pohled žáků i učitelů), nerušený časový prostor, zjistit vývojové fáze třídy, věk žáků a ročník
 - V čem jsou problémy ve třídě a kdy vznikly? Jaká je historie třídy? Jaká je její hierarchie? V jaké vývojové fázi se třída nachází?
 - o **Využívat skupinové dynamiky** (zjistit, jak žáci na interventa reagují; odhadnout míru koheze; pracování se spontaneitou žáků; odhadnout pozice ve třídě) **a práce s podskupinami** (může narušit nezdravou kohezi)
 - o **Práce s tajemstvím** – získání neveřejných informací => změna dynamiky pokud žáci neví, kdo co sdělil
 - o **Vést k zakázce, nepřebírat odpovědnost za třídu, ale aktivně se zapojovat do řešení**
 - o **Neslibovat nemožné a neschvalovat patologické normy**
 - o **nemoralizovat, nehodnotit ani neradit, ale zaujmout postoj** (já to vidím tak a tak, ale vy to můžete vidět jinak)
 - o **Pozor na další účastníky** (vhodné získat od žáků souhlas s účastí někoho dalšího např. učitele) **a na mlčící členy** (neznamená, že nemají co říct)
 - o **Vnímat emoce, být připravený na odpor** (např.: maskovat aktivity)
 - o **Žáky neotevírat, ale pracovat s důvěrou** (není to terapie)
 - o **Nabídnout individuální práci, pracovat s tichem, dodržovat pravidla diskuze a dobrat se k výsledku**
- **Základní rámec setkání:**
 1. Úvodní informace
 2. Kolečko na seznámení / zjištění aktuální situace
 3. Energiser (ne vždy, jen pokud to jde)
 4. Hlavní aktivita a / nebo diskuze
 5. Shrnutí

Patologie školní třídy

- **Narušení vzájemných vztahů** – žáci je signalizují zřídka, většinou je odhalí rodiče či učitelé => Objevují se ve výstupech třídy
 - o Mají různou podobu – nejostřejší je šikanování
- **Ztráta koheze třídy** – rozeskupinkování
 - o Žáci signalizují negativní pocit a nízké hodnocení kvality kolektivu
 - o V počáteční fázi => zařadit kohezivní hry a pracovat na motivaci ke společné práci, v pozdějších fázích třída už od změny nestojí
- **Rebelství** – boj s autoritami a jejich požadavky

- Nejdříve musíme narušit kohezi třídy a působit na každého člena tříd, poskytnou prostor pro argumentaci třídy a pro partnerské jednání, ale trvat na svých požadavcích
- **Posun hodnot žáků** – hodnoty se mění a třída se diferencuje
 - Dělení dle finančního statusu rodiny (značkové oblečení, peníze), dělení podle regionu (dojíždění z vesnice), dělení podle životního stylu (kouření, party), dělení dle sportovní příslušnosti a dovednosti (sportovní kluby)
 - Intervence je obtížná – měla by směřovat k posunu hodnot (mění se to těžko)

Šikana

- **Trojrozměrný pohled:**
 1. šikanování jako nemocné chování – problematické chování
 2. šikanování jako závislost – závislostní vztahy
 3. šikanování jako porucha vztahů ve skupině – skupinová dynamika
- Je to opakované, centrovane ubližování jedincem či skupinou některému spolužákovi či spolužákům (či učiteli), obvykle trvá delší dobu a může mít nejrůznější podobu, může být také skryté
- **Znaky šikany**
 - Nepoměr sil mezi obětí a agresorem (bezmocnost oběti)
 - Opakování a dlouhodobé trvání
 - Cílenost a záměrnost
 - Fyzické a psychické ubližování
- **Projevy šikany:**
 - **Dělení:** Přímé či nepřímé X Fyzické či verbální X Aktivní či pasivní
 - Fyzické útoky – bití, vydírání, krádeže, poškozování věci
 - Slovní útoky – nadávky, pomlvy, vyhrožování, ponižování či zesměšňování
 - Násilné a manipulativní příkazy, omezování osobní svobody
 - Objevuje se i v psychické podobě – psychické týrání, přehlížení a ignorování
 - Dnes se objevuje i kyberšikana
- **Stádia vývoje šikany:** Kolář
 1. **zrod ostrakismu** - „drobné legrácky“, vyčleňování (konkr. člověka/skupiny), přezdívky... okolí se ještě sem tam ozve
 2. **Fyzická agrese a přitvrzování manipulace** - „slabý člen“ slouží jako hromosvod pro frustrace (ze školy, z písemky, ...)
 3. **Vytvoření jádra** (klíčový moment) - vytváří se skupina agresorů, zbytek „jde z cesty“ („radši on než já“/ „slepota“)
 4. **Většina přijímá normy** - i původně „nestranní“ se přidávají (na stranu agresorů) => odtud začínají pokročilá stádia šikany, je potřeba přizvat externisty
 5. **Totalita neboli dokonalá šikana** - násilí jako normu přijímají všichni členové třídy, šikanování = skupin. program (a pro pedagoga to vypadá jako krásně stmelená třída s jedním „narušitelem“)
- **Oběť:** ... v nemocné třídě prakticky kdokoli
 - **oběť na první pohled** – vzhledem, zájmy, projevem (vč. toho, že se snadno nechá vyprovokovat/rozčítí/rozpláče), úzkostnost, plachost, jiná rasa
 - **děti s hendikepem** – vzhledovým, sociálním, fyzickým
 - **oběti setrvávající dlouho pod ochrannými křídly matek nebo babiček** -> potíže převzít zodpovědnost sám za sebe; provokace pro ostatní
 - **učitelské děti**
 - **noví členové kolektivu**
- **Agresoři:**
 - **agresor hrubý, fyzický** – IQ v pásmu lehké subnormy, rodiče nečitelní, trestající => chová se stejně
 - **agresor jemný, kultivovaný** – „šedá eminence“, slušný k vyučujícím („hvězda třídy“), „s nohsledy“; v rodině velice tvrdá výchova (vojenský dril) => kompenzují napětí
 - **agresor srandista** - nepřipouští žádnou zodpovědnost, „nevidí problém“
 - **agresor spouštějící ekonomickou šikanu** – materiálně „ve vatě“, ale chybí rodičovská pozornost a cit => hrají na to, být „cool“
 - **nudící se agresor** – z rodiny bez zájmu (a bez vlastních zájmů) => „adrenalin“
 - **agresor bránící se konkurenci** – v příliš soutěživé třídě, či mstící se agresor (často i bývalá oběť)

- **Znaky:**
 - o **Nepřímé (varovné) znaky:** žák bez kamarádů, při týmových sportech volen jako poslední, vyhledává blízkost učitelů o přestávce, před třídou nejistý, ustrašený, nevysvětlitelné zhoršení prospěchu, poškozené či znečištěné věci a oděv, neumí vysvětlit ztrátu věcí, mění cestu ze školy, hledá důvody pro absenci, odřeniny, škrábance, ...
 - o **Přímé znaky:** posměšné poznámky, přezdívky a hrubé žerty, kritika žáky či výtky nenávisťným tónem, podřizování se příkazům spolužáků, odevzdávání peněz spolužákům honění, strkání, bití, kopání, rvačky, v nichž je jeden výrazně slabší, snaha se bránit podrážděností, odmlouváním učitelům, ...

Řešení šikany

- Prevence šikany by měla být zakotvena v **minimálním preventivním programu školy**
- Čím dříve se šikana odhalí, tím je větší šance, že na zúčastněných nezanechá vážnější následky
- sestavit vyšetřovací tým (vede jej školní metodik prevence) a zvážit zapojení dalších institucí
- **Postup řešení – light verze**
 1. odhad závažnosti a formy šikany;
 2. rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili, a s oběťmi (individuálně, nenápadně!)
 3. nalezení vhodných svědků;
 4. individuální rozhovory se svědky
 5. ochrana oběti;
 6. předběžné vyhodnocení a volba ze dvou typů rozhovoru:
 - **rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory** (zvlášť; směřování k metodě usmíření – cca v 1./2. stadiu);
 - **rozhovor s agresory** (směřování k metodě vnějšího nátlaku = výchovný pohovor nebo výchovná komise s agresorem a jeho rodiči);
 7. realizace vhodné metody (usmíření či vnější nátlak)
 8. třídní hodina: a) efekt metody usmíření; b) oznámení potrestání agresorů
 9. rozhovor s rodiči oběti;
 10. třídní schůzka;
 11. práce s celou třídou
- **Postup řešení – krizový scénář => pro výbuch skupinového násilí při pokročilé šikaně:**
 - A. První (alarmující) kroky pomoci**
 1. zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany;
 2. bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí
 - B. Příprava podmínek pro vyšetřování**
 3. zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy;
 4. zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi;
 5. pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře);
 6. oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům
 - C. Vyšetřování**
 7. rozhovor s obětí a informátory;
 8. nalezení nejslabších článků, nespolečnických svědků;
 9. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky;
 10. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s obětí (oběťmi)
 - D. Náprava**
 11. metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny

23. Krizová intervence na úrovni třídy a školy

Krizová intervence = metoda práce s klientem v situaci, kterou vnímá jako zátěžovou, nepříznivou a ohrožující a neumí se s ní vypořádat svými běžnými vyrovnávacími strategiemi (= krize)

- zabývá se konkrétními problémy a překonáváním jednotlivých překážek
- zpřehledňuje a strukturuje klientovo prožívání
- zastavuje ohrožující tendence v jeho chování
- podporuje kompetenci klienta řešit problém, zapojit vlastní síly, schopnosti a funkční vztahy
- **Znaky KI dle Špatenkové:** okamžitá pomoc, redukce ohrožení, koncentrace na problém tady a teď, časově ohraničená pomoc, strukturovaný, aktivní a direktivní přístup
- Krizovou intervenci **lze poskytovat žákům i bez souhlasu zákonného zástupce**

Psychologická první pomoc

- slouží ke stabilizaci stavu člověka zasaženého mimořádnou událostí, zvládnutí šoku a zajištění základních psychosociálních potřeb.
- **Potřeby přežití 5T** (ticho, teplo, tekutiny, tišení bolesti a transport)
- **Potřeba informací a zajištění kontaktu s blízkými lidmi**

Další postup: navázat kontakt, zajistit fyzické i emocionální bezpečí, stabilizovat, uklidnit a zorientovat klienta, zjistit informace, prakticky pomoci a předat mu kontakty na další odbornou pomoc

Specifika skupinové krizové intervence

- lze využívat **skupinové dynamiky**
- skupinový proces **komplikovanější** než práce s jednotlivcem
- třeba zajistit, aby **všichni dostali prostor k vyjádření** – obtížné naplnit potřeby všech členů

Podstatné kroky v práci se skupinou

1. **Zhodnotit situaci:** fakta + možné ovlivňování skupinové práce
2. **Formulovat cíle práce:** vždy přiměřené situaci a dosažitelné v čase, který je pro skup. práci vyhrazen (jednou z příčin neúspěchu bývají nepřiměřené cíle)
3. **Přizpůsobit skupině techniky:** od charakteru traumatické situace členů skupiny. Jiné potřeby u situační krize, traumatické zkušenosti, vývojové krizi, či vážné nemoci

Příčiny krize u žáků:

- jsou různorodé, u některých dětí krizi vyvolají, jiné je přejdou nebo dokonce přijmou s radostí
- př. narození sourozence, odloučení od rodičů, hádky nebo rozvod, nemoc člena rodiny nebo jeho úmrtí, zneužívání, špatný prospěch, velké nároky rodičů, šikana, vztahové problémy, problémy v sexualitě, smrt zvířátka, jakákoli neřešitelná situace, ...

Fyziologická reakce na stres

- běžně: boj, útek, nebo ustrnutí (fight, flight, freeze)
- u žáků: úzkosti, strach, deprese, bolest, nemoc, hyperaktivita, poruchy chování a řeči suicidální myšlenky, sebepoškozování, útek, nejistota, enuréza/enkopréza, poruchy spánku, školní selhávání, nechutenství, mdloby,...

Trauma

- se může projevit v podobě **akutní reakce na stres, poruchou přizpůsobení a posttraumatickou stresovou poruchou.**
- Při práci s traumatem třeba poskytnout zvýšenou míru bezpečí!

Témata vyžadující speciální pozornost (Palová, 2020):

- **Tragické události v žákově rodině** (úmrtí, rozvod, vážná nemoc): základem je komunikace mezi rodinou a školou, aby škola věděla, co se dítěti děje a mohla mu pomoci zajistit adekvátní pomoc místo kritiky a zvýšených nároků na dítě způsobené nevědomostí
- **Tragické události ve třídě a ve škole** (úmrtí dítěte, úmrtí učitele, zranění, násilný čin)
- **Hromadné krizové situace** (povodně, přírodní katastrofy, pandemie, válka, ...)

Práce s agresivním klientem (žák, rodič):

- **Dynamický přístup:** zrcadlit agresi, mluvit hlasitěji, vymezit hranice, direktivita, postupně zklidňovat tempo
- **Zklidňující přístup:** pevný klidný hlas, konfrontaci měnit na diskusi, pomalé tempo
- Verbalizace agrese, strukturovaná ventilace skrze rozhovor, zjišťovat zakázku, vymezit naše možnosti + naše hranice, respektovat osobní prostor klienta, udržovat bezpečnou vzdálenost, myslet na vlastní bezpečí (snaha zajistit podmínky k fyzickému přemožení – kolegové, policie)
- Snaha posadit neklidné klienty, kopírovat jejich pozici, pevný ale klidný přístup bez vulgarit, neutrální postoj s vyjádřením pochopení, nezlehčovat situaci, nelhat, neslibovat nemožné, myslet na zvládnutí vlastního strachu, používat jméno a držet oční kontakt s klientem, požádat o spolupráci a upozornit na následky klientova chování

Při zranění dítěte Levine doporučuje:

1. Uvědomit si vlastní emoce
2. Udržet dítě v klidu a tichu
3. Dopřát dítěti dostatek času pro odeznění šoku
4. Nabídnout dítěti konejšivý dotek
5. Nasměrovat pozornost dítěte k tělesným vjemům (prevence vzniku PTSD)
6. Nespěchat
7. Nenutit dítě, aby vyprávělo, co se stalo

Při úmrtí někoho ze školy (žáka nebo učitele) je potřeba:

1. Vždy pečlivě zvažovat, kdo všechno potřebuje ošetřit
2. Individualizovat podporu
3. Respekt ze strany vyučujících směrem k žákům, kteří mohou mít výkyvy nálad a potřebu mluvit o zemřelém v různých situacích

Doporučený postup:

- Oznámení třídy: třídní učitel nebo školní psycholog (i tito mohou potřebovat KI => externí pomoc např. spolupráce s PPP atd.)
- Zrušení rozvrhu a následná celodenní práce se třídou (prostor pro emoce, respekt k individuálnímu způsobu truchlení, sepsání dopisu, vzpomínky => pomníček, nástěnka, ale zvážit dobu, po kterou bude viditelný => kvůli retraumatizaci)
- Rozloučení (pohřeb či každý sám dle potřeby)

Na co dát pozor:

- aby byli před odchodem ze školy všichni ošetřeni
- vyvážení poskytovaného prostoru mluvit o zemřelém a retraumatizaci způsobenou pomníky ve škole a neustálým připomínáním události
- způsob provedení stezky odvahy, čerta a Mikuláše, strašení dětí na školách v přírodě a dalších školních akcích

Je důležité se vyvarovat: utěšování, přesvědčování, dávání rad, tlumení emočních reakcí, neadekvátní doptávání se, vynucování rychlých rozhodnutí, bagatelizování intenzivních projevů krizové situace, příliš časté podávání uklidňujících léků (rozvoj závislosti), předčasné ukončení „hlídání“ dítěte (moc brzy si řekneme, že už je v pořádku a dál se o něj nezajímáme, nejtěžší chvíle nastávají po pohřbu, kdy okolí čeká, že už bude člověk přece v pohodě)

Školní psycholog může pedagogy podpořit: individuálními konzultacemi, zvyšováním jejich kompetencí, poradenstvím, krizovým managementem, supervizí jejich práce, metodickou pomocí třídním učitelům, přednáškami pro pedagogy, účastí na pracovních poradách, podporou při tvorbě ŠVP, preventivními programy proti syndromu vyhoření.

Krizový plán školy:

- Slouží k **minimalizaci rizik spojených s urgentními situacemi**
- Funguje za předpokladu **spolupráce celého týmu**, který je proškolen a připraven
- Může v něm být obsaženo, že žáci nejstarších ročníků v případě potřeby za nepřítomnosti pedagoga apod. dohlížejí na nejmladší třídy

Aby krizový tým ve škole fungoval, je třeba držet se následujících kroků:

- **Vytipovat osoby schopné poskytovat KI** a proškolit je v základech KI a první pomoci (víc lidí, nejen školní psycholog, ten nemusí být ve škole pořád, a i on může být krizí zasažen)
- Vytvořit **databázi návazných institucí** (seznam kontaktů, kam se obrátit, když...)
- Vytvořit **kvalitní krizový plán školy** (pravidelně připomínat stanovené postupy pedagogům, pravidelně pedagogy vzdělávat v základech psychické první pomoci)
- Jasně stanovit a dodržovat zásady **dokumentace**
- **Supervize**
- **Debriefing**

Spolupracující instituce:

- Integrovaný záchranný systém (RZS, Policie, Hasiči)
- Krizová centra
- Pedagogicko psychologické poradny
- Střediska sociální prevence
- **Poradna Vigvam:** práce s pozůstalými, poskytuje Metodiky pro práci s těžkými tématy ve třídě
- **Bílý kruh bezpečí:** poskytuje odbornou, bezplatnou a diskrétní pomoc obětem trestných činů
- **Linka bezpečí:** anonymní bezplatná krizová linka pro děti, mládež a studující do 26 let (nonstop na čísle 116 111)
- **Linka pro rodinu a školu:** anonymní bezplatná krizová linka pro rodinu a školu řešící problematiku ohrožení dítěte (nonstop na čísle 116 000)
- **Linka pomoci obětem kriminality a domácího násilí:** bezplatná linka řešící problematiku trestných činů (nonstop na čísle 116 006)
- **Linka první psychické pomoci:** pro dospělou populaci (na čísle 116 123)
- Další ...

24. Výchovné problémy a rizikové chování žáků

Rizikové chování

- širší pojem, cílem je práce s jedincem spíše než fenoménem
- jedná se o chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost
- dříve termín **sociálně patologické jevy**
- **patří sem:** agrese, násilí, šikana, kyberšikana (sebepoškozování), závislostní chování, intolerance, záškoláctví (a lhaní), krádeže, vandalismus, delikvence, sekty, rizikové chování: v dopravě; sporty; sexuální, domácí násilí, poruchy příjmu potravy
- **Šikana:** samostatná otázka
- **Záškoláctví:** neomluvené absence ve výuce (žák do školy nechodí a rodiče o tom neví, žák ze školy utíká)
 - o zvyšuje pravděpodobnost školní neúspěšnosti a předčasného ukončení vzdělávání
 - o ovlivňuje také vztah s učiteli a spolužáky
 - o **intervence:**
 - kázeňská opatření: důtky, vyloučení ze SŠ, při dlouhotrvající absenci nahlášení na OSPOD
 - nejvýhodnější se jeví co nejdříve kontaktovat rodiče a využít IVýP
 - hůře odhalitelné je tzv. **skryté záškoláctví**, kdy rodiče omlouvají nepřítomnost dítěte z důvodu obavy reakce školy či ohlášení na OSPOD
 - zaměření na prožívání záškoláctví a veškeré jeho emoce, připravit podmínky pro návrat do školy, zajímat se o jeho silné stránky a prožívání ve škole
- **Návykové látky:**
 - o Náchylné děti: převládají rizikové faktory nad protektivními (poruchy chování, negativní emocionalita, prodrogové postoje rodičů, špatné studijní výsledky, ADHD, agresivita..)
 - o faktory zvyšující pravděpodobnost rozvoje závislosti: genetické dispozice, biologické predispozice, psychické faktory, sociální faktory
 - o na většinu rizikových faktorů lze pozitivně působit => prevence snižuje vliv rizikových faktorů
 - o **Intervence:**
 - při podezření je nutný rozhovor s žákem – psycholog, třídní učitel (nemusí být hned závislost),
 - důležité je nabídnout pomocnou ruku a poskytnout prostor,
 - psycholog může pomoci jednak žákovi, ale také pedagogovi jako „konzultant“ co žákovi říci a kam žáka odkázat
- **Sebepoškozování:** autoagresivní chování bez prvotního cíle sebevraždy
 - o můžeme ji chápat jako nezralou, maladaptivní odpověď na akutní nebo chronický stres, nezvladatelné emoce či myšlenkové pochody
 - o typické pro žáky, kteří trpí úzkostí, nízké sebehodnocení, příliš citliví na odmítnutí, potlačování zlosti, impulzivnější, pocit bezmocnosti, poruchy osobnosti, PTSD
 - o **Intervence:** vždy je nutná péče psychologa
 - vždy posuzovat aktuální riziko závažného sebepoškozování a popřípadě odeslat dítě do psychiatrického zařízení
 - je důležité si stanovit pravidla a hranice na půdě školy
 - nabídnutí možnosti, že žák může kdykoliv přijít buď za psychologem, či učitelem když pocítuje nutkání poškodit se
 - poskytujeme žákovi bezpečné prostředí, mapujeme spouštěče, snižujeme rozsah a závažnost sebepoškození, identifikujeme lidi v okolí žáka, kterým věří a cítí se v bezpečí
 - vyhýbáme se přílišnému soucitu, odsouzení, zděšení
- **Násilí**
 - o od cizího člověka, který vnikl na pozemek školy, nebo od žáka či pedagoga
 - o motiv: odplata, sebevražedné sklony, akutní stav spojený s psychickým onemocněním
 - o faktory, které mohou posilovat násilné chování: fascinace zbraněmi, násilím, snížená schopnost lítosti, hrubé chování k lidem, nedostatek pozitivních vztahů k dospělým a ke škole, psychické onemocnění

- důležitá je včasná identifikace možné rizikové situace – projevy chování
- **Intervence:** oběti i svědků => prevence PTSD, sebevražedných sklónů či úzkostných poruch
 - každá škola by měla mít vytvořený **krizový plán**
- **Poruchy příjmu potravy:**
 - Hlavně mentální anorexie a bulimie u mladých dívek
 - **Projevy:** nevhodné stravovací návyky (omezování příjmu potravy, přejídání a následní zvracení), nadměrný strach z tloušťky, nespokojenost s tělem a nadměrná snaha o dosažení štíhlosti
 - může způsobovat řadu dalších zdravotních potíží
 - většinou se rozvíjejí velmi pomalu a nenápadně a bývají těžce odhalitelné na samém počátku
 - **rizikové faktory:** nedostatek rodič. kontroly, duševní poruchy, přílišné zaměření na sebekontrolu, výkon a vzhled, užívání diet, šikana kvůli nadváze
 - **Intervence:** důležitá je včasnost, interaktivní programy, rozvoj všeobecných aktivit, rodiče jsou informováni vždy
 - zaměřujeme se na emoční potřeby dítěte, bereme v potaz vliv rodiny, vrstevníků a školy a zajišťujeme hmotnostní přírůstek
 - při vážné situaci je nutná hospitalizace
 - velmi se doporučuje dlouhodobá terapie pro dítě, či terapie rodinná
- **Kriminalita:** jedná se o páchání nelegálních přestupků
 - rizikové faktory: špatný prospěch, záškoláctví, agresivita, špatná rodinná situace, špatné soc.ekon. podmínky
 - můžeme se setkat také s „nálepkováním“ žáků
 - důležitá je morální výchova – někteří žáci si nemusí uvědomovat nevhodnost chování
 - **Intervence:** zaměření na zvýšení sebehodnocení žáka (podpora, možnost vyniknutí v některé činnosti..), možnost jiného vybití si vzteku, těsnější vztah s rodiči a školním prostředím

Výchovné problémy

- Nejčastější např. neplnění základních školních dovedností (záškoláctví, odmítání práce, špatné studijní výsledky)
- Vždy brát v potaz:
 - **charakteristiky dítěte** (zdravotní stav, osobnostní charakteristiky, dosažená vývojová úroveň či kognitivní úroveň)
 - **události, které se dějí v životě dítěte** (vzdělání rodičů, socioekonomické podmínky rodiny, patologie rodičů a rodinné události)
 - **nutnost uspokojování základních fyzických i psychických potřeb dítěte** (bezpečí, jistota, osobní uznání, rozmanité podněty)
 - **čas a kapacita pozornosti a bezprostřední paměti věnována školnímu učení** (podvědomé řešení rodinných problémů, strach ze špatné známky, nenacházení smyslu v učení)
 - **poruchy:** nezralost CNS, poruchy autistického spektra, ADHD, SPU, snížený intelekt, ...
 - **prostředí školy** – problémy se vztahy ve třídě, vztah s učiteli a žáky

Metodologické doporučení

- nutný individuální přístup
- od mírnějších opatření k razantnějším
- **MŠMT** rozděluje řešení rizikového chování žáka do 4. stupňů:
 1. **Pohovor s žákem** – řešení v rámci školy mezi ped. pracovníky a žákem. Spolupráce na bázi domluvy a opora v motivovanosti žáka
 2. **Jednání s žákem a zák. zástupcem** – ped. pracovníci + dítě + zák. zástupce. Spolupráce na bázi domluvy a motivovanosti zákon. Zástupců
 3. **Individuální výchovný program (IVÝP)** – jednotlivé strany se zavazují k plnění stanovených úkolů. Spolupráce na bázi závazku, dochází ke zvýšení kontroly a tlaku na změnu.
 - jedná se o pojmenování problému, označení slabých míst a vyhledání vhodné podpory, poskytuje nástroj strukturovaného jednotného postupu řešení rizikového chování => cílem ne hledat příčiny, ale odstranit potíže
 - spolupráce je dobrovolná => odmítnutí např. zákonných zástupců dítěte nezabraňuje využití opatření a rodiče riskují nepřátelské a nekooperativní kroky ze strany školy

- podnět kdokoliv z potencionálně zapojených stran – pedagog, Pracovník, zákonný zástupce, žák, OSPOS, PPP, SVP, pediatr.. (není zapotřebí doporučení školského por. zařízení, či jiného odborníka) □ možnost zorganizování i tzv. **případové konference**, kde jsou všichni
 - **postup**: kontaktování rodiče učitelem a informování o situaci => diskuze o možných opatřeních a plnění => pokud není snaha o řešení, dochází k formalizovanému individuálnímu výchovnému programu => pravidelné setkávání v rámci dní/týdnů
 - učitelé pomáhají odborné útvary (výchovný poradce, psycholog, metodik prevence)
- 4. Postoupení případu další straně** – škola vyčerpala všechny možné způsoby řešení a tak je případ předán další straně (typicky OSPOD)

Kázeňská opatření

- ukládá se žákovi při porušení právních předpisů, nebo školního řádu
- vychází ze školského zákona a školního řádu
- nemají právní důsledky pro žáka
- jedná se o:
 - napomenutí třídního učitele
 - důtku třídního učitele
 - důtku ředitele školy
 - vyloučení a podmíněné vyloučení žáka ze školy
- nepatří tam snížená známka z chování a škola nemůže udělit jinou „sankci“ než tu, která je upravena v zákoně
- důležité neupřednostňování ani jednoho typu přístupu – příliš terapeutický / jen kázeňský

Oznamovací povinnost

- škola má odpovědnost za žáky, jsou tedy povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí a vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a předcházení vzniku rizikového chování
- pedagog je povinen šikanu (a ostatní rizikové chování) řešit a poskytnout okamžitou pomoc
- škola má ohlašovací povinnost při výskytu šikany v těchto případech:
 - 1) dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činnosti či školských služeb ohlašuje skutečnost zákonným zástupcům oběti i útočníka
 - 2) škola ohlašuje skutečnosti Orgánu sociálně-právní ochrany dětí, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení někým jiným, nebo že se ohrožuje svým chováním samo
 - 3) dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku či trestného činu, obrací se škola na Policii ČR

25. Základní metody pedagogicko-psychologické diagnostiky

Ped.-psy. diagnostika = komplexní proces, který bere v úvahu nejen dispozice dítěte, ale i všechny další faktory, které ovlivňují jeho vývoj a činnosti v procesu výchovy a vzdělávání

- **Aktéry** (účastníky) mohou být žáci, učitelé, sociální skupiny, rodiče, ale i další odborníci, jako jsou psychologové, speciální pedagogové apod.
- **Cíl** by měl vycházet ze zjištěných obtíží žáka ve výchovně-vzdělávacím procesu a měl by zahrnovat vývojové hledisko diagnostiky žáka (tj. zkoumání od minulosti přes přítomnost a výhled do budoucnosti)
- **VÝHODY** dg. ve škole: Přirozené prostředí žáka, školní psycholog žáka již zná, má obecně více informací, kontinuita, dlouhodobost, na dg navazuje intervence vedená stejnou osobou
- **NEVÝHODY A ÚSKALÍ** dg. ve škole: Absence „razítka“ (PPP, pedopsychiatrie), ovlivnění testové situace (žáci si myslí, že je test známkován), náročné zachování informací (nemůžeme sdílet výsledky s učiteli), školní psycholog nemá dostatek zkušeností s diagnostikou

Zjišťování intelektu:

- **WISC-III** (Wechslerova inteligenční škála pro děti): věk: 6-16 let
 - o forma: 10 základních a 3 doplňkové subtesty, zvyšující se obtížnost
 - o výsledek: IQ v rozmezí 40-160 (**IQ verbální, názorové a celkové**)
 - o 4 indexové skóry: **slovní porozumění, percepční uspořádání, rychlost zpracování, koncentrace**
- **Ravenovy standardní progresivní matice**
 - o 8 let až starší, culture fair (závislé spíše na vrozených dispozicích)
 - o 3 základní psychické procesy: vnímání, myšlení, pozornost
 - o Možnost použití pro děti s poruchami řeči, sluchu, jazykově/kulturně znevýhodněné
 - o Testuje **nalézání pravidel** (původně si Raven myslel, že fluidní inteligenci)
 - o Nedostatečně diferencuje v pásmu nadprůměru, nadhodnocuje
- **Barevné progresivní matice**
 - o 5-11 let, 3 sety, vhodné i pro děti s MR (zasouvací forma) a obtížemi (viz. Raven)
 - o Set A: analýza, syntéza, souvislosti
 - o Set B: analogie, lineární rozlišování
 - o Set AB: vnímání obrazců jako prostorově příbuzné celky
- **IST 2000R** (test struktury inteligence) 13+, v ČR normy od 12+
 - o Obecná inteligence a její struktura = **rozumové schopnosti uplatněné ve výkonu**
 - o Měří: verbální, numerickou, figurální inteligenci, celkovou úroveň poznávacích schopností, paměť, znalosti, krystalickou a fluidní inteligenci
 - o Forma: 9 subtestů, paralelní forma A a B (cca 90 minut)
 - o Výsledek: IQ (**profil M**: jazykově teoretické nadání, **profil W**: praktické nadání)

Zjišťování osobnosti:

- **B-JEPI, DOPEN** (Eysencovy dotazníky)
 - o Dotazník (78 otázek), 9-14 let, normy po 2 letech zvlášť CH a D
 - o 4 škály: E (extraverze, introverze), N (labilita, stabilita), P (psychoticismus): samotářská, emočně tvrdá, hostilní, agresivní, nepřízpůsobivá, L (lži škála): vztah ke stabilitě jedince, soc. desirabilita
- **HSPQ** (Catellův osobnostní dotazník pro mládež): 13-16 let, 142 otázek, 3 možnosti volby
 - o Zjišťuje 14 primárních faktorů a 4 sekundární
- **KUD** (osobnostní inventář Kudličkové): 14+let, 80 položek, 15 min
 - o Umožňuje velmi rychlou orientaci v základních dimenzích osobnosti normálního jedince
 - o 5 dvoupólových dimenzí: Aktivita/pasivita, stabilita/labilita, dominance/submise, racionálnost/smýšlovost, extraverze/introverze
- **Škála měření úzkosti a úzkostnosti (Spielberg)**
 - o Dotazník (2 část, 20+29 položek), 10-15 let

- Měření: (spíše orientační, těžko říct, jestli se daří stav a vlastnost odlišit)
 - **Úzkost = (aktuální) stav:** introspektivní výpověď, fyziologické projevy, klinické posouzení, výkon v úkolech
 - **Úzkostlivost = osobnostní vlastnost:** sklon k prožívání úzkosti

Projektivní metody

- **Test nedokončených vět:** 20-40 min, 24 vět, obsahová analýza, postojové kategorie
- **ROR u dětí:** normy 3-10 let, závislé na slovním vyjadřování, inquiry v průběhu administrace (tzv. lokalizace probíhá současně, ne po vyšetření), modifikovaná instrukce: *Budeme si hrát s obrázky. Co na tom obrázku vidíš?*
 - Do 5 let spíše ukazatel vývojových procesů (= percepce, asociativní myšlení, konceptualizace, emotivita, celková schopnost dítěte spolupracovat s cizím dospělým), předškolní věk: strachy a úzkosti
 - DG: vývojový stupeň dítěte + emocionální poruchy:
 - **deprivační syndrom:** chybí využití barvy, zmnožení B zvláštních kvalit, magický zlověstný obsah (=> pseudozralost, únik do dospělejší pozice), pusté protokoly bez barev a pohybu (=> apatické, depresivní)
 - **anxiózní syndrom:** příšery, (pohádková) monstra, difúzní obsah (kouř), témata opuštění, šokové reakce...
 - **depresivní syndrom:** málo odpovědí, chybí barvy/pohyb, delší reakč. čas
 - **hraniční organizace osobnosti** – primitivní odpovědi přiměřené mladšímu věku, zlověstné obsahy, magické prvky, spojení 2 lidí, zvířat, věcí (u dívek: velmi chudá produktivita, selhání, dlouhý reakční čas)
 - prožívání mateřské (IV) a otcovské tabule (VII): dobrý indikátor citového přizpůsobení
- **TAT (tematický apercepční test):** 4-8 let (obr. pro dívky a chlapce), **relevantní info až od 8 let**, od 14/15 let obrázky pro dospělé, 31 obrázků (4 série, určené pořadí, 1 prázdná)
 - zaměřený na **sociální přizpůsobení**, vhodný pro p. chování, neurózy, ukazuje potlačené tendence a psychózy => příběh s koncem, popsat co jednotlivé osoby myslí a cítí (přesný záznam slovo od slova)
 - DG: **hrdina** (identifikace), **motivy** (28 potřeb), **vnější síly okolí** (co není na obrázku), **rozuzlení** (poměr sil, selhání, ...), **témata** (interakce potřeb hrdiny)
- **Hand test:** 6+ let, 10 karet (poslední prázdná), „Co asi může dělat tahle ruka?“
 - Dg. a predikce agresivního chování, celkový odhad bazální osobnostní struktury
 - citlivý na aktuální stav, do 18 let jen opatrná interpretace
- **Kresba stromu, lidské postavy (DAP), začarované rodiny (zvířata)**

Kariérní poradenství:

- **Dotazník volby povolání:** od 13 let, individuálně/skupinově, čas neomezen
 - Zohledňuje schopnosti a vloh i zájmy a představy o budoucnosti žáka
 - 3 verze (pro rodiče, učitele, přátele) => jak vnímá žáka okolí
 - Příklady profesí podle Národní soustavy povolání i doporučené oblasti vzdělávacích oborů
- **Test profesních zájmů:** od 14 let, individuálně/skupinově, bez časového limitu
 - volba povolání a výběr vhodné profese v rámci poradenské, školní a psy. práce a org.
 - 2 paralelní formy:
 - Forma AA/AB: nucená volba, 81x volí nejvíce a nejméně vhodnou činnost ze 4
 - Forma BA/BB: volná volba preference na pětibodové škále pro 81 činností
- **Obrázkový kariérový test (A. Mezera):** 7 a 9 třída ZŠ, administrují žáci sami pod vedením
 - metodika pro zjišťování profesních zájmů žáků
- **Obrázkový test profesní orientace (A. Mezera):** 7 a 9 třída ZŠ
 - individuální profesní zaměření žáka, orientace na skupinu velmi podobných povolání
 - vymezuje 6 typů zaměstnání (manuálně-technické, intelektuální, umělecké, sociální, podnikavé, administrativně-technické)

ŠKOLNÍ ZRALOST = předpoklady pro úspěšný začátek, zvládnutí školních dovedností (čtení psaní, počítání) i roli školáka

Charakteristika vývoje před vstupem do školy: věk 3-6 let, hrubá motorika (bezděčná chůze, skákání, běhání, oblékání), velká situační variabilita

Znaky školní zralosti:

- tělesný, zdravotní stav
- kognitivní zralost (koncentrace, analytické myšlení, zájem)
- emoční zralost (stabilita, vyrovnávání se se zátěží, regulace impulzivních reakcí a chování)
- sociální zralost (převzetí role školáka, akceptace učitele, odloučení od rodičů – matky)

Faktory s vlivem na ŠZ:

- dočasně brzdí: nevhodné prostředí, dočasné trauma, ...
- ireparabilní nezpůsobilost: př. defekt intelektu
- trvalý handicap: rané/postinfekční postižení CNS

Odklad školní docházky: dítě by mělo nastoupit do školy v 6 letech

- podle MŠ, pedagogů u zápisu, posudku psychologa z PPP, pediatra
- v současnosti rodič k odkladu potřebuje 2 potvrzení: školského poradenského zařízení (PPP) a odborného lékaře či klinického psychologa

Diagnostika specifických poruch učení a školní zralosti:

- **dg. nástroje J. Bednářové:** baterie pracovních listů, zaměřené na různé oblasti
 - o **školní připravenost:** různé oblasti (čtení, spaní, počítání), předškolní věk, cca 45 min
 - o oblasti: vizuo/grafo-motorika (úchop, plynulost pohybu), sluchové vnímání (analýza, syntéza, slabiky), zrakové vnímání (rozlišování tvarů, zrcadlově obrácené tvary), prostorové vnímání (pravolevá orientace, nahoře, dole, vpravo, vlevo), řeč, základní matematické představy (př. 5 hrnků je číslo 5)
 - o **dg. schopnosti a dovednosti v oblasti čtení:** 2 úrovně (1-2 a 3-4 třída), cca 1,5 h
 - o oblasti: čtení (nahlas, potichu), psaní (diktát, přepis), percepčně-motorické fce (sluchová analýza-syntéza, zraková i sluchová diferenciacce)
 - o **dg. matematické schopnosti a dovednosti:** 2 úrovně (1-2 a 3-4 třída), cca 1,5 h
 - o oblasti: numerace (přečíst zapsat čísla, číselná řada vzestupně i sestupně)
- **Orientační test školní zralosti** (Kern, Jirásek): globální screening
 - o Kresba mužské postavy, napodobení psacího písma, obkreslení skupiny bodů
- **Zkouška znalostí předškolních dětí** (Matějček, Vágnerová): 10 oblastí po 4 ot., 4-7 let, indiv.
 - o Hodnocení: skóre + schopnost spolupráce, koncentrovanost
 - o Doplněk neverbálního screeningu školní zralosti (lze nahradit subtestem Vědomosti WISC-III), porovnání verbálních a neverbálních metod
- **Test laterality** (Matějček, Žlab):
 - o **Lateralita** = nadřazenost jedné strany nad druhou x **ambidextrie** = nevyhraněnost
 - o Oblasti: dominance (aktivita) horní končetiny: klíč do zámku, dotek ucha/nosu, jehla a nit => **index dexterity** (pravorukosti), dolní končetiny: vystoupit na stoličku, skákání po jedné noze, dominance oka (dívá se kornoutem), ucha (poslech hodinek na stole)
- **Edfeldtův reverzní test:** 5-8 let, individuálně/skupinově, lze použít jen polovinu testu
 - o Úroveň zralosti zrakového vnímání => test. sešit, označení dvojic, které se liší
- **HSET (Heidelberský test řečového vývoje):** 4-10 let, 60-70 min
 - o Zachycuje riziko opožděného vývoje řeči (**komplexní dg. vývoje řeči a jazyk. dovedností**)
 - o 2 aspekty řeči: řečově-lingvistická, řečově-pragmatická
- Vinelandská škála sociální zralosti: 3-9 let
 - o položky v 8 kategoriích: soběstačnost obecná, v jídle, oblékání, činnosti, způsob komunikace, motorika, sociální adaptace
 - o dg. dětí s postižením, školní připravenost, posouzení zlepšení po změně prostředí, ...

Diagnostika problémového chování:

- **škála Connersové:** nejpoužívanější metoda dg. ADHD (dobrá dif. dg.), pro rodiče/učitele žáka

- hodnocení somatických projevů dítěte rozdělených do 8 kategorií (hl. hyperaktivita, impulzivita, nepozornost + sklony k agresivnímu nebo kompulzivnímu jednání, ...)
- **Monitorovací systém problémových projevů chování** (Zapletalová):
 - Sběr a systematické uspořádání informací do různých skupin ve škole (pedagog, rodiče, žák) => proces monitorování problémového (rizikového) chování
 - **Monitorovací systém** = tabulka s nejčastěji se objevujícími projevy k zaznamenání
 - Standardizované nástroje (Gantovy tabulky), šetření, práce s ohniskovými skupinami, strukturované interview, porovnání dat, přímé pozorování
- **Dotazník školního chování** (Mezera): 8-18 let, individuálně/skupinově
 - diagnostika výskytu a intenzity mnohých atypických projevů v oblasti rizikového sociálního a školního chování, které predisponují mladistvé k poruchám na úrovni drogové a nedrogové závislosti a disociality
 - celkový profil mladistvého v oblasti projevů jeho sociálního chování
- **Dotazník sociální akceptace DSA** (Juhás): 12-16 let, individuálně/skupinově, 32 výroků a výběr ze 4 odpovědí (nikdy – občas – obvykle – stále)
 - zabývá se **vztahem jednotlivce ke skupině** (školní třída = je 1. institucionalizovaná skupina ovlivňující rozvoj osobnosti, má vliv na sebehodnocení dítěte, dítě tam tráví většinu svého času, má vliv na chování, postoje, hodnoty)
 - **sociální akceptace** = míra souhlasu jednotlivce se subkulturou skupiny

26. Poradenská a metodická práce s učiteli

- pedagogové se bojí o svou pozici, cítí se ohrožení, kontrolování, nerozumí úplně úloze psychologa ve škole ve vztahu k nim samotným
- Ne hodnotit, ale oceňovat, podporovat, budovat vztah s jednotlivými pedagogy i žáky, ale i mezi pracovníky školy navzájem, ideální je najít si jako psycholog nějaké učitele-partáka

Typologie učitelů

- Na základě vedení výuky a vztahu k žákům
 - o **Autoritativní typ**
 - Jednostranný vztah, rigidita, stereotyp, chybí pestrost
 - Žák = pasivní příjemce informací, učí se protože musí
 - Učitel je nadřazený – naprostá odpovědnost
 - Nedůvěra a konflikty mezi žákem/třídou a učitelem
 - o **Liberální typ**
 - Neorganizovanost, chaos, anarchie žáků
 - Učitel nemá autoritu, je často odsuzován, nerespektován
 - Autoritu mají silné osobnosti ve třídě
 - Malé požadavky na žáky
 - o **Demokratický typ**
 - Oboustranný vyrovnaný vztah => Učitel formuje osobnosti žáků, ti se aktivně zapojují
 - Učitel se snaží o individualizaci žáků, oceňování, odhalování jejich možností, dovedností a schopností
 - Známkový není hlavním kritériem hodnocení
 - Pozitivní klima ve třídě, spravedlnost, porozumění žákům
- **Caselmannova typologie:**
 - o **Logotrop:** filozofický/odborně vědecký
 - o **Paidotrop:** individuálně psychologický/obecně psychologický
- **Döringova typologie**
 - o **Náboženský** – přesvědčení o hlubším významu smyslu života (spolehlivý, vážný, bez smyslu pro humor)
 - o **Estetický** – spoléhá na intuici, fantazii, cit, hodnoty – harmonie, půvab, symetrie
 - o **Sociální** – hodnoty – láska k bližnímu, altruismus, trpělivost
 - o **Teoretický** – zaměření především na látku, ne žáka
 - o **Ekonomický** – žáci jako ekonomické subjekty, opomíjení fantazie a kreativity, snaha o nejlepší výsledky s nejmenším úsilím

Úkoly učitele

- Vyučovat a vzdělávat
- Řídit proces vyučování a vzdělávání
- Dávat žákům pozitivní příklad
- Koordinovat a organizovat mnohostrannou činnost vlastní osoby i dalších osob
- Vychovávat celou třídu i každého jednotlivce
- Administrativní práce
- Komunikace s rodiči žáků

Metodologická podpora učitelů

- **Individuální konzultace** – ohledně problémových žáků, situací, žáků se SVP, komunikace s rodiči
- **Zvyšování kompetence** – workshopy, koučování
- **Poradenství** – co se stalo, co pedagog prožíval, jaké jsou příčiny žákova chování, co mu umožnilo se tak zachovat, jakou roli hraje třída/spoluzáci, jaký trest použil, fungovalo to? ...
- **Krizový management**
- **Supervize** = Hledání řešení problémů z praxe s nezaujatým odborníkem, sdílení zkušeností
 - o Část odborné přípravy pro výkon povolání – chrání klienty, posiluje duševní zdraví pracovníků, zlepšuje komunikaci v organizaci
 - o **Přínosy:** prevence syndromu vyhoření, řešení problémů v bezpečném prostředí, podpora, náhled, rozvoj

- **Supervizor:**
 - Má mnohaletou praxi v pomáhajících profesích, psychoterapeutický a supervizní výcvik
 - Pracuje formou rozhovoru, individuálně nebo ve skupině
 - Není zaměstnancem školy, dodržuje mlčenlivost – psycholog ve škole by neměl ideálně dělat supervizi – je tam vztahově trochu jinak, třeba to nazvat jako sdílení; např. domluvit se s kolegou z jiné školy a dělat v té druhé supervizi
- **Základní typy:**
 - Případová / odborná - Konkrétní případ žáka, rodiče, učitele nebo reflexe a sebereflexe vlastní práce
 - Týmová - Náhled na postavení a roli pracovníka v týmu nebo sebereflexe já a tým
 - Manažerská - Sleduje tým jako celek, jeho slabiny a limity
- **Preventivní a jiné programy pro třídu**, např. na zefektivnění učení
- **Podpora spolupráce třídy a třídního učitele** – vedení třídnických hodin, různé aktivity pro posílení vztahů
- **Podpora při tvorbě školního vzdělávacího programu**
- **Podílení se na utváření a udržování dobrého třídního klimatu** – preventivní aktivity, měření třídního klimatu

Bálintovská skupina: Michael Balint

- Forma supervize u pomáhajících profesí
- 6-12 členů, zaměřena většinou na problematický případ
- 5 fází
 1. fáze: objasnění případu se všemi podrobnostmi, očekávání vzhledem k supervizní skupině
 2. fáze: ostatní členové se doptávají na další informace, referující pouze odpovídá
 3. fáze: členové skupiny přednášejí své fantazie ohledně případu
 4. fáze: členové skupiny dávají doporučení, jak by sami situaci řešili
 5. fáze – reflektování, zda bylo naplněno očekávání supervize, oceňování nápadů členů skupiny
- Význam: setkávání pracovníků, prezentování případů z praxe, objasnění slepých míst, podpora při další práci

Debriefing

- spojeno s krizovou situací (často v krizové intervenci) => ideálně hned po dané kritické události
- Ventilace aktéra a návrat do reality (od práce), odstrižení od dané situace a přechod do normálního života (body: jak se cítí, co se naučil, s čím to souvisí, co bude, co tě čeká?)
- U učitelů – náročná období, např. konec školního roku nebo jako strategie a prevence syndromu vyhoření

Mentoring

- Mentor je průvodcem mentorovanému, předává znalosti v přirozeném prostředí
- Většinou zkušenější kolega (např. starší učitel), výše umístěný v kariérním žebříčku
- Vztah mezi mentorem a mentorovaným je založený na důvěře, často neoficiální

X supervizor – často externista nebo je mimo dané prostředí, velký důraz na sebereflexi

Syndrom vyhoření

- Vysoce rizikový jev (19% pedagogů), zvláště v pomáhajících profesích – brání kvalitní práci a péči o žáky/pedagogy
- **Základní složky syndromu vyhoření:**
 - Emoční a fyzické vyčerpání
 - Pocit depersonalizace/odcizení vůči pracovní náplni a osobám v práci
 - Snížený pracovní výkon
- Vzniká na základě **dlouhodobého stresu** (nízký plat/prestiž, konflikt rolí, časový tlak, problematické chování žáků, vztah s nadřízeným, početné a problematické třídy)
 - Často špatné copingové strategie
- **Coping** – měnící se kognitivní a behaviorální snahy zvládnout nároky, které jsou náročné na zdroje jedince

- coping zaměřený na problém – aktivní a konstruktivní, identifikuje a zhodnotí problém tak, aby došlo ke snížení stresu
- coping zaměřený na emoce – pasivnější, přijetí, pochopení a vyjádření negativních emocí, které stresová situace vzbuzuje
- V případě pedagogů se promítá do kvality výuky a vztahu s žáky – lhostejný/negativní přístup, nevhodné reagování na potřeby žáků
- **5 fází:** nadšení, stagnace, frustrace, apatie, intervence
- Nejúčinnější je mu předcházet => **Prevence:**
 - Udělat svou práci něčím zajímavější
 - Podívat na problém efektivně
 - Sociální opora – přátelé, rodina
 - Řešení problémů ihned
 - Relaxační techniky
 - Vyjadřování emocí
 - Reorganizace práce a snížení vysokých nároků
 - Umění říkat NE
 - Stanovení priorit, plánování řešení problému, strategické myšlení
 - Další aktivity: týmová sborovna, pravidelné porady (sdílení zkušeností), teambuilding, výjezdní zasedání

Podpora asistenta pedagoga

- Pravidelná setkávání, síťování, metodická podpora
- Nastavení vztahu s učiteli – spolupráce, předávání informací
- Nastavení vztahu s rodiči
- Asistent pedagoga – ne asistent dítěte, tzn. nepracuje jen s jedním dítětem
- Většinou špatně hodnocené – lidi v důchodě, maminky na mateřské – ne vždy úplně kompetentní lidé

27. Poradenská práce s rodiči/rodinou

Seznámení rodičů s prací školního psychologa:

- Přímá: nejčastěji na prvním setkání s rodiči budoucích žáků (zápis)
- Nepřímá: brožury, webové stránky školy, školní časopis, nástěnky, ...
- **Základní informace zprostředkovává:** VP, MP, třídní učitel, vedení školy
- Činnost je zakomponována do **dokumentů školy**: školní řád + pokyny/směrnice ředitele
- Pokud je **škola součástí další instituce** (např. dětský domov) => informace o činnosti psychologa jsou zprostředkovány osobě, která za dítě zodpovídá; info může poskytnout i sociální pracovník nebo vedoucí vychovatel
- **Souhlas s činností školního psychologa**
 - o V počátcích se využíval tzv. **generální souhlas**, ale ukázalo se, že je zavádějící, často byl souhlas považován za souhlas s činnostmi, kde je nutný individuální souhlas klienta nebo rodiče
 - o dnes jsou rodiče v rámci generálního souhlasu pouze informováni o působení psychologa
- **Informovaný souhlas**
 - o Je nutný pro práci s klientem mladším 18 let, musí mít **písemnou** podobu
 - o Výjimky:
 - **Krizová intervence** (zákonný zástupce je informován následně)
 - Práce se skupinou žáků/s jednotlivcem, která má charakter **anonymních screeningů** nebo **vzdělávací činnosti**
- Informace o hlavních aktivitách školního psychologa:
 - o Spolupracuje s učiteli při vyhledávání žáků se SVP a žáků mimořádně nadaných
 - o Ve spolupráci s třídním se podílí na třídnických hodinách
 - o Poskytuje úvodní poradenskou konzultaci dítěti, které jej vyhledá
 - o KI dítěti, které se ocitne v psychicky náročné situaci
 - o Anketní průzkumy a šetření, o výsledcích informuje rodiče na třídních schůzkách nebo písemným sdělením
 - o Spolupráce s OSPOD, dětskými lékaři, psychiatry, krizovými centry, PČR a s dalšími organizacemi
 - o A další...

Komunikace s rodiči:

- Rodič = partner, expert na vlastní dítě
- Práce s očekáváním a potřebami (informační, jazykové, časové, ...)
- Právo rodičů je vědět, co se ve škole děje a zapojit se = **transparentní komunikace**
- My jsme zástupci školy => útoky ze strany rodiče často nejsou osobní
- Uvědomte si, kdy se ne/cítíte bezpečně, nastavte si hranice, za které nepůjdete/ostatní nepustíte
 - o např. **vymezení vlastní role** (nehází na mě někdo své „povinnosti“? Co už bylo uděláno? Kdo vlastně chce, abych problém řešil/a?) => **není nutné řešit všechno hned & sám**
- Nastavte otevřeně **časové hranice** a dodržujte je
 - o pokud pozvu rodiče na 8:30, nepustím je dovnitř už v 8:15 (výjimky mohou být velmi vystresovaní rodiče; učím je tak respektování hranic), čas: vím, kdy skončím => lépe to zvládnou
- Nastavte otevřenou, neohrožující komunikaci i s učiteli => znám postoje a postupy ostatních a vím, kdo za mnou stojí
- Před tím, než jdu něco řešit, musím mít přehled, co se děje

Schůzka s rodiči:

- **Domluva schůzky** s rodičem: „Dobrý den, jméno, co potřebuji probrat, termín, kdy jsem v práci – co vyhovuje z toho jim?“ (vždy podle toho, kdy to sedí mně)
- **Před schůzkou**: určit si a připravit si, co s rodičem chci probrat, rodič rád uvidí, že máte nějakou koncepci (bude klidnější), určit cíl (čeho chci dosáhnout) x rodič může mít jiné cíle (flexibilita) => 3 **body jednání** + vědět, co se děje a kdo je za mnou

BĚHEM SCHŮZKY

- Ocenit, že přišel (i kdyby byl naštvaný – a hlavně tehdy)
- Je-li rodič vytočený a řve, můžu ho nechat chvíli stát, ale pak si ho posadím (jako prvního) + změním podmínky
 - o když máchá rukama, nabídnu mu do nich pití (nenápadně)

- když nepřestává rvát ani v křesle, můžu se zvednout & zkusit taktiku s „máme na sebe X minut“ NEBO „Když vy na mě křičíte, já se cítím... a potřebuju, abyste...“
- nepřestává-li: „Nejsem si teď úplně jistý/á, jestli jsme si rozuměli; jak jste pochopil/a to, co jsem Vám řekl/a?“; když ani to neklapne, pozvu ho na jindy
- Mluvit za sebe (NE „ono se“, „oni se“...)
- Sdělovat fakta, ne domněnky (NE „vyrušuje“, ale „povídá si při hodině se spolužákem“)
- Pokud po někom něco chci, řeknu to explicitně (NE „to je přece jasné“)
- **Parafrázovat** to, co mi rodič říká, za použití jeho slov, ale vystříhat emočně zabarvená slova („jestli tomu dobře rozumím, ...“ -> návrat k jádru problému)
- **učit rodiče nacházet řešení** (rodiče jsou **experti na svoje děti**), nenabízet mu je na podnose
- Děláním si poznámky (výjimka: velmi nervózní rodiče) & vyhotovím zápis
- Jasně řečené, na čem jsme se dohodli a jaký je další postup
- když přijdou dva rodiče: netěkat očima, mluvit cíleně na jednoho, pak na druhého (snižuje to stres)

Formy práce s rodiči

- Základem je posouzení kvality rodinného zázemí
- Získat informace o rodinné struktuře a organizaci vztahů uvnitř rodiny, modelech komunikace (kdo, kdy, jak, o čem), kvalitě rodinného klimatu, intenzitě jednotlivých dyadických vztahů, vývoji rodiny, hodnotách, cílech, tradicích, mýtech, zátěži, ...
- Používáme **pozorování**
 - Sledujeme již příchod na pracoviště, chování při čekání a způsoby komunikace
 - Všimnout si, jak popisují problém, jaká užívají slova, vyjádření souhlasu/nesouhlasu
 - Kdo je označován za dominantního X jaká je realita
- **Rozhovor**
 - Nasloucháme, do sdělení zbytečně nevstupujeme
 - Snažíme se vhodnými otázkami pomoci, aby viděli věci z naší perspektivy
 - Neznevažujeme hloubku problémů
 - Omezíme otázku „Proč?“
 - Povzbuzovat méně nejisté členy rodiny, aby se také vyjádřili
- **Diagnostické a intervenční postupy**
- **Uzavírání smluv**
 - Často jednostranný akt, rodiče někdy nechtějí spolupracovat
 - Pojmenování toho, co je potřeba řešit a co má řešení zahrnovat

Kritická místa v práci s rodinou

- Je třeba vycházet z aktuální situace v rodině (rozvod, ztráta zaměstnání, ...)
- Rodiče občas mohou v psychologovi hledat spojence proti škole
- Někdy jako spojenec proti dítěti (ambiciózní rodiče projikující vlastní představy o úspěchu do dítěte)
- Školy chtějí, aby se psycholog účastnil vyjednávání s rodiči
- Náročná je práce s nedůslednými nebo rezignovanými rodiči
- Rodiče nedůvěřiví ke škole mohou vnímat psychologa jako nástroj vedení školy

Model 4 uší (von Thun)

- fakta/**informace** („Ve tvém diktátu jsou chyby.“)
- apel/**výzva** („Oprav si chyby v diktátu.“)
- sebeodhalení/**hodnoty** („Je důležité, nemít v diktátu chyby – umět psát bez chyb.“)
- **vztah** („Považuji tě za neschopného.“)

Komunikační model (Shannon, Weaver):

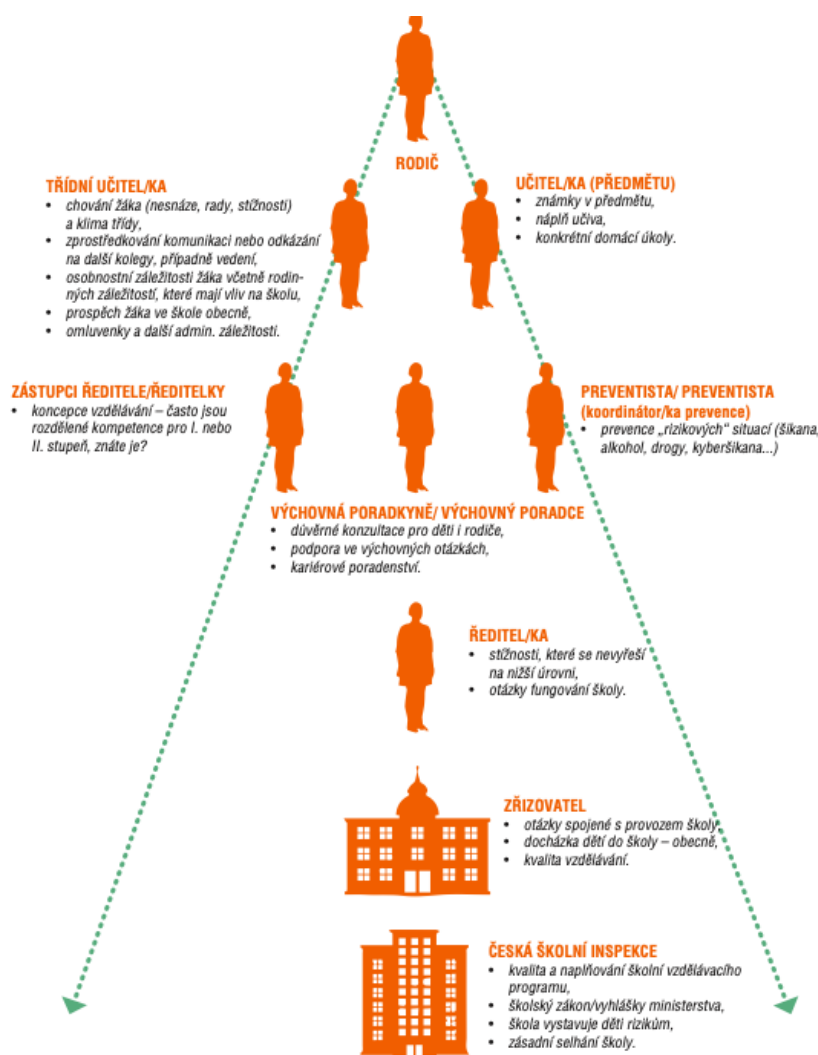
Informační zdroj > vysílač – kodér > kanál (zdroj šumu) > přijímač – dekodér > místo určení

Principy prosazující se ve spolupráci škol a rodičů:

- **Partnerství ve výchově:** vzájemný respekt rodičů a pedagogů, vědomí společné odpovědnosti za výchovu dítěte
- Pravidelná transparentní komunikace: společný dialog o dítěti i s dítětem, vyjasňovat očekávání, domluvit se na vyhovující další komunikaci (kanál, pravidelnost)
- Zapojení rodičů: možnost poskytovat škole návrhy i kritiku

Další principy (Bull)

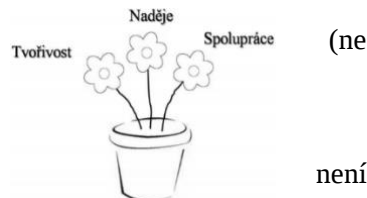
- **Informování:** rodiče mají vědět, jak si vede jejich dítě
- **Vysvětlování:** rodiče mají rozumět tomu, co se s jejich dítětem a ve škole děje
- **Pozorování:** rodiče mají možnost nahlédnout do skutečného života školy přes zvláštní příležitosti (DOD, sportovní a jiné akce) a poté i do běžného vyučování
- **Participace:** rodiče by měli mít možnost pomoci učitelům, ať už akčně mimo školu, přípravou materiálů nebo asistovat při výuce
- **Rozhodování:** s rostoucí znalostí školy by rodiče měli dostat příležitost se zapojit do procesu rozhodování o škole

28. Specifické přístupy poradenství využívané ve školství

Kids' Skills – Ben Furman

- 3/4 roky - adolescence
- je na řešení orientovaný způsob práce s dětmi, ale i s jejich rodiči a komunitou
- „**Nemluvíme o problémech, pouze o dovednostech, které se musíme naučit**“ => Změna myšlení
- řešení problémů tvořivě, hravě, efektivně, nepatologizujícím a s využitím spolupráce
- **mohou využívat:** Psychiatři, psychologové, sociální pracovníci, školní a výchovní poradci, ...
- **uplatnění:** děti s úzkostí, depresí, poruchami chování (včetně čím dál častěji diagnostikované ADHD), problémů s jídlem, spánkem, vyprazdňováním, potížemi ve vztazích s vrstevníky, učiteli, rodiči, ...
- „**květinové teorie**“ = 3 základní principy
 - o **Naděje:** zaměření pozornosti na to, co si přejí, co se již daří na hledání problémů
 - o **Spolupráce:** dojednání společného cíle => nové dovednosti vedoucí k překonání problému
 - o **Tvořivost:** má jasnou strukturu, ale ta slouží pro inspiraci, to dogma
- **Modely:**
 - o Kids' Skills pro práci s dětmi
 - o Kids' Skills pro podporu rodičů => pro rozvoj „rodičovských dovedností“ (např. oceňování, hledání zdrojů)
 - o Kids' Skills pro koučování ve školách či školkách => práce s celými třídami
- **15 kroků:**
 0. „**Popovídání = small talk**“ – někdy přidán 0. bod = předcházející, povídání o tom, co dítě baví a v čem je dobré, než vůbec začneme na něčem pracovat, možnost dozvědět o spoustě zdrojů, na kterých lze později stavět
 1. **Přeměna problémů na dovednosti** – jaká dovednost je potřeba k překonání problému
 2. **Dohoda o dovednosti, kterou se dítě bude učit** – dojednání s dítětem, co se začne učit
 3. **Zkoumání přínosů** – pečlivé zkoumání výhod nové dovednosti pro dítě samotné i pro další lidi
 4. **Pojmenování** – vytvoření zajímavého a atraktivního jména pro novou dovednost
 5. **Výběr „pomocníka“** – dítě si vymyslí postavu (z pohádky, zvíře, hrdinu...), která symbolizuje danou dovednost
 6. **Hledání podpory** – zjišťování, kdo by mohl dítě při učení se nové dovednosti podpořit (kamarádi, rodiče, učitelé atd.)
 7. **Posílení sebedůvěry** – zkoumání, proč může dítě věřit tomu, že se novou dovednost dokáže naučit
 8. **Plánování oslavy** – domlouvání s dítětem a rodiči, jak oslaví budoucí novou dovednost
 9. **Detailní popis dovednosti** – popsání nebo názorné předvedení dítětem, jak bude nová dovednost konkrétně vypadat
 10. **Zveřejnění** – dítě může vhodným způsobem zveřejnit, na jaké dovednosti pracuje
 11. **Trénování dovednosti** – dohoda s dítětem kdy, kde a jakým způsobem bude novou dovednost trénovat
 12. **Připomenutí** – dohoda se s dítětem, jakým způsobem chce připomenout novou dovednost, když na ni třeba někdy zapomene nebo když se problémové chování vrátí
 13. **Oslava** – když se dítě naučí dovednost, je čas připravit oslavu a spojit to s poděkováním všem podporovatelům
 14. **Učení dalších dětí** – umožnit dítěti naučit novou dovednost někoho dalšího
 15. **Další dovednost** – dohodnout se s dítětem o další dovednosti, kterou se chce naučit.

Sandtray = terapeutické pískoviště (Margaret Lowenfeld, později přibyla krabice s pískem)

- diagnosticko-terapeutická metoda založená na neverbální komunikaci prostřednictvím pískoviště a figurek
- prostor **tvořivému, neverbálnímu zpracování témat** a hledání řešení problémů, s nimiž se potýkáme, a to na vědomé i nevědomé úrovni => Pomocí pískoviště a figurek si klient vytváří model vnitřního světa
- **využití** pro individuální i rodinnou terapii:

- děti od 4 let (sourozenecké soupeření, zneužití, strachy, agrese, pláčtivost, ..)
- mládež (truchlení, zlepšení schopnosti se učit, panika, následky týrání, zlepšení pozornosti, sebepoznání)
- rodiny (zlepšení komunikace, vztahy, řešení rod. problémů, ...)
- V ČR prozatím méně známá, naopak rozšířená v Americe, Austrálii, Německu
- **Základní prostředek:** písek (hra s pískem je přirozená, v některých kulturách má rituální význam, je taktilní zkušeností, umožňuje kontakt s realitou) => může být suchý i mokrý
- **Přístupy k využití:**
 - Sandplay: autorka Dora Kalff
 - Propojení s analytickou psychologií Junga
 - Terapie beze slov
 - terapeut nezasahuje – je pasivní, nechává vše volně plynout – snaží se nahlédnout do klientova nevědomí
 - interpretaci je věnován čas až s odstupem (po sérii několika pískovišť)
 - využívá se rovněž práce se sny, fantaziemi a aktivní imaginací
 - Sandtray
 - důležitou součástí je verbalizace
 - terapeut je aktivní – asistuje klientovi při interpretaci obrazu v pískovišti
 - zabývá se tím, co je TEĎ a TADY (i na to minulé se nahlíží v přítomném okamžiku)
 - klade se důraz na emoce a těl. prožívání
 - důležitý je vztah klienta a terapeuta
- **Průběh:**
 - Podmínky: klidné místo a čas na tvoření i vyhodnocení
 - Doporučení:
 - 10 min úvod a shrnutí minulého setkání
 - 30 min tvoření obrazu v pískovišti
 - 20 min komentář dítěte a zhodnocení
 - Práce terapeuta: pozorovat práci druhého (tempo, mimiku, důraz, co umísťuje, co naopak vrací zpět do police, ...)
 - V závěru: konzultace o výtvoru, vyfocení výsledku pro následné porovnávání s ostatními sezeními klienta
 -

Dynamika problémového chování – Rudolf Dreikurs

- Práce s obtížně zvladatelnými dětmi => Na základě myšlenek individuální psychologie (Adler)
- **Premisy:**
 - **chování** je výsledek **našich individuálních potřeb**
 - chování a volby jsou **výsledkem našich vlastních interpretací** světa
 - všechny bytosti mají **potřebu někam patřit** a být přijímány
 - **respekt** k ostatním a přijímání jejich **odlišností**
- předpoklad, že dětem, které zlobí, chybí jistota
- **Teorie 4 cílů nevhodného chování:** charakteristika chování podle cíle
 - **získání pozornosti** (přesvědčení dítěte, že součástí společnosti bude tehdy, bude-li jejím středem pozornosti)
 - Nepodlehnete pokušení žáka přemlouvat, nutit nebo reagovat nepřiměřeně.
 - Označte chování, abyste zjistili základní vzorec.
 - Stanovte, jakým způsobem budete žákovi věnovat pozornost.
 - Podporujte kladné chování.
 - Poskytujte mu náhodné zpevňující podněty.
 - **boj o moc** (předpoklad dítěte, že místo ve společnosti má tehdy, když převezme plnou kontrolu nad situací)
 - Nevyhročujte konflikt.
 - Ponechte žákům určitou svobodu rozhodování.
 - Naučte žáky, jak mají správně usilovat o získání autority a jak mohou s mocí konstruktivně nakládat.

- Při hodině žákům poskytněte smyslu plným způsobem prostor k aktivitě.
- **snaha o pomstu** (hlavní princip přístupu dítěte vyjadřuje věta: „když mě ostatní zraňují, mám právo jim to vrátit“)
 - Nedávejte najevo, že vás žákovo jednání zraňuje.
 - Projevte zájem o žáka.
 - Buďte vstřícní a věřte svým žákům.
- **vymáhání soucitu** (prostřednictvím zdání nedostatečnosti – pocit dítěte, že svůj boj o nalezení místa ve společnosti prohrálo a tedy se vzdává aktivit, neboť je přesvědčeno, že by úspěchu stejně nedosáhlo)
 - Zadávejte úkoly na takovém stupni obtížnosti, která je pro žáka odpovídající.
 - Nelitujte, nesympatizujte, nekritizujte.
 - Povzbuzujte u žáka veškeré pozitivní snahy.
 - Nebud'te hrubí, buďte však pevní ve svém očekávání.
- dítě si cíle nemusí být vědomo => odráží však potřeby lásky/někam patřit nebo sebeúcty (dle Maslowa)
- sledování cílů může být:
 - Aktivní (první tři cíle)
 - Pasivní (čtvrtý cíl)
 - Konstruktivní
 - Destruktivní

Dreikurs (1968) typologie
žákova chování:

